TEODOR P. SIMION

GEOGRAFIE POLITICĂ

În loc de prefață

Evoluția rapidă a lumii contemporane, în contextul globalizării, tendințele aparent contrare, pe de o parte realizarea de mari organizații regionale (economice, politice, militaro-strategice) specifice statelor industrializate, pe de altă parte o puternică fragmentare până la „libanizare"- statele în curs de dezvoltare, m-a determinat să reevaluez o parte din concluziile geopolitice exprimate în ultimii ani(„Geopolitica în pragul mileniului III" Ed. Roza Vânturilor, 1999; "Introducere în geopolitică" Editura Economică 2003). În acelaşi timp, am considerat util realizarea unei lucrări dense, care să cuprindă atât „geografia politică" cât şi „geopolitica", fiind prima sinteză din bibliografia geografică românească de acest fel.

În elaborarea acestei cărți, am pornit de la premiza că „geografia politică" este ***matricea*** din care s-au dezvoltat mai târziu „geopolitica" şi „geostrategia", ca laturi complementare; este adevărat că cea mai spectaculoasă evoluție a avut-o geopolitica în secolul XX (vezi studiul recent publicat „Aventura unei ştiințe controversate: geopolitica" în Analls University of Târgovişte" din 2005), prin utilizarea sa în politica mondială, prin conceptele valoroase, dar şi prin compromiterea de către „Școala geografică" germană în anii nazismului.

Desigur că între cele trei mari discipline ştiințifice (geografia politică, geopolitica şi geostrategia) există numeroase elemente de interferență, logic de altfel din punct de vedere epistemologic.

De fapt, elementul fundamental îl constituie ***spațiul*** pe care geografia politică îl analizează drept ***cadru***, geopolitica îl studiază ca ***mizǎ***, iar geostrategia ca un ***teatru***. Poate aici se află marea confuzie care se produce în domeniul reunit al acestor discipline.

În bibliografia mondială, cea mai sugestivă clarificare s-a realizat de „şcoala franceză", de către St. Rosière (2003), care consideră că „geografia politică studiază elementele care structurează spațiul terestru" . În acest sens am abordat în prima parte a acestei cărți, următoarele capitole: ***statele/teritoriile politice; frontierele şi rețelele*** care s-au format (sau se află în curs de formare şi ***polii politici***). Partea a doua a lucrării dedicată geopoliticii abordează următoarele capitole: ***actorii geopolitici***; ***mizele geopolitice*** şi am încheiat cu „***harta politică a lumii în secolul al XX-lea şi începutul secolului al XXI-lea***" (ca o sinteză aplicativă a conceptelor teoretice, dar şi o abordare a realităților contemporane. De subliniat faptul că cele trei componente sunt complementare, formează o entitate omogenă şi nu una antagonică.

Lucrarea este îmbogățită cu 20 de hărți sugestive (aflate la „Anexe"), „***ansamblurile geopolitice ale lumii***" care cuprind statele lumii în cifre şi date esențiale, dar şi o bogată bibliografie, pentru cele trei componente ***complementare***: geografia politică, geopolitică şi geostrategie.

Noua abordare/reformă din învățământul superior românesc („Planul Bologna"), a impus o regândire metodico-didactică; lucrarea de față constituie în acelaşi timp esența cursului dedicat studenților de la geografie, ştiințe economice şi sociale. În acelaşi timp (fără a avea pretenția realizării unei lucrări exhaustive, într-un spațiu tipografic extrem de

parcimonios !), cartea poate fi utilizată de cele mai diverse categorii de lectori, dornici de a înțelege ***lumea de unde venim, lumea contemporană, lumea viitorului***.

Eventualele observații, comentarii şi dezbateri pertinente pe marginea acestei cărți, autorul le va folosi cu folos într-o ediție viitoare.

Târgovişte, octombrie 2005

Teodor P. Simion

CAPITOLUL I
STATELE. TERITORIILE POLITICE

I.1. CONCEPTUL DE STAT ŞI EVOLUȚIA SA

I.1.1. *Spațiul personal şi teritorialitatea (de la regnum la dominium)*

Specific lumii animale, dar şi civilizației umane este faptul că fiecare individ posedă un teritoriu propriu, pe care-l poartă întotdeauna cu sine, ca o extindere a propriei persoane. **Spațiul personal** are o formă asimetrică în jurul corpului, mai re strâns în față (unde ne intersectăm cu spațiul celorlalți indivizi) şi mai extins în spate (ca un coeficient de securitate necesar). Despre comportamentul individului (al societăților, culturilor prin extrapolare), există studii clasice, realizate de specialişti străini (Ed. Hall, W. Christaller, A. Philbriek) sau români (inclusiv geografi, vezi St. Ciulache ş.a.). Spațiul personal minim acceptabil este, în principal, determinat de moştenirea culturală şi de educație (a se vedea spațiul personal teritorial dintr-un trib african sau dintr-un megalopolis).

Deviațiile de la respectarea spațiului teritorial personal generează uneori comportamente de dominanță, care prin extrapolare se pot aplica şi statelor (marile puteri față de statele mici sau limitrofe/periferice). Desigur că îndelungata conviețuire socială, moştenirea culturală care se îmbogățeşte de la o generație la alta, au contribuit la adaptarea individului de la micile aşezări, până la marile aglomerații urbane. În fapt, **conceptul de teritorialitate poate fi definit ca un tipar de comportament**, dacă ne referim la indivizi, şi mai puțin la state.

În evoluția geografiei politice, Şcoala germană (FI. Ratzel, R. Kjellen ş.a.), concepea **statul ca un organism viu**, iar comportamentul statului era de fapt suma comportamentelor indivizilor care-l compun.

În concepția iconografică a lui J. Gottman, spațiul teritorial (vital) are limite inamovibile. Spațiul teritorial (devenit uman) se manifestă uneori chiar la grupurile etnice din marile oraşe (de pildă, cartierele China-Town din metropolele americane: New York, Chicago, Los Angeles etc.).

Deşi primele state au apărut încă din antichitate, statul național modem s-a individualizat în Europa feudală de la **regnum** (suveranitatea personală), la **dominium** (suveranitatea națională), iar teritorialitatea politică a generat statul modem.

În afirmarea statului ca entitate geopolitică, un rol deosebit l-a avut **naționalismul**, care se bazează, printre alte elemente, şi pe teritorialitate, ca expresie materială a limitelor statului respectiv.

Uneori, în cazul unor popoare, s-a dezvoltat şi un concept **misti**c despre un anumit teritoriu: cazul statului **Israel** (apărut în 1948 prin revenirea evreilor din diaspora pe teritoriile biblice, după două milenii de peregrinări, cu sprijinul marilor puteri).

Unul dintre avizații cercetători ai problemei, Ed. Soja, afirma despre relația teritorialitate, stat şi societate următoarele: „*Numai când societatea a început să crească simțitor în dimensiuni şi complexitate, s-a afirmat teritorialitatea ca fiind un fenomen*

organizațional şi comportamental puternic. Dar aceasta este o *teritorialitate culturală şi simbolică, nu teritorialitatea primitivă a primatelor şi a altor animale. Astfel, deşi teritorialitatea culturală începe în mod fundamental cu primatele,* ***omul*** *atinge* o *proeminență centrală în societate, numai prin apariția* ***statului*** (s.n.). *Şi probabil că-şi atinge înflorirea supremă ca bază organizațională pentru societate, în statul național bine structurat, rigid compartimentat şi sever apărat din zilele noastre".*

În evoluția conceptului de stat, **determinismul** a avut un rol important, începând cu Ch. Darwin, H. Adams, Th. Veblen, W. Sumer, până la cunoscuți geografi: Paul Vidal de la Blache, Jean Brunhes ş.a.

Determinismul social (promovat de S. Valkenburg) dezvoltă **teoria ciclică** a statelor (asemănătoare stadiilor de dezvoltare umană). Desigur, importanța determinismului trebuie apreciată între necesitate şi nonexagerare, mediul fizic, desigur, este important, dar nu şi determinant.

După Cel de-al Doilea Război Mondial se impune **statul teritorial** (J. Herz) care-şi dobândeşte notorietatea datorită „geopoliticii nucleare", când multe concepte interbelice despre stat devin desuete, iar alte concepții capătă mereu noi adepți, datorită tehnologiei militare, „retribalizării" omenirii în noul „sat planetar".

În concluzie, indiferent de punctul de vedere adoptat, **statul** îşi are originea în spațiul personal (regnum), iar evoluția spre dominium (suveranitate națională), a avut loc într-o perioadă lungă de timp.

I.1.2. *Conceptul de stat şi ideea statală*

Evoluția noțiunii de stat poate fi urmărită din antichitate până în prezent, ca un corolar al istoriei umanității, de la statul sclavagist antic, până la statul democrat din zilele noastre.

În epoca iluministă, de pildă, J.J. ,Rousseau definea statul ca „*forma cea mai angajantă a asocierii politice",* în vreme ce monarhul Ludovic al XIV-lea, îmbrățişa conceptul absolutist „*statul sunt eu"*. Semnificațiile pe care le incumbă conceptul de stat au evoluat în timp, pe măsura dezvoltării ştiințelor sociale, de la formele rudimentare statale, până la cele mai evoluate.

Dar **coagularea statului** nu se realizează oriunde şi oricum/ori când, decât atunci când se îndeplinesc anumite premise. Un astfel de model a fost descris de sociologul *K. Deutsh* şi se baza pe cel puțin şapte elemente:

1. trecerea de la agricultura de subzistență la economia de schimb;

2. apariția ariilor (zonelor) centrale;

3. evoluția oraşelor;

4. dezvoltarea rețelelor inițiale de comunicație;

5. concentrarea capitalului;

6. deşteptarea conştiinței etnice;

7. îmbinarea conştiinței etnice cu constrângerea politică, stratificarea reală a societății.

În concepția modernă a geopoliticienilor americani (M. Glassner), elementele

care definesc statul sunt: **teritoriul, forma de guvernământ, organizarea economică şi sistemul de circulație.**

Astfel, statul se defineşte ca un **spațiu organizat politic,** care nu poate exista decât pe o bază teritorială bine precizată din punct de vedere geografic. Orice. stat este definit în fapt şi de **personalitatea sa geografică,** dată de poziția geografică (care determină poziția geopolitică), relieful major, zona climatică, resurse naturale etc. Pe baza teritorială se suprapun factorul **politic, demografic şi istoric,** care-l pun de fapt în valoare. Pentru că, de fapt, statul este, fără îndoială, **emanația politică a națiunii care-l devansează în istorie.** Sunt însă şi excepții când au apărut state, în absența oricărei națiuni prealabile. Astfel, din voința unor puteri regionale sau mondiale s-au format statele Albania (1913), Libia (1954), Malaysia (1963) ș.a. Multiplicarea statelor (ca număr) s-a produs în special în secolul XX când, după marile conflagrații mondiale, s-au format numeroase state, mai ales în Lumea Nouă (America Latină), Africa sau regiuni din Asia.

În anumite perioade istorice, s-a produs o puternică fragmentare statală datorită colonialismului, fapt care se reflectă în analiza hărții politice a unor continente/regiuni geografice: Africa, America Latină, Asia de Sud, Sud-Est).

Fragmentarea statală a fost generată de imperiile coloniale care au dominat câteva secole aceste regiuni, datorită conflictelor de interese, controlului surselor de materii prime vitale pentru „metropole", trasarea unor frontiere „de cancelarie", fără a se ține cont de realitățile etnice, sau folosire cu abilitate a răspândirii creştinismului.

Desigur că multe state s-au format în ultimele secole, este cunoscută formarea *statelor-națiuni,* cu apogeul în secolul al XIX-lea, ca model în epoca respectivă de formare, existență/viabilitate a formațiunii statale.

Dacă în 1890 erau 46 de state pe glob, în 1914 erau 62 de state, în 1946 erau 74 de state, ca la începutul secolului XXI numărul statelor a ajuns la 195, cu şanse de a creşte pe viitor.

Desigur că evoluția societății contemporane, globalizarea vieții politice, economice, culturale etc., pun în discuție **viabilitatea statului,** acum la începutul mileniului al III-lea. Dezbaterile au adus în evidență argumente şi *„pro şi contra",* privind necesitatea statului contemporan. Dar cu toată integrarea unor state în organizații regionale, pe motive politice/militare/economice/culturale, statul, cu unele trăsături inițiale, încă este un ansamblu politic viabil şi necesar, deşi se constată adesea anumite **deficite statale.**

Sunt *modele de integrare* aduse în discuție privind rolul şi funcțiile statului; de la modelul statelor federale mari (SUA, Canada, Australia), până la modelul Uniunii Europene, care în evoluția sa va genera formarea „Statelor Unite ale Europei", când o serie de atribute naționale vor fi „transferate" organizației, iar frontierele devin din ce în ce mai puțin evidente şi mai mult simbolice (circulația liberă a persoanelor, capitalurilor, resurselor etc.). Între adepții tradiționali ai statului clasic şi vehemenții contestatari, trebuie să adoptăm o poziție de echilibru şi moderație, iar statul, ca orice fenomen social, se află într-o continuă evoluție.

În fond, statul nu poate (şi nu trebuie) să dispară, deoarece rațiune a de fi a unui stat este susținută de un **spiritus movens,** adică de o tendință semiconştientă înrădăcinată atât într-o psihologie colectivă, de tradiții şi ambiții naționale, cât şi de ideea statală.

Indiferent de opțiunea autorului, **ideea statală** reprezintă o concepție morală şi filozofică privind destinul statului şi a misiunii sale, pentru că ideea statală ajută națiunea să capete o idee despre ea însăşi, despre ce este şi mai ales ce va fi. Fără o idee statală națiunea va fi, desigur, bulversată în fața atâtor sfidări. Statul rămâne, aşadar, o necesitate consimțită liber de o națiune, iar contestarea statului nu subminează, oare, baza națiunii respective?

I.2. ELEMENTELE FUNDAMENTALE CARE DEFINESC STATUL

I.2.1. *Aria centrală şi poziția capitalelor în formarea statelor*

Majoritatea statelor de pe glob nu au apărut *brusc şi abrupt.* Cele mai multe au crescut lent, de-a lungul a mai multor secole. Uneori, creşterea statelor a fost întreruptă de pierderi de teritorii, alte state trăiesc şi astăzi din nostalgii (Ungaria Sfântului Ştefan). Sunt state care fac sau au facut din cuceriri teritoriale obiectivul major al politicii lor, lucru care se reflectă în relațiile tensionate cu vecinii (Rusia, Ungaria, Germania - ca să ne referim la state europene cunoscute). În foarte rare cazuri au fost create state „*ex nihilo"* (Israel în 1948, pe teritoriul statului Palestina).

Indiferent de condițiile istorice şi geopolitice, statele s-au cristalizat în jurul unor **arii centrale** (nuclee/capitale). În cele mai multe situații, aria centrală (inima statului) se defineşte prin *poziție nodală,* la intersecția unor axe majore de circulație, alteori la contactul a două trepte majore de relief. Astfel, aria centrală (nucleul) este spațiul originar în jurul căreia, prin adăugiri teritoriale (concentric cel mai adesea), s-au format statele naționale. Din mulțimea de exemple vom evidenția câteva: **Elveția** (stat federal) s-a cristalizat în jurul Vierwaldstätten; **Anglia** în jurul Tamisei; **Polonia** în jurul regiunii Poznan-Ghiezno; **Franța** lângă bazinul parizian, ori **Rusia** în jurul axei Moscova-Iaroslav.

Dar sunt state cu mai **multe arii centrale** (nuclee), precum Spania, Portugalia, Nigeria, Africa de Sud sau Ecuador. Statele feudale româneşti s-au format în jurul unor arii centrale (capitale); astfel, Muntenia s-a plămădit în jurul ariei Câmpulung Muşcel - Curtea de Argeş - Târgovişte - Bucureşti; Moldova în jurul ariei Suceava - Baia - Iaşi.

În unele situații există **state lipsite de arii centrale** (exemplul tipic: Țările de Jos, împărțite brutal de spanioli în 1579, între provinciile calviniste în nord Olanda de azi - şi cele catolice în sud - Belgia). Alte state, dimpotrivă, s-au format prin coagularea mai multor nuclee (poli istorici), ca în cazul Germaniei, care în 1806 era un mozaic de 360 de „state", cu câteva nuclee centrale: Saxa, Franconia, Şvabia, Prusia, Bavaria şi Renania; unitatea Germaniei s-a realizat în favoarea Prusiei în 1871. Unele state mari din Asia au „balansat" între mai multe nuclee centrale (lucru explicabil datorită vechimii multimilenare şi mărimii teritoriilor de talie continentală). Astfel, **China** a balansat între Huang-Ho, Hankinul de Jos şi în final Beijing; **India** din Câmpia Gangelului, la Delhi şi Calcutta.

Au fost situații ca unele state să aibă un nucleu central mare, față de statul respectiv (cazul tipic al Japoniei având diverse cauze istorice). Desigur că numai nucleul central nu este suficient pentru realizarea coeziunii şi evoluției favorabile a statului respectiv; trebuie evidențiat şi **rolul capitalelor** (care nu întotdeauna s-a aflat în aria

centrală), distribuția populației şi a diferitelor resurse, căile de comunicații etc. Alteori, amintirea ariei centrale creează nostalgii care se pot transforma în frustrări (vezi Iugoslavia şi aria centrală din Câmpia Mierlei-Kosovo şi problemele legate după destrămarea federației după 1992).

Pentru unele state, mai ales cele din Lumea Nouă, dar şi din alte regiuni, sau conturat noi tipuri de arii centrale: SUA (megalopolisul Boswash), Canada (triunghiul Otawa - Montreal- Toronto) sau în Olanda (Rondstat Holland).

În formarea statelor, un rol important l-au avut şi **capitalele** (situate în interiorul ariei centrale sau în afara acestor nuclee centrale).

Analizând dispunerea capitalelor în cadrul statelor respective, menționăm că în unele cazuri acestea sunt situate într-o **poziție centrală.** față de teritoriul respectiv (Madrid, Paris, Varşovia, Budapesta, Ankara sau Moscova – pentru partea europeană ş.a.). În cele mai multe situații însă, capitalele sunt **situate periferic** față de centrul geografic al statelor respective, Washington, Canberra, Bucureşti, Alger etc.). Datorită acestui inconvenient legat de centralitate, unele capitale au fost mutate spre interiorul statelor (Ankara, Brasilia, Abuja, Astana).

În clasificarea funcțională a capitalelor, menționăm individualizarea a trei tipuri mai importante:

- **capitale permanente** - capitale care, în ciuda unor evenimente istorice/politice şi-au menținut vocația timp de sute sau mii de ani (Ierusalim, Beijing, Atena, Roma, Constantinopole/Istanbul, Paris, Londra, Lisabona etc.);
- **capitale introduse** - apărute în ultimele secole, create din rațiuni de centralitate/strategice sau de valorificare a unor resurse din regiunile limitrofe (Tokyo - după Revoluția Meiji, Berna - în virtute a structurii naționale helvete în 1848, Tel-Aviv în 1948, Brasilia în 1960, Ankara în centrul Asiei Mici şi modernizarea statului turc, Abuja după 1990 în Nigeria etc.).
  Uneori, capitalele introduse au fost special create pentru a stinge rivalitățile dintre oraşe mari concurente (Washington, în 1800, pentru a stinge rivalitatea dintre New York şi Philadelphia; Otawa, în anul 1858 în concurența dintre Montreal şi Toronto; Canberra, în 1909, în rivalitatea dintre Melbourne şi Sydney etc.). Decolonizarea a determinat în unele cazuri revenirea la vechile denumiri antecoloniale (Kinshasa în locul capitalei coloniale Leopoldville; N`Djamena în locul denumirii Fort-Lamy ş.a.), sau după dezintegrarea URSS (Biskek în loc de Frundze, capitala R. Kârghistan).
- **capitalele divizate** se întâlnesc într-un număr redus de state, din motive de descongestionare a unor funcții politico-administrative, tradiții sau alte motive (în Olanda - Haga - sediul Parlamentului şi Guvernului şi Amsterdam - palatul regal, în Elveția - Berna - legislativul şi executivul, Lousanne - puterea juridică; în Bolivia - La Paz - guvernul şi parlamentul, Sucre - capitala legală; în Africa de Sud - Pretoria - oraş administrativ, Le Cap - sediul Parlamentului şi Bloemfontaine puterea juridică etc.). Un caz interesant îl reprezintă statul Israel capitala oficială fiind Tel-Aviv, dar în realitate, capitala este la Ierusalim.

I.2.2. *Forma geografică a statelor/teritoriilor (descriptivă, geometrică, geografică)*

Forma teritoriului statelor lumii reprezintă rezultatul unui îndelungat proces istoric/politic, în care au avut loc numeroase modificări, ajustări şi reajustări teritoriale. Dincolo de interesul pur cartografic, forma unui stat/teritoriu interesează prin centralitate, geostrategie, distribuția populației/aşezărilor, căile de comunicații, dezvoltarea economică etc. Forma teritoriului unui stat este dată, în fond, de conturul spațial, de „**alura**" sa geografică (condiționată de factori geografici naturali sau istorici).

- **Forma descriptică (mentală)** se bazează pe criterii de intuiție în termeni pur descriptivi. Sunt clasice exemplele descriptive privind forma unor state: hexagon (Franța), cizmă (Italia), cleşte de crab (Haiti), hlamida unui cavaler (Germania), profilul uman (Portugalia), pui de urs (Irlanda), pană (Sri Lanka), lamă (Chile) etc.
- **Forma geometrică** se impune prin asemănarea dintre conturul/alura unui stat/teritoriu şi forme geometrice (pătrat, triunghi, hexagon, patrulater, rectangular etc.).
- **Forma geografică** exprimă în mod real teritoriul/statul respectiv. Desigur că forma statului urmează traiectoria frontierelor (sinuoase sau trasate geometric pe direcția paralelor/meridianelor), iar existența protuberanțelor, ştrangulări, discontinuități teritoriale etc., determină forma statelor respective şi încadrarea în varietatea celor *şapte tipuri de forme geografice.*
- **Statul alungit** este acela în care lungimea este de cel puțin şase ori mai mare decât lățimea. Astfel, statele alungite se desfăşoară pe o anumită direcție sau axe. Sunt cunoscute prin această formă unele state europene (Norvegia, Suedia, Finlanda, Italia), africane (Togo, Benin, Gambia, Malawi) sau latino-americane (Chile, Panama) ş.a. Avantajele constau în marea varietate pedoclimatică biogeografică, resurse (cel mai interesant exemplu constituindu-l statul Chile care cuprinde peisaje diverse, de la tundră la deşert subtropical, de la Pacific/litoral, la peisajul andin/alpin). Dezavantajele constau în dificultate a unui control central al extremităților, dispunerea infrastructurii, costuri ridicate de administrație, cu pericolul unor fenomene de separatism dacă există tensiuni etnice sau de altă natură.
- **Statul compact** se apropie de idealul formei geografice prin avantajele certe conferite de centralitate, omogenitate, răspândirea populației, controlul facil al teritoriului etc. Exemplificăm cu unele state europene (Franța, România, Polonia, Ungaria ş.a.), asiatice (Mongolia, Cambodgia, Afganistan) sau americane (Uruguay).
- **Statul apendicular** este de fapt o variantă a tipului compact, cu excepția prezenței unui apendice/promontoriu/protuberanță teritorială. Alți autori le numesc *pungi frontaliere,* ca de pildă Țările de Jos (punga Limbourg), Irlanda de Nord (tentaculul Donegal), Austria (punga Tyrol-Voralberg), Congo (coridorul Matadi), Namibia („Degetul" Capriri), Afganistan (culoarul Pandj-Wakkan), Thailanda (apendicele Soungkhla), sau SUA (The Alaskan

Panhandle). De multe ori, acest apendice poate fi considerat un handicap pentru statele respective (pentru dezvoltarea economică sau apărare).

- **Statul fragmentat** constituie o realitate geografică indiscutabilă; aici includem statele-arhipelag (Japonia, Filipine, Iondonezia), statele care dețin şi insule (Grecia, Italia, Malaysia, Danemarca etc.), sau state fragmentate în anumite perioade istorice de factori politici: Germania (1919 - 1939 - coridorul polonez), Pakistan (1947 - 1971 - India), Panama (separată de canalul omonim aflat în posesia SUA) sau SUA (statul Alaska, separat prin Columbia Britanică Canadiană). Aceste state întâmpină dificultăți de centralitate, căi de comunicații, dezvoltare economică sau apărare.
- **Statul perforat** este statul mai mare A, perforat de prezența unui stat sau a unor state mai mici B. Exemplele clasice sunt oferite de Italia (perforată de San Marino şi Vatican), fosta R.D. Germană (perforată de Berlinul de Vest), Africa de Sud (perforat de câteva bantustane). Aceste state/teritorii (B) constituie reminiscențe ale vechilor imperii coloniale, conflagrații mondiale sau sunt generate de alți factori. Oricum, statul perforat (A) se află în văduvire de poziție de forță față de statul perforator (B).
- **Statul ştrangulat (gâtuit)** este acel stat/teritoriu care suferă o ştrangulare/gâtuire din motive naturale/istorice. Menționăm din această categorie Germania federală (până la reunificarea din 1989), Israel, Zambia, Mali ş.a.
- **Statul încorsetat** este acel stat/teritoriu cvasi încercuit de un alt stat /prins ca într-un „cleşte", care-l blochează pe litoral sau în alte circumstanțe geografice: Monaco (de Franța), Gambia (de Senegal), Brunei (de Malaysia) sau ex-Hong Kong (de China până în 1997). Aceste state de mici dimensiuni geografice reprezintă relicve ale vechilor imperii coloniale.

Consecințele formei geografice a statelor/teritoriilor se reflectă prin centralitate, control administrativ şi politic, dezvoltarea economică, geostrategie etc., dar şi prin accentuarea unor forme de separatism, tendințe centrifuge, naționalism sau costuri ridicate administrative. Dintre aceste forme geografice, cea mai aproape de ideal este **forma compactă** (prin avantajele sale indiscutabile), statul compact concentrează un maximum de teritoriu, în interiorul unui minimum de frontiere.

I.2.3. *Poziția, localizarea şi caracteristicile poziției geopolitice a statelor*

Poziția şi localizarea geografică a statelor/teritoriilor prezintă un interes aparte în geografie politică. Ne referim astfel atât la **poziția absolută** a statului (care presupune locul particular al statului respectiv, pe continent, într-o zonă climatică), cât şi la **poziția relativă** (inserția statului respectiv într-o combinație teritorială cu alte state), în viziunea lui A. Sanguin. Încă din antichitate, Strabon intuise acest aspect: „*în orice studiu geografic, trebuie nu numai să ne informăm în legătură cu talia şi forma țărilor, ci şi cu poziția lor în raport cu altele"*. Mult mai târziu, peste veacuri, J. Gottman arăta că: ***„... poziția geografică este caracteristica cea mai importantă a unui teritoriu. Este şi caracteristica cea mai importantă în politică, pentru că poziția defineşte sistemul de***

relații, situând acest teritoriu, acest compartiment de spații în raporturile sale cu toate celelalte compartimente cu care există comunicații directe sau nu". Poziția şi localizarea geopolitică influențează relațiile dintre subunitățile teritoriale ale statelor, raporturilor care se stabilesc între ele, problemele de securitate națională/colectivă, potențialul de conflicte dintr-o regiune sau alta. Caracteristicile poziției geopolitice a statelor/teritorii sunt: accesibilitatea, conectivitatea şi nodalitatea.

Accesibilitatea unui stat/teritoriu presupune o dublă dimensiune: spațială şi politică.

Dimensiunea spațială implică sistemul de infrastructură (circulația) cu implicații privind dezvoltarea economico-socială a statului respectiv.

Dimensiunea politică se referă la organizarea politică a spațiului geografic, la controlul politic al teritoriului în integralitatea sa. Exemplul Franței este sugestiv prin rețeaua de căi de comunicații în formă de stea, formând o rețea/armătură care converge către Paris. În cazul statelor de mari dimensiuni (Rusia, Canada, China, Australia, Brazilia, Algeria, Sudan etc.), căile de comunicații se concentrează în anumite zone (regiuni), prezintă serioase discontinuități, fapte ce conduc la cheltuieli mari în asigurarea gestiunii politico-administrative a zonelor periferice şi extreme (ex.: Rusia şi guvernarea Siberiei). În unele cazuri, dezvoltarea unor state sfidează condițiile naturale (Elveția - stat alpin care, grație unor factori economico-istorici de mare favorabilitate, a depăşit acest dezavantaj, dimpotrivă, prezența Alpilor a generat o prosperă „industrie turistică").

În sfârşit, accesibilitatea într-o mai largă accepție, înseamnă şi accesul statelor/teritoriilor față de Oceanul Planetar, sisteme majore fluviatile sau montane, fapt ce se reflectă în politica economică, strategia militară sau în alți factori. .

Conectivitatea este un corolar al accesibilității şi se referă la proprietatea geometrică a teritoriilor politice în strânsă legătură cu compactitatea statelor. Astfel, discontinuitățile teritoriale, forma teritoriilor sau alte cauze naturale, demografice, etnice, religioase etc. generează probleme. De pildă, fosta R.D. Germană (perforată de Berlinul de Vest între 1948-1989), Chile (care se dezvoltă pe 4.000 km latitudinal), Senegal (străbătut de statul-enclavă Gambia) sau Polinezia (formată din mii de insule risipite pe o mare întindere din Pacificul de Sud). În ansamblu, orice discontinuitate teritorială determină o slabă conectivitate, costuri ridicate în administrație (de pildă Danemarca, care administrează Insulele Feröe şi Groelanda; Spania pentru Insulele Canare sau enclavele din Maroc: Ceuta şi Melila; Portugalia pentru Azore sau fostele posesiuni coloniale recent pierdute: Macao şi Timor). De asemenea, relieful înalt (topografia), influențează dispunerea infrastructurii de transporturi, mai ales în cazul statelor montane. Sunt citate statele andine (Bolivia), statele himalayene sau din Asia Centrală, Tibet etc., care prezintă serioase discontinuități în dispunerea şi continuitatea căilor de comunicații, în vederea organizării unui spațiu teritorial.

Nodalitatea reprezintă modul în care **inima-nodul** statal, îşi exercită influența asupra teritoriului dat. Nodul unui stat reprezintă chintesența organizării spațiului statal respectiv (nodul parizian pentru Franța, nodul londonez pentru Marea Britanie, nodul moscovit pentru Rusia, nodul tokyot pentru Japonia etc.).

În legătură cu semnificația geopolitică a nodului teritorial, L. Febvre scria acum câteva decenii: ***„... nu există un cât de mic teritoriu politic care să nu-şi aibă punctul său de plecare germinal, geografic; nu există construcție politică durabilă la originea***

căreia să nu putem descoperi o combinație de forțe, un gen de armătură în jurul căreia alte teritorii se clădesc". Încă din antichitate, nodalitatea a fost corect concepută de guvernanți; de pildă, nodalitatea din timpul Imperiului Roman („toate drumurile duc la Roma", o rețea de şosele/*„via"* care unea toate provinciile cu capitala imperială).

În perioada modernă amintim modul în care SUA şi-au creat o infrastructură extrem de eficientă în „cucerirea vestului", precum şi infrastructuri le din Uniunea Europeană sau eforturile unor mari state (Rusia, China, Canada) de a-şi dezvolta o rețea modernă, pentru controlul extremităților. Desigur, marile şi insurmontabilele discontinuități teritoriale (de pildă în cazul arhipelagurilor sau statelor care posedă insule mari), determină fragmentarea comunicațiilor terestre, deşi sunt state (Japonia) care au rezolvat şi această problemă (prin tuneluri acvatice feroviare/rutiere).

Poziția geopolitică a unui stat este rezultanta dintre localizarea geografică, potențialul natural şi demografic, pe de o parte, şi raporturile politice, economice şi militare cu statele vecine, cu puterile regionale/mondiale, pe de altă parte. Poziția geopolitică se regăseşte în orientarea relațiilor externe pe anumite axe de interes geopolitic.

De pildă, statele insulare (Marea Britanie, Japonia, Filipine, Iondonezia; în sens larg Australia - continent/insulă) au devenit **puteri maritime** din motive geografice evidente (Marea Britanie, „regina mărilor"). Alteori, statele au evoluat ca **puteri hibride**: **continentale şi maritime** (Franța, Țările de Jos, mai târziu Rusia, SUA ş.a.); dar sunt exemple de state/teritorii care au fost nevoite să evolueze pe direcții geopolitice diverse (Imperiul Habsburgic între vest/sud/est, în funcție de conjuncturi). Raporturile de forță, marile sfere de influență modifică adesea poziția geopolitică a statului respectiv (de pildă evoluția geopolitică a statelor române în feudalism; în secolul XX spre Vest până în anii `40, spre Est, spre URSS, şi după `90, din nou spre Vest). În perioada interbelică, R. Kjellen a adâncit studiile legate de poziția geopolitică a statelor, în cadrul **topopoliticii** germane, iar multe dintre observațiile sale sunt şi astăzi pertinente. În mod evident, geografia poate avantaja/dezavantaja un stat, o națiune, un popor.

S. Mehedinți scria atât de plastic: ***„poziția geopolitică a României a asigurat nu numai supraviețuire, ci şi unitatea remarcabilă a poporului român, printr-o diversitate etnografică excepțională".***

I.3. CRITERII DE CLASIFICARE A STATELOR

I.3.1. *Clasificarea statelor după mărimea geografică*

Teritoriul unui stat, indiferent de dimensiunile geografice, constituie o *entitate spațială, concretă, umanizată,* având prin *ethos* o anumită specificitate regională sau mondială. Astfel, teritoriul natural devine politic sub incidența unui sistem politic şi este delimitat de frontiere politice. În accepția unor geopoliticieni occidentali, *teritoriul politic este cvadrimensional* (aerul, apa, solul şi timpul), caracterizat prin mărime şi formă.

Mărimea geografică (suprafața) unui stat/teritoriu este o noțiune destul de relativă, dacă se compară state de mari dimensiuni (Mauritania 1,03 mii. km^2, Mali 1,24 mii. km^2, Mongolia 1,56 mii. km^2), cu rolul/influența acestora în economia şi politica

mondială, față de state mici, dar cu o mare importanță economică/politică: (Israel, Singapore, Olanda etc.). Cu toate acestea, semnificațiile geopolitice sunt relevante pentru:

- **determinarea spațiului geografic** pe care-l ocupă fiecare stat, pornind de la observațiile elementare de existență a **statelor-continent** (Australia), **subcontinent** (Canada, Brazilia, India) sau extinse pe **două continente** (Rusia), **statele montane** (Elveția, Nepal, Bhutan), **state deşertice** (Arabia Saudită, Ciad, Mongolia), **state-arhipelag** (Japonia, Filipine, Indonezia) etc.
- **răspândirea geografică a populației/aşezărilor umane** se referă la omogenitatea populației (în numeroase state europene sau din alte continente), până la viduri de populație în statele de mari dimensiuni (Rusia, China, Australia, Canada, Brazilia, Arabia Saudită etc.). Or, răspândirea geografică a populației influențează cert dezvoltarea economică, valorificarea resurselor naturale, până la argumente geostrategice.
- **controlul efectiv al puterii centrale asupra statului respectiv** este generat de poziția capitalei în teritoriul politic respectiv, în zonă de centralitate sau periferic. În unele cazuri, mutarea capitalelor în zone centrale a avut tocmai scopul unui control politic mai. eficient, cu cheltuieli mai reduse (Ankara, Brasilia, Abuja etc.);
- **vastitatea teritoriilor** prezintă **avantaje indiscutabile** (varietatea şi mărimea resurselor naturale, potențial de habitat, poziția geografică avantajoasă în raport cu vecinii sau alte state), până la **sentimentul de autosuficiență** (semnalat prima dată în China în feudalism cu consecințe dezastruoase, apoi Rusia imperială/sovietică, dar şi în alte state: SUA, Canada, Australia). Dezavantajele marilor teritorii constau în vidurile de populație, dezvoltare inegală economică, concentrări regionale, dificultăți în realizarea unor infrastructuri omogene etc.
- din punct de vedere **geostrategic,** mărimea statelor este favorabilă statelor de mari dimensiuni, pentru apărarea în profunzime (de pildă, politica militară a URSS la începutul Celui de-al Doilea Război Mondial, China în 1937 în fața Japoniei militariste); alteori, dimensiunile vaste ale unui stat creează dificultăți (cazul statului Sudan, greu de guvernat între nordul arab şi sudul negru-african, fapt ce a determinat divizarea statului şi apariția Eritreei în 1992);
- **distribuția infrastructurilor** se adaptează la mărimea statelor/teritoriilor, mai ales în cazul statelor de mari dimensiuni geografice. Astfel, se observă concentrarea infrastructurii în aceste state (Rusia siberiană în partea de sud, asemenea Canadei; sau Algeria, Libia în nord; Australia în regiunile litorale etc.). Analizând mărimea statelor, nu putem să nu subliniem faptul că statele mici/foarte mici, sunt dezavantajate (resurse limitate, emigrarea masivă, dezvoltarea economică precară). Alte state mici/foarte mici s-au adaptat la lumea contemporană prin dezvoltarea turismului (Monaco, Andorra, San Marino), transformarea lor în paradisuri fiscale (Cipru, Liechtenstein, Gibraltar, Bermude), comerțul cu timbre (Saint Martin, Nauru, Pitcairn) etc. Se pune astfel, în mod firesc întrebarea care este *mărimea optimă a unui stat,* între întinderea vastă a Rusiei (circa 17 mil. km^2) şi Vatican (0,44 km^2), cel mai mic stat al planetei?

Generalizările prezintă adesea interpretări facile. Este, de altfel, greu de clasificat

cele 194 de state ale Terrei, după mărime a teritoriului politic.

Au fost realizate numeroase *clasificări* de la *A. Sanguin* (metoda G, care deosebeşte nouă categorii de state), *Pounds* (opt categorii), *Blij* (cinci categorii de state), până la *M. Glassner* (1995).

Din analiza mărimii geografice a statelor/teritoriilor dependente, rezultă faptul că majoritatea statelor sunt mici şi foarte mici (108 state), 28 state sunt mijlocii, în timp ce statele mari/foarte mari sunt în număr de 57 şi concentrează cea mai mare parte a suprafeței Terrei (121 mil. km^2).

Tabelul nr. 1

Clasificarea statelor după suprafață

1.	State cu suprafața	peste	2.500.000 km^2	9 state	75.8 mil. km^2
2.	-//-	între	350.000-2.500.000 km^2	48 state	45.2 mil. km^2
3.	-//-	între	150.000-350.000 km^2	28 state	7.1 mil. km^2
4.	-//-	între	30.000-150.000 km^2	43 state	3.5 mil. km^2
5.	-//-	între	30.000 km^2	66 state	1.8 mil. km^2
6.	Teritorii dependente	sub			2.3 mil. km^2
	Total			194 state	135.8 mil. km^2

Sursa: M. Glassner, 1995.

Analiza detaliată a mărimii statelor (între Rusia=17.07 mil. km^2 cel mai vast stat al lumii şi Vatican=0.44 mil. km^2) arată că media celor 194 de state este de 706.735 km^2.

Astfel în categoria **macrostatelor** includem 29 de state (102 km^2 , 75% din suprafața uscatului); 21 de state între 1 mil – 0.5 mil. km^2; 76 de state între 05. mil. km^2-50.000 km^2 (cea mai numeroasă categorie); 67 de state în categoria **microstate** (42 de state între 50.000-1.000 km^2 şi 25 de state sub 1.000 km^2).

În concluzie putem afirma că **morfometria statelor** determină distribuția şi varietatea resurselor, potențialul de habitat şi de dezvoltare, potențialul economic. Dar şi factorii geostrategici, politici şi de putere.

În studiul morfometric al statelor lumii se au în vedere şi alte aspecte: **indicele de continentalism** (statele enclave 42 la număr, fără ieşire la Oceanul Planetar**); indicele maritim** (statele „litorale", majoritatea pe glob cu avantaje evidente) sau prezența statelor „insulare/arhipelag", cu o puternică fragmentare şi probleme de gestiune geografică (de exemplu Indonezia, un arhipelag format din peste 13.000 insule, răspândite pe o lungime de 5.000 km E - V şi 2.000 km N - S).

I.3.2. *Clasificarea statelor după mărimea demografică*

După numărul de locuitori, statele lumii se clasifică în şapte categorii:

1. Statele gigant - cu o populație de peste un miliard de locuitori: China 1,304 miliarde loc. şi India care (în 2000) a depăşit un miliard de locuitori (în prezent are 1,065 mild.loc).

2. Statele foarte mari (între 100 - 500 mil. loc. includ nouă state cu o populație totală de circa 1,487 mild. loc.).

Tabelul nr. 2

1. SUA	-294 mil. loc.	5. Bangladesh	- 146 mil. loc.
2. Indonezia	- 219 mil. loc.	6. Rusia	-143 mil. loc.
3. Brazilia	- 178 mil. loc.	7. Japonia	- 127 mil. loc.
4. Pakistan	- 153 mil. loc.	8. Nigeria	- 124 mil. loc.
		9. Mexic	- 103 mil. loc

Sursa: T. Simion, 2005

3. Statele mari (între 50 - 100 mil.) grupează 10 state cu o populație de 860,6 mil. loc.

Tabelul nr. 3

1. Vietnam	- 86,3 mil. loc.	6. Iran	- 68,9 mil. loc.
2. Germania	- 82,4 mil. loc.	7. Thailanda	- 62,8 mil. loc.
3. Filipine	- 80 mil. loc.	8. Franța	- 60,1 mil. loc.
4. Egipt	- 71,9 mil. loc.	9. Marea Britanie	-59,2 mil. loc.
5. Turcia	- 71,3 mil. loc.	10. Italia	- 57,38 mil. loc.
6. Etiopia	- 70,6 mil. loc		

Sursă: T. Simion

4. Statele mijlocii (între 20-50 mil. loc.) grupează 25 de state.

5. Statele mici (între 5 - 20 mil. loc), grupează 57 de state.

6. Statele foarte mici (între 1 - 5 mil. loc.), grupează 45 de state.

7. Statele liliputane (cu o populație de până la un mil. loc.), grupează un număr de 43 de state.

Dintre semnificațiile geopolitice privind mărimea demografică, menționăm:

- *polarizarea populației* într-un număr redus de state, numai în China şi India se află 2.369 mil. loc., din populația Terrei de 6,3 mild. loc. Dacă adăugăm şi populația din statele foarte mari, rezultă că în 11 state de pe glob trăiesc astăzi circa 3,140 mild. loc., majoritatea statelor situate în Asia;
- *concentrarea populației* în statele în curs de dezvoltare (circa 5 mild.) față de circa 1 mild. în statele dezvoltate; subliniem de asemenea indicatorii demografici foarte ridicați (natalitate/morbiditate/mortalitate/spor natural) în aceste state în curs de dezvoltare;
- *rolul deosebit al Asiei*, unde se află în prezent marile „puteri" demografice (alături de China şi India, Indonezia, Pakistan, Bangladesh, Japonia, Vietnam, Filipine, Turcia, Iran, Thailanda);
- *importanța populației* ca premisă a dezvoltării economico-sociale, forță de muncă, tendințele demografice etc., toate acestea constituind cel mai de preț capital („aurul cenuşiu") al omenirii.

I.3.3. *Clasificarea statelor după forma de guvernământ*

După forma de guvernământ, se individualizează două forme de guvernământ: monarhia şi republica.

•**Monarhia** constituie **cea mai veche formă de guvernământ**, cunoscută în istorie. În esență, monarhia se rezumă la conducerea şi perpetuarea puterii pe cale ereditară, din cadrul unor dinastii/familii, în special pe linie masculină (dar nu puține au fost situațiile de preluare a puterii pe linie feminină).

Denumirea formelor monarhice este diversă: **rege/regat, principe/principat, împărat/împărăție, calif/califat, emir/emirat, şeic/şeicat, cneaz/cnezat, han/hanat** etc. Unele dinastii s-au perpetuat sute sau chiar peste o mie de ani (îndeosebi în Extremul Orient, Orientul Mijlociu), în timp ce alte dinastii/familii au avut o existență mai scurtă (dispariție biologică şi lipsa moştenitorilor, răsturnarea lor de alte dinastii rivale etc.).

În istorie au existat uriaşe imperii, unele se întinde au pe două sau trei continente şi înglobau vaste teritorii şi popoare (Imperiul Roman - cel mai întins imperiu din antichitate, Imperiul lui Gingis Han sau uriaşul Imperiu colonial britanic întins pe toate continentele globului).

Desigur că aceste uriaşe imperii/regate erau controlate politic printr-o ideologie absolutistă şi uriaşe forțe coercitive, utilizându-se, evident, şi religia ca o „armă" infailibilă în actul de guvernare, adesea monarhul fiind considerat de origine divină. În evoluția istorică, monarhia s-a menținut pe coordonatele unui conservatorism rigid şi anchilozant, protocolar, modificări mai importante în structura acesteia s-au produs după Revoluția Franceză (1789). De altfel, multe state monarhice au dispărut (ca formă de guvernământ) după Revoluția Franceză (1789), revoluțiile burgheze (1848) sau conflagrațiile mondiale din secolul XX. În alte regiuni geografice monarhia a fost ca şi inexistentă, sunt state fără vocație monarhistă. În prezent, monarhia (în forme diferite) se întâlneşte în circa 45 de state de pe toate continentele. În primul rând, sunt **monarhiile autentice**, în care monarhul deține puterea în mod real, fiind şef al statului (uneori şi al guvernului), având cele mai importante atribuții din stat (politică internă, apărare, externe, formarea guvernului etc.). Exemplificăm cu regatele: Maroc, Leshoto, Cambodgia, Thailanda, Arabia Saudită, Iordania, Bhutan, Nepal; **emiratele**: Oman, Qatar, Emiratele Arabe Unite; **şeicatul** Bahrain; **sultanatul** Brunei sau **principatele** Luxembourg şi Monaco. În cadrul acestora s-au dezvoltat monarhii de tip constituțional, alteori, îmbracă o puternică nuanță religioasă (monarhiile islamice), unele fac parte din Commonwealth etc. A doua formă o reprezintă **monarhiile simbolice**, în care monarhul reprezintă mai mult un simbol, cu puteri limitate (protocolare, politică externă, factor de coeziune şi echilibru deasupra forțelor politice etc.). Este clasic exemplul statelor monarhice: Marea Britanie, Spania, Țările de Jos, Danemarca, Suedia sau Japonia. În acest context, menționăm de pildă rolul de simbol al reginei Marii Britanii, cât şi asupra statelor din Commonwealth (circa 40 de state din toate continentele, inclusiv state avansate: Canada sau Australia). În unele state din Commonwealth s-a pus în discuție recent viabilitatea acestei moşteniri coloniale britanice în Canada (vezi referendumul privind separarea provinciei Quebec) sau consultarea populară din Australia (unde opozanții monarhişti au obținut un scor aproape de victorie!).

În geografia politica contemporană se dezbate viabilitatea acestei forme de guvernământ milenare, mai ales în urma unor „*întâmplări"* din familiile regale, uriaşele cheltuieli sau scandaluri în care sunt implicați membrii familiei regale (Marea Britanie, Monaco etc.).

În România, monarhia „importată"din Occident s-a desfăşurat între 1867 - 1947,

a fost marcată de glorioase domnii, modernizarea țării, crearea statului național român (Ferdinand, Carol 1), dar a cunoscut şi monarhi cu prestații controversate (Carol al II-lea şi „dictatura regală" sau Mihai I, o domnie tragică, într-un context tragic).

•**Republica** a apărut pentru prima dată în istorie, în antichitate, în Grecia (democrația sclavagistă); de aici, această formă de guvernământ s-a răspândit în Europa feudală (San Marino - cea mai veche republică care funcționează din 1263 până în prezent), iar după Revoluția Franceză numeroase state au adoptat republica. În prezent, conform ONU, circa 150 de state sunt republici.

În esență, republica constă în **alegerea şefului statului prin vot nominal universal**, **direct sau de către corpul legislativ**, pe o perioadă de maximum două mandate consecutiv (durata mandatului fiind de la patru până la maximum şapte ani, de curând şi în Franța, mandatul a fost redus la cinci ani).

Ca şi în cazul monarhiei, şi în cazul republicii, se deosebesc mai multe nuanțe. Subliniem, în primul rând, **republicile burghezo-democratice** unde întâlnim republici de **tip prezidențial** (cel mai cunoscut este exemplul SUA, în care şeful statului este şi şef al guvernului, președintele având largi atribuții politice); republici de **tip semiprezidențial** (Franța, Rusia, Belarus, Ucraina, Kazahstan, România ş.a., şeful statului are de asemenea largi prerogative politice, mergând până la dizolvarea guvernului şi parlamentului, numirea miniştrilor sau de politică externă), până la **rolul decorativ/protocolar** al președintelui, specific statelor federale şi nu numai (Germania, Austria ş.a.).

În al doilea rând, menționăm **republicile comuniste** de tip totalitar/dictatorial, apărute după 1917 (Rusia, din 1924 URSS), după Cel de-al Doilea Război Mondial au apărut alte 14 republici comuniste în Eurasia şi mai târziu Cuba (în regiunea Caraibelor).

În prezent, relicve ale fostului regim comunist se mai găsesc în Asia de Est (China şi Coreea de Nord) şi Cuba. În cadrul republicilor de tip comunist, s-a ajuns, grație forțelor coercitive dure, la **regimuri dictatoriale extreme**, şeful statului era periodic reales, era în acelaşi timp şi şef al partidului de guvernământ (adesea unic) şi chiar şi şef al guvernului ori comandant al forțelor armate (a se vedea doar cazul României şi exacerbarea **cultului personalității** dincolo de închipuire). Din fericire, aceste republici comuniste s-au pulverizat, asemenea unui joc de „domino", între 1989 - 1991, iar enclavele existente încă fie că se modernizează şi chiar se democratizează (China - stat comunist cu economie mixtă), fie se află într-o izolare aproape totală, față de comunitatea internațională (Coreea de Nord, Cuba). În orice caz, *republica burgheză reprezintă poate forma de guvernământ cea mai puțin imperfectă,* fapt ce explică răspândirea acesteia în majoritatea statelor, lumii contemporane.

I.3.4. *Clasificarea statelor după structura de stat*

După structura de stat, deosebim statul național şi statul federal.

•**Statul național** reprezintă, fără îndoială, forma cea mai înaltă şi cea mai puțin imperfectă a organizării politico-teritoriale, **o sinteză perfectă între stat națiune - teritoriu politic**. Formarea statelor naționale s-a produs în secolul al XIX-lea şi prima jumătate a secolului XX, numite „secolele statelor naționale" (46 de state în 1890, 195 de state în 2001).

În general, **statul se defineşte şi, ca o suprapunere spaţială şi permanentă** între acesta şi naţiune, iar statul naţional (centralizat) apără identitatea şi înflorirea acesteia într-un teritoriu politic/etnic. Mulţi autori consideră statul naţional drept **forma ideală a organizării politico-teritoriale**, care se realizează într-un timp îndelungat (Franţa, Polonia, România, Grecia, Portugalia). În cazul României, deşi se constată o perfectă identitate între popor/stat/teritoriu politic, naţiunea în prezent se „revarsă" dincolo de frontierele actuale (Basarabia:, Bucovina).

Statele naţionale se caracterizează printr-un grad ridicat de **coeziune naţională** (coeficient care se calculează după o formulă a geografului american L. Kosinski şi, cu cât coeziunea tinde spre 100 - valoarea maximală, cu atât statele respective sunt mai compacte din punct de vedere etnic, ca de pildă Polonia indice 97 în comparaţie cu ex. Iugoslavia - indice 25). Fiecare naţiune are o viziune despre ea însăşi şi despre celelalte naţiuni. Asociat conceptului este şi cel de **patrie** (originea strămoşilor). Desigur, **naţionalismul**, ca formulă inovatoare, care a generat atâtea state noi pe harta politică a lumii, nu trebuie confundat cu manifestările naţionaliste, extremiste (xenofobie, şovinism), care au avut loc în anumite state/epoci istorice etc. Aşa cum s-a conturat ideea statală, la fel s-a dezvoltat şi **ideea naţională** (care a stat la baza făuririi statului naţional).

Postulatul statului naţional a fost definit încă din timpul Revoluţiei franceze (1789) în „Declaraţia drepturilor omului şi cetăţeanului". Mai mult ca oricare al postulat, statul naţional se bazează pe conceptul de **suveranitate naţională** (calitatea esenţială a statului de a fi liber şi independent, suveran, de a se conduce fără nici o ingerinţă externă, naţiunea proprie.

Suveranitatea naţională se află la baza dreptului internaţional, deşi adesea au fost emise teorii privind **suveranitatea limitată** (fie de ideologii sovietici „doctrina L. Brejnev", fie de doctrina americană - a se vedea „doctrina Clinton" şi războaiele din Golf, Balcani sau Asia Centrală). Dincolo de tentaţiile imperialiste ale diferitelor puteri (SUA, Rusia etc.), suveranitatea naţională limitată nu poate fi acceptată în nici un caz, iar „trâmbiţaşii" masoni, nu pot modifica sau compromite conceptul pe baza căruia s-a format de fapt lumea modernă. Este adevărat că în unele organizaţii (UE), suveranitatea este pusă serios în discuţie, dar integrarea economică, politică, economică nu trebuie să atenteze la suveranitatea naţională.

Cel puţin, în actualul stadiu sociopolitic, **statul naţional**, cu atributele sale specifice, trebuie să-şi continue misiunea sa atât pe plan intern, cât şi extern, altfel se va pierde definitiv specificitatea naţională a statelor/popoarelor lumii, iar o lume uniformă, după diverse "modele", nu este în nici un caz o soluţie fericită în lumea caleidoscopică în care trăim.

•**Statul federal** reprezintă o realitate geopolitică indiscutabilă. Cel mai vechi stat federal, Elveţia (sec. XIII), s-a format prin reunirea mai multor cantoane alpine de limbă germană şi franceză pe cale paşnică. Statele federale au apărut în diferite etape istorice, îndeosebi în secolele XIX-XX. Unele state federale sunt de mari dimensiuni: Rusia (care se întinde în Eurasia), Australia (stat continental), Canada, Brazilia, India (state „subcontinent"); altele sunt din categoria statelor mijlocii şi mici (Iugoslavia, ex-Cehoslovacia ş.a.). Unităţile componente poartă denumirea de **state** (SUA, Canada, Brazilia, Mexic, India, Australia etc.), **landuri** (Germania), **cantoane** (Elveţia), **republici/regiuni/provincii autonome, ţinuturi** (Rusia) etc. Unele state federale s-au

format în secolul al XIX-lea (SUA, Mexic, Canada, Brazilia, Austria), altele în secolul XX (URSS, Cehoslovacia, Iugoslavia).

În unele state federale există practic o singură naţiune, destul de omogenă (SUA, Australia, Germania, Mexic, Argentina), în altele sunt două naţiuni (Belgia, Canada sau ex-Cehoslovacia) sau există o naţiune majoritară (mai multe naţiuni) şi numeroase minorităţi (India, Rusia, ex-Iugoslavia).

În unele state, se foloseşte o singură limbă oficială (SUA, Australia, Germania, Mexic), în altele se utilizează două limbi oficiale (Canada, Belgia, Elveţia, ex-Cehoslovacia) sau mai multe limbi şi dialecte (India - peste 300 limbi şi dialecte, Rusia şi Nigeria - peste 100 de limbi şi dialecte) etc. Capitalele statelor federale sunt fie capitale politice tradiţionale, incluse în ariile centrale (Moscova, Berlin, New Delhi, Berna), altele sunt oraşe create special pentru funcţia de capitală (Canberra, Washington, Montreal, Abuja) şi fac parte din categoria capitalelor introduse, din raţiuni politico-administrative (centralitate, valorificarea unor resurse, stingerea unor rivalităţi). Din punct de vedere politico-administrativ, există o mare autonomie la nivelul subunităţilor (state, cantoane, landuri, republici etc.) au organe legislative şi executive proprii şi atribuţii în domeniul economic şi social, în timp ce atributele de politică externă, de apărare, politici sociale (învăţământ, sănătate), sunt subordonate parlamentelor/guvernelor federale şi autorităţilor competente.

Desigur că, în unele state federale mari, au existat **tendinţe de dezintegrare** (motive etnice, religioase, economice), care au răbufnit mai ales după implozia comunismului (dezintegrarea URSS în Federaţia Rusă şi alte 14 republici independente, „despărţirea de catifea" şi formarea Cehiei şi Slovaciei; dezintegrarea Iugoslaviei şi apariţia statelor independente: Iugoslavia, Slovenia, Croaţia, Bosnia-Herţegovina, Macedonia, procesul continuă probabil cu desprinderea provinciilor Muntenegru şi Kosovo). Tendinţele continuă în prezent în Rusia (tendinţele separatiste din nordul Caucazului: Cecenia-Inguşetia; în Siberia (autonomia tot mai mult reclamată de provinciile respective) sau Canada (desprinderea Quebec-ului care era cât pe ce să se realizeze). Indiferent de structura de stat acceptată şi adoptată, acestea prezintă avantaje şi dezavantaje certe, şi menţin controlul politico-administrativ asupra teritoriului aferent.

I.3.5. *Clasificarea statelor după indicatorii de dezvoltare umană*

După 1990, în cadrul Programului Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), s-a impus o nouă clasificare a statelor lumii după indicatori de „dezvoltare umană". Acest indicator complex începe să înlocuiască indicatorul curent „produsul intern-brut/locuitor", care nu mai exprimă realitate a economică în toată amploarea acestui fenomen.

La baza indicatorului de dezvoltare umană (I.D.U.) se află următoarele elemente:

- **speranţa de viaţă la naştere** (valorile extreme minimale fiind între 25-28 ani);
- **alfabetizarea adulţilor** (0% - 100%);
- **PIB/locuitor** (cu nuanţele care se impun datorită diferenţei de preţuri de la o ţară la alta, fiind cuprins între 100 $ - 40.000 $, conform parităţii de cumpărare).

În final, pe baza mediei aritmetice a celor trei elemente, se stabileşte indicatorul

de dezvoltare umană (IDU), prin care se realizează veritabile clasamente ale statelor lumii după cum urmează:

Statele cu dezvoltare umană ridicată are o medie I.D.U. de 0,904; speranţa de viaţă la naştere - 77 ani; rata alfabetizării - de 98,3%, iar PIB/loc., după paritatea puterii de cumpărare de 21.647 $/loc./an. În această grupă sunt incluse 45 de state (de la Canada, Norvegia, SUA, Japonia, Belgia, Suedia, Australia etc., până la Argentina, Qatar, Slovacia, Emiratele Arabe Unite, Polonia şi Costa Rica).

Statele cu dezvoltare umană medie se caracterizează prin următoarele valori medii: I.D.U.= 0,662; speranţa de viaţă la naştere 66,6 ani; rata alfabetizării = 75,9% şi P.I.B.= 3.327 $ loc./an. În această grupă sunt incluse majoritatea statelor de pe glob (94 de state, începând cu Trinidad-Tobago, Ungaria, Venezuela, Panama, până la Congo, Kenya, Cambodgia, Pakistan şi Comore).

Din păcate, aici este situată, pe locul 68, şi România, cu un I.D.U. de 0,752, care exprimă, din nefericire, situaţia reală a ţării noastre la începutul mileniului III.

În grupa a treia se află **statele cu dezvoltare umană redusă,** care se caracterizează prin I.D.U. de 0,419; speranţa de viaţă 50,6 ani; rata alfabetizării 48,5% şi un P.I.B. de 982 $/loc./an.

Lista este deschisă de la poziţia 140 de Laos, urmată de R.D. Congo, Sudan, Togo, Nepal şi se încheie cu Mozambic, Burundi, Burkina Fasso, Etiopia, Nigeria şi Sierra Leone. Este grupa celor mai sărace şi subdezvoltate state de pe glob, adevărate „bombe cu explozie întârziată" pentru prosperitatea şi pacea lumii.

În acelaşi timp trebuie să subliniem faptul că nu există similitudini între I.D.U. şi P.I.B./loc., deoarece primul indicator compozit include şi alte elemente de analiză.

Specialiştii în domenii diverse (economişti, geografi, sociologi etc.), consideră la o primă analiză că liderii secolului XXI (după populaţie, suprafaţă şi PIB) sunt următorii:

Tabelul nr. 4

Liderii secolului XXI

1. China	1,3 mild.loc.	10,2 % din P.I.B/mondial
2. India	1,065 mild. loc.	5,4 % din P.I.B/mondial
3. UE (15 state)	450 mil. loc.	20,5 % din P.I.B/mondial
4. SUA	295 mil. loc.	21,3 % din P.I.B/mondial
5. .Indonezia	219 mil. loc.	1,3 % din P.I.B/mondial
6. Brazilia	178 mil. loc.	2,9 o/ din P.I.B/mondial
7. Rusia	143 mil. loc.	2,4 % din P.I.B/mondial
8. Japonia	127 mil. loc.	8 % din P.I.B/mondial
9. Africa de Sud	44 mil. loc.	0,9 % din P.I.B/mondial
TOTAL	3,82 mild. loc.	- 72,9 % din P.I.B/mondial

Sursă: T. Simion 2005

I.4. DINAMICA STATELOR/TERITORIILOR POLITICE

Statele, teritoriile politice cunosc o dinamică accentuată, îndeosebi în secolul XX, când de la 50 de state în 1920, s-a ajuns în prezent la un număr de 195. Geneza acestor

noi state s-a produs ca o consecinţă firească a marilor conflagraţii mondiale, pulverizarea imperiilor, decolonizarea etc.

In dinamica statelor menţionăm câteva procese complexe, care au contribuit la formarea unor state noi, începând cu autodeterminarea („statele-naţiuni", un concept astăzi controversat, derivând însă din ideologia Revoluţiei Franceze), până la "translaţiile teritoriale", din care vom sublinia pe cele mai semnificative.

•**Anexiunea** - formă specifică statelor imperiale, prin care s-a realizat extinderea acestora în detrimentul statelor vecine. Sunt exemple sugestive privind anexiunile teritoriale ale Rusiei şi mai târziu a URSS, care s-a extins practic spre toate orizonturile, de la Marea Neagră, Marea Baltică în vest, în Caucazia-Transcaucazia, Asia Centrală în sud, peninsula Kamciatka, Insulele Kurile, Pacific în est şi Oceanul Arctic în nord. Practic după cel de-al Doilea Război Mondial, URSS a anexat importante provincii, începând cu Karelia (Finlanda), Statele Baltice, Polonia Orientală, Basarabia şi Nordul Bucovinei (România), Transcaucazia şi Asia Centrală până la teritoriile frontaliere (Manciuria) şi Kurile (Japonia). Un alt exemplu concludent îl constituie cel de-al Treilea Reich (1933-1945), prin marile anexiuni teritoriale îndeosebi spre est şi sud: Polonia vestică, Cehia, Austria etc.

Anexiunile se produc, de regulă, în urma conflictelor armate, modificând harta politică a lumii/regiunilor respective, cu consecinţe deosebite: schimbări masive de populaţie, modificări ale regimului politic, pierderi umane şi materiale incomensurabile.

Tot prin anexiuni teritoriale, treptate s-a desăvârşit şi forma actuală a statului Israel (în 1947 avea 14000 km², în prezent are o suprafaţă de **21060 km²**, în urma a numeroase războaie cu palestinienii şi popoarele arabe din regiune).

•**Iredentismul**- constituie o altă modalitate de formare a unor state, sau de exprimare a tendinţelor expansioniste. Este adesea citat exemplul Italiei sec. XIX, care prin aplicarea acestui mod, provinciile italiene s-au reunit firesc sub „cupola" statului naţional unitar. În acelaşi timp, este încă prezent în memoria colectivă, iredentismul maghiar, care face încă şi astăzi prozeliţi; fenomenul a cunoscut o extensie mai maximă din a doua jumătate a secolului XX; România având de suferit în secolul XX, mai ales după oribilul „Dictat de la Viena" (1940-1945), cu grave consecinţe asupra statalităţii, economiei, populaţiei etc.

•**Autodeterminarea** - principiu controversat (astăzi!) derivând de la Revoluţia Franceză (1789), în urma aplicării acestuia, s-au format pe criterii etnice şi istorice numeroase state europene şi nu numai. Să amintim în primul rând formarea „statelor - naţiuni" după Primul Război Mondial (inclusiv desăvârşirea statului naţional român în 1918), moment în care pe ruinele fumegânde ale marilor imperii, au fost clădite noile state.

Dar principiul autodeterminării funcţionează şi astăzi, creând de cele mai multe ori, tensiuni conflictuale în interiorul unor state (de regulă federale). Din seria de exemple, putem cita dorinţa de autodeterminare a provinciei Tibet (faţă de China), provincia francofonă Québec (faţă de Canada), Palestina (faţă de Israel, Cecenia (faţă de Rusia) sau Papua (faţă de Indonezia). Criteriile sunt complexe: etnice, lingvistice, religioase, economice etc., şi fiecare din aceste exemple necesită o abordare proprie, nuanţată.

•**Autohtonia** - este un vechi principiu în morfogeneza statelor, prin care primii locuitori revendică teritoriul/statul respectiv.

Sunt exemple interesante de autohtonie fie în spațiul central european (românii autohtoni şi majoritari în Transilvania), spațiul Balcanic (albanezii în Kosovo, descendenți ai ilirilor) sau în Israel (evreii în Ierusalim). Autohtonia unor populații într-o istorie continuă milenară/seculară, într-o memorie afectivă impresionantă, constituie o realitate istorică.

•„**Libanizarea/Balcanizarea”**- expresii controversate în geografia politică pentru fragmentarea pe diverse criterii, a unor regiuni în Asia (Afganistan, Azerbaidjan, Tadjikistan), dar mai ales în Africa unde sunt citate numeroase state: Liberia, Sierra Leone, Somalia, Sudan, Angola, Niger, Mali ş.a.

După prăbuşirea URSS (1991), harta politică a ex-URSS a fost pulverizată în 15 republici independente, iar numeroasele conflicte, mai ales din Rusia, sau între Rusia şi vecinii săi (Moldova, Caucaz, Asia Centrală), amintesc de procesul de balcanizare/ libanizare.

Desigur că procesul de libanizare este uneori în strânsă legătură cu autodeterminarea, autohtonia şi naționalismul, îmbrăcând adesea forme violente.

•**Unificarea/reunificarea** - unor state s-a realizat după unele evenimente istorice globale/regionale, prin care au apărut state mai mari (aceiaşi etnie sau cu populații înrudite), inclusiv pe baza sentimentului de „**pan**” (panslavism, pangermanism etc.) Interesant este cazul Germaniei (divizată între 1945-1990), reunificarea realizându-se după prăbuşirea comunismului cu simbolul specific „zidul Berlinului” în 1990; formarea Tanzaniei (unificarea statelor Tanganyka şi Zanzibar în 1964), a Emiratelor Arabe Unite (1971), Vietnam (1975, după o divizare artificială între 1955-1975) şi Yemen (1990). În acest context desigur că şi România va cunoaşte acelaşi proces într-un interval de timp rezonabil (unindu-se cu actuala R. Moldova), în contextul U.E.

Desigur că procesul de unificare este determinat nu numai de rațiuni istorice, etnice, politice, cât şi din condiționări economice în contextul globalizării (de pildă uniuni şi zone monetare: fosta zonă a **rublei,** sau dinamica şi puternica zonă **euro**.

Dinamica statelor/teritoriilor politice determină adesea tensiuni majore, datorită **deficitului de identitate**, generând state „eşuate” sau „quasi-state” destul de numeroase (Cecenia, Abkhazia, Transnistria, Rep. Srpska, Kosovo, Cipru de nord, Somaliland, Sahara Occidentală, Sudanul de Sud etc.)

Dinamismul statelor/teritoriilor politice este determinat de factorii politici şi economici: impactul imperialismelor (ex-comuniste sau liberale), exagerarea naționalismului (sub variate forme), omogenizarea şi impactul globalizării.

Dar nu sunt de neglijat factorii demografici: mişcarea naturală, soldul migrator, vitalitatea demografică, diferențieri demografice.

În istorie sunt cunoscute numeroase modificări coercitive privind populația unui stat/teritoriu/regiune; acestea au fost generate de marile migrații ale popoarelor, deplasări brutale de populații din timpul sau după un conflict major etc., până la degenerarea acestor modificări (epurări etnice, exterminări, genocid),

Să ne amintim de tragicele epurări etnice din spațiul etnic românesc (în Transilvania realizate de unguri mai ales în vremea Diktatului de la Viena şi nu numai; în Moldova peste Prut după Ultimatumul din 1940, până la Transnistria de astăzi).

Asistăm aşadar la o dinamică explozivă a statelor/teritoriilor politice sub impactul a numeroşi factori: politici, istorici, economici, culturali, psihologici.

I.5. EROZIUNEA STATELOR

Din ce în ce mai mulţi cercetători din domeniul ştiinţelor sociale au subliniat în diverse lucrări „eroziunea" statului (M. Glassner - 1995 ş.a.), care este generată de numeroşi factori:

- **internaționalitatea activităților ilegale** (criminalitatea, terorismul, traficul ilegal de arme, droguri, persoane, spălarea banilor, economia subterană, pirateria etc.);
- **frecvența bolilor incurabile, a bolilor tropicale endemice, a bolilor sociale** (tuberculoza, SIDA, bolile maligne, cardiovasculare, bolile tropicale: malaria, holera, dizenteria etc.);
- **globalizarea economiei**, pe lângă efectele pozitive, generează şi sentimente de frustrare, revoltă, umilință (a se vedea ciocnirile violente pe această temă);
- **degradarea puterii interne** (disoluția puterilor statului, sărăcia generalizată, conflicte etnice, religioase, tendințe de separatism/iredentism);
- **globalizarea culturii** (cultura de consum occidentală/americană, impunerea unor modele culturale inadecvate, impactul asupra unor eşantioane umane, contingentele tot mai masive de emigranți);
- **intervențiile străine în afacerile unor state** sub diferite pretexte (URSS şi intervențiile asupra Ungariei 1956, Cehoslovaciei/1968; SUA/aliați, asupra Irakului 1992, 2004, Iugoslaviei 1999, Afganistanului 2001 -2002 etc. şi rolul **SUA de jandarm mondial în politica lumii**);
- **ştiința şi tehnologia** (care erodează statul tradițional, „retribalizarea" omenirii şi „satul planetar", performanțele incredibile în domeniul militar, polarizarea lumii/statelor/cetățenilor, între „bogați - tot mai bogați" şi „săraci - tot mai săraci");
- **rolul organizațiilor neguvernamentale**, al societății civile (în rezolvarea unor probleme: protecția mediului, malnutriția, eradicarea unor boli, drepturile omului, protecția copilului etc.);
- **răspândirea democrației** şi în alte regiuni (în fostele state comuniste din Europa Centrală şi de Sud Est, în Federația Rusă şi statele foste sovietice, Asia de Est etc.).

I.5.1. *Alte probleme privind statele şi teritoriile contemporane*

•**State/teritorii sub ocupație militară** se referă la unele state/teritorii care se află sub **ocupația militară** (conflictele armate, etnice, religioase, ideologice). Exemplificăm cu prezența Armatei Roşii în statele sovietizate (între 1945 - 1989/1990), Cipru (1974 în urma invaziei Turciei şi partajarea insulei), Israel (enclavele Autorității Palestiniene: West Bank, Ghaza, Cisiordania), Afganistan (răsturnarea talibanilor şi trupele NATO

2001/2002), Kosovo, Muntenegru, Irak etc. Alteori, menționăm liniile de demarcație sub ocupație militară între diferite state: paralele 37° lat. nordică între Coreea de Nord şi Sud, zidul Berlinului până în 1989, linia de demarcație din Vietnam între Vietnamul de Sud şi R.P.D. Vietnam până în anii '80, Kaşmir (între India şi Pakistan) etc. sau din spațiul exsovietic;

•**Cvasistate** sunt reprezentate de statele liliputane de pe glob (Monaco, Andorra, Vatican etc.), de bantustanele de pe teritoriul Africii de Sud (Transkey, Venda şi Bophuthatswana) sau de **„state" contestate** (Taiwan sau Transnistriei din Moldova);

•**Teritorii cu statul incert** sunt reprezentate de unele **foste colonii**, în care există încă focare de conflict. Exemplele sugestive de referă la Sahara de Vest (fostă Sahara Spaniolă până în 1975, teritoriu de conflict între statele vecine Maroc şi Mauritania, ulterior Algeria, care doreau teritorii cât mai mari din această colonie); Macedonia (situația tensionată în regiune, vechi revendicări teritoriale ale statelor vecine, adoptarea denumirii de FYROM (Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei) pentru a menaja sensibilitatea Greciei;

•**State insurgente şi nonstate - națiuni** sunt considerate unele state cu probleme diverse (conflicte etnice, religioase, tribale, frontaliere, adăpostirea şi susținerea terorismului etc.): China:- Tibet, Filipine, Coreea de Nord, Irak, Iran, Afganistan, Angola, Mozambic, Algeria, Nigeria, Eritreea, Filipine etc. În aceasta includem, de asemenea, categoria de nonstate-națiuni (OEP, emigranții din diferite țări: portoricanii din New York sau indonezienii din Moluce aflați în Olanda);

•**Condominioanele** au fost răspândite în timpul marilor imperii coloniale (Condominionul Anglo-egiptean şi Sudanez care s-a menținut până la obținerea independenței Egiptului/1955 şi Sudanului/1956; Emiratele Arabe Unite administrează unele enclave din Oman; în Pacificul de Sud, SUA şi Marea Britanie administrează Insulele Canton, Endenbury ş.a.);

•**Zonele neutre** sunt teritorii rămase în afara unor state (enclave ale sistemelor coloniale, zone-tampon sau baze militare etc.). Cele mai cunoscute sunt Zona neutră între Kuwait/Arabia Saudită până în 1969, când intră sub administrația ONU; Zona neutră dintre Irak/Arabia Saudită până în 1975; Gibraltar (bază militară britanică) sau cele 12 enclave care alcătuiau Federația Golfului între Dubai/Abu Dhabi, până în 1971);

•**Teritorii internaționale** sunt administrate temporar de ONU (Ierusalim în 1947; Danzing/Gdansk până în 1919, apoi între 1939-1945; Trieste (până în 1954 când se alipeşte Italiei); Tanger (între 1923-1956 revenind Marocului); Namibia (între 1966-1990); Guam; Noua Guinee (1962-1963); Palau şi Mariane din Pacific, aflate încă sub administrația O.N.U.

I.6. TERITORIILE INFRA ŞI SUPRESTATALE

I.6.1.*Teritoriile infrastatale*

Orice teritoriu politic, pentru a putea fi gestionat, este „decupat" în unități administrative optime (în funcție de relația dintre putere şi teritoriu). Apare în timp o logică a decupajului teritorial-administrativ, cu denumiri diverse de la „stat" până la

„departament", „land", „regiune", „provincie", ținut", „municipiu", „oraş", „comună", „sat" etc. Toate aceste forme se îmbină ca-ntr-un uriaş „puzzle" istoric, etnic, economic, demografic. "Personalitatea" acestor substructuri amintite, se unesc „vectorial" conferind statului respectiv „măsura" națională/federală, modul cum sunt cunoscute pe continent sau glob.

Analiza atentă a teritoriilor infrastatale, arată conturarea a trei tipuri de state:

•**Statele centralizate (unitare),** se caracterizează printr-un decupaj administrativ relativ uniform/egalitar, în care rolul Capitalei (ca regiune focală/arie centrală) este deosebit de importantă. Exemplul concludent al Franței după crearea departamentelor după 1790, iar poziția relativ-centrală a capitalei, determină o bună gestionare a întregului teritoriu. Asemenea state centralizate în Europa sunt relativ numeroase: Albania, Bulgaria, Croația, Polonia, Serbia, România etc.

Desigur că în istorie au apărut dificultăți în statele centralizate ca în cazul statelor cu regim autoritar (Al Treilea Reich 1933-1945; Spania Franchistă, statele comuniste (URSS etc.).

Centralizarea este mai puțin evidentă în cazul microstatelor (datorită suprafeței mici şi a populației reduse). Sunt dezbateri interesante privind viitorul statelor naționale, unitare care fac parte din teritorii suprastatale (U.E.), privind viabilitatea acestor concepte într-o lume globală.

•**State cu centralizare variabilă** sunt acele state cu o centralizare pentru un anumit spațiu, dar şi cu regiuni cu o mare autonomie. Cele mai cunoscute state europene cu centralizare variabilă sunt: Spania, Danemarca, Finlanda, Italia, Olanda, Marea Britanie, Ucraina ş.a.

Detaliind subiectul putem evoca statutul Spaniei Franchiste"nici unitară, nici federală" între 1936-1939 aşa numitul stat „integral", Italia (1948-2001) cu provinciile majoritare standard către un stat centralizat dar şi cu 5 provincii autonome (cele mai cunoscute fiind: Sicilia, Sardinia, Val d'Aosta).

După cel de-al Doilea Război Mondial, Spania a evoluat între „modelul italian" şi statul federal, existând 17 regiuni autonome (cel mai cunoscute sunt: Țara Bascilor, Catalonia, Galicia şi Andaluzia); mai mult datorită complexității problemei, Țara Bascilor din 1996 are o autonomie „specială": poliție proprie şi autonomie fiscală.

În celelalte state cu centralizare variabilă, nivelul autonomiei este diferențiat în funcție de factori politici, istorici, economici sau psihologici.

•**Statele descentralizate (federații, confederații)** reprezintă o realitate a geografiei politice, generată de numeroşi factori. În aceste state puterea centrală (federală) este, în mare parte, transferată spre statele componente (landuri, cantoane, regiuni). În timp ce puterea federală se ocupă de problemele majore (politica externă, apărare, problemele sociale, mediu etc.) puterea locală exercită politica economică, comunitară, dezvoltarea în profil teritorial etc., existând o bună conlucrare deşi există numeroase nuanțe.

De pildă, în unele state federale, autonomia locală este limitată (Mexic, Argentina); în Germania se disting „marile landuri" (Bavaria, Saxa …) alături de „micile landuri" (Bremen, Hamburg, Berlin) sau diferențieri între landurile din fosta R.F.G., alături de landurile din „Est". Interesant decupajul administrativ al Rusiei contemporane, o federație „asimetrică" cu numeroase probleme, alcătuită, în fapt, din 89

de entități (21 republici, 6 teritorii, 49 regiuni, 10 districte autonome, o regiune autonomă şi 2 oraşe cu statut special: Moscova şi Sankt Petersburg).

În categoria statelor federale, sunt incluse circa 40 de state din toate continentele, cu probleme dintre cele mai diverse.

I.6.2. *Teritoriile suprastatale*

Teritoriile suprastatale s-au format ca o consecință firească a globalizării, prin apariția de organizații interguvernamentale.

Sunt estimate circa 300 de organizații interguvernamentale, din care 80 de organizații au vocație universală,iar 230 au vocație regională. Aceste organizații, deşi nu sunt actori autonomi, au totuşi un rol deosebit în viața politică, economică, socială, culturală a omenirii.

De asemenea, trebuie subliniat faptul că acestea se bazează pe "cultura negocierii şi a consensului", şi constituie un important element de stabilitate în viața internațională.

•**Organizațiile mondiale**, deşi mai puțin numeroase decât cele regionale, prin impactul lor, influențează întreaga comunitate internațională.

Dintre aceste organizații, menționăm **O.N.U.** şi sistemul său (organizație fondată în 1945, dar continuatoarea Ligii Națiunilor din perioada interbelică). Principalele organe ale ONU. sunt: **Adunarea Generală** (formată din 191 de state membre în 2004, fiecare stat având un vot); **Consiliul de Securitate ONU.** (format din 5 state membre permanent şi 10 state cu statut nepermanent); **Consiliul Economic şi Social al ONU** (ECOSOC) cu comisii regionale vizând dezvoltarea economică; **Consiliul de Tutelă ONU**, **Curtea Internațională de justiție, Secretariatul ONU** precum şi alte organe organizate pe probleme, domenii sau regiuni geografice. Tot în cadrul ONU se află instituții specializate: Banca Mondială, FAO, F.I.DA, FMI, OMM, OMS, ONUDI, UNESCO) etc. Desigur că deciziile ONU, prin organele şi organismele specializate, determină şi influențează evoluția regională şi planetară a omenirii, vocația de pace şi stabilitate, dezvoltare şi rezolvare a antagonismelor, a fost dovedită pe deplin în cele 6 decenii de existență. Este adevărat că, evoluția extrem de rapidă a realităților vieții internaționale, determină pe mulți analişti să afirme necesitatea reformării organizației pentru a răspunde noilor sfidări (globalizarea, dezvoltarea, terorismul etc.).

•**Organizațiile regionale** au luat naştere prin voința unui grup de state şi se referă fie la **motivații economice** (uniuni economice, uniuni vamale, zone de liber schimb etc.) fie la **motivații politico-militare/strategice** sau de altă natură.

Fiecare din aceste numeroase organizații regionale (230 la număr) s-au format în etape şi regiuni geografice diferite, având la bază un tratat de înființare, state fondatoare, un sediu permanent, principii de funcționare şi organisme specializate.

Din mulțimea acestor organizații actuale, amintim următoarele: **Commonwealth** (fondată în 1949, având 53 de membri de limbă/cultură anglofonă), **OMC** (organizație mondială a comerțului fondată în 1945), **Organizația Internațională a Francofoniei** (creată în 1970 cu 51 de state membre); **G-7, G-8** (Grupul celor 7-8 - state cele mai industrializate de pe glob); **OPEC** (fondată în 1960, cu 11 state membre, marii

exportatori de petrol de pe glob); **NATO** (fondat în 1949 cu 26 de state membre inclusiv România, cu scop militar), sau **UE** (fondată în 1954, cu 25 de state membre) ş.a.

I.7. TERITORIILE SOCIOCULTURALE

Indiferent de arealul unui stat, în evoluția istorică a lumii s-au conturat teritorii în care populația prezintă caractere socioculturale dominante, formându-se astfel arii socioculturale. În principal, s-au conturat trei tipuri de teritorii: lingvistice, confesionale şi socioeconomice.

•**Teritoriile lingvistice** s-au format pe baza limbii utilizate de populația respectivă ca „vehicul" şi mijloc de comunicare.

În principal, specialiştii disting trei tipuri de limbi folosite:

- **limba maternă** (limba utilizată de părinți, în unele cazuri două limbi: materno-paternă în cazul căsătoriilor mixte);
- **limba de comunicare** (limba "vehicul", cel mai cunoscut exemplu îl oferă limba engleză);
- **limba oficială** (limba oficială a unui stat, utilizată de stat în administrație, şcoală etc. uneori sunt exemple de state care utilizează două sau mai multe limbi oficiale).

În afara acestor trei categorii majore, amintim: **limba vernaculară** (o limbă locală utilizată pe un areal/spațiu de o etnie care se opune limbii oficiale; în Franța de pildă: corsa, bretona, basca, care se opun limbii „vehiculere"- franceza) şi **dialectul** (o variantă locală a unei limbi, deşi există dificultăți în analiza dintre limba vehiculară şi dialect; există numeroase state în care varietatea dialectelor este o prezență cvasi acceptată). Utilizarea limbilor determină astfel apariția statelor monolingve, bilingve sau multilingve, iar accentuarea procesului de globalizare, complică şi mai mult "babilonia lingvistică" mondială.

Schematic clasificarea limbilor utilizate pe glob cuprinde opt mari grupe, după cum urmează:

1. Limbile indo-europene – sunt utilizate de circa 50% din populația Terrei şi cuprinde următoarele familii lingvistice:

- *familia germanică* (engleza, germana, olandeza, daneza ş.a.)
- *familia latină* (franceza, spaniola, portugheza, italiana, româna ş.a.)
- *familia slavă* (rusa, ucraineana, poloneza, sârba, ceha ş.a.)
- *familia Indiei de Nord* (hindi, urdu, bengali, bihari, maharati, sindhi etc.)
- *familia iraniană* (persana, kurda, paştuna, osetina ş.a.)
- *alte familii*: baltice (letona, lituaniana), celtă (bretona, galica), greaca, armeana, albaneza etc.

2.Limbile tonale din Asia

- familia chineză (mandarina reprezintă 50%, shanghai, cantoneza etc.)
- familia tibeto-birmană (tibetana, birmana, karen, chin)
- familia thaïs (thaïs, chan, lao, zhuang)
- familia vietnameză.

3.Limbile dravidiene (utilizate în sudul peninsulei India)

- familia tamilă (contemporană cu limba latină)
- familia telegu
- familia malayalam
- familia kanada.

4.Limbile semitice, chamitice, cuşitice (utilizate în Orientul Apropiat şi în Nordul Africii

- familia semitică (araba, arameeana, ebraica, malteza)
- familia chamitică (berbere: kabyla, şavi, rifain, tamariglt)
- familia cuşitică (amharica, tigreana,-utilizate în Etiopia)

5.Limbile aglutinante:

- familia fino-ungrică (finlandeza, estoniana, maghiara)
- familia turcică (turca, azera, başkira, kazaha, kirghiza,uigura, uzbeka, tătara, turkmena, yakuța)
- familia mongolă (khalkha)
- familiile lingvistice din Extremul Orient (coreeana, japoneza, haïnov)
- familiile lingvistice amerindiene (algonqina, sioux, navajo, inuit, maya, quechva, aymara, guarani etc.)

6.Limbile malayo-polineziene (malayasa, indoneziana, filipineza, polineziana, kmera ş.a.).

7.Limbile Oceaniei (melaneziana, papua, aborigena din Australia)

8.Limbile Africii Negre (bantu, mandes, voltaïqua, hotentota ş.a.)

În acest "haos lingvistic" (se estimează numărul limbilor utilizate între 5000-6000) se evidențiază cel puțin trei categorii de limbi maternale, cele mai utilizate în prezent:

Limbi vorbite de peste 400 mil. locuitori (mandarina 600 mil., engleza 450 mil. şi hindi - 400 mil.)

Limbi vorbite de populații între 400-200 mil. locuitori (spaniola vorbită de 300-360 mil., araba 200 210 mil. şi bengali - 200 mil.)

Limbi vorbite de peste 100 mil. oameni (portugheza 190 mil., rusa 165 mil., indoneziana 150 mil., japoneza 125 mil., cantoneză între 100-200 mil., germana 100-110 mil., turca şi franceza circa 100 mil. vorbitori).

În afara statelor **monolingve** (majoritatea pe glob), menționăm existența statelor **bi şi multilingve**.

Principalele ***state bilingve*** sunt: Belarus (bielorusa şi rusa), Botswana (engleza, tswana), Burundi (franceza, rundi), Camerun (engleza, franceza), Comore (araba, franceza), Djibuti (araba, franceza), Irlanda (engleza, galica), Eritreea (tigrigna, araba), Finlanda (finlandeza, suedeza), Kazahstan (kazaka, rusa), Kenya (engleza, swahili), Le Sotho (engleza, sotho), Madagascar (franceza, malgaşa), Malta (malteza, engleza), Mauritania (araba, franceza), Nauru (engleza, nauru), Pakistan (urdu, engleza), Samoa (engleza, samoa), Seychelle (franceza, engleza), Tonga (engleza, tongan), Tuvalu (engleza, tuvalan)

Principalele ***state multilingve*** sunt: Belgia (franceza, engleza, flamanda), Bolivia (spaniola, quechua, limbi indigene), Canada (engleza, franceza, inuktitut), Spania

(spaniola, castiliana, basca, catalana, galiciana), Luxemburg (franceza, germana, luxemburgheza), Moldova (româna, rusa, găgăuza), Rwanda (franceza, rwanda, swahili), Singapour (engleza, chineza, malayeza, tamoul), Elveția (germana, franceza, italiana, romanche), Vanuatu (franceza, engleza, vanuatan).

Specialiştii apreciază şi existența aşa numitelor **„state babiloniene”**: India şi Rusia care utilizează peste 30 de limbi), Africa de Sud (11), Papua-Noua Guinee, Guatemala, Nigeria (fiecare utilizând zeci de limbi pentru comunicare).

După numărul de state/entități teritoriale, menționăm că **engleza** se utilizează în 52 de state/teritorii pe glob, **franceza** (27), **araba** (24), **spaniola** (21), **portugheza** (9), **rusa** (5) şi **mandarina** (3).

În concluzie menționăm faptul că în „haosul lingvistic” se remarcă după numărul de utilizatori fie limbile oficiale (favorizate de colonialism şi globalizare), fie limbile unor mari populații asiatice care domină ca număr populația Terrei. În ceea ce priveşte limba română aceasta este utilizată de circa 32-35 mil. de oameni (România, R. Moldova, Balcani, Ucraina, U.E., America de Nord etc.).

I.8. TERITORIILE CONFESIONALE

Evoluția multimilenară a umanității, a determinat conturarea **teritoriilor confesionale** care nu țin cont de granițe politice, obstacole naturale sau cauze economice. Deşi mult timp acest subiect a interesat mai puțin geografia politică, după prăbuşirea comunismului (1989/1990), se constată o revigorare a fenomenului religios pe un spațiu vast din „inima Europei” până la Pacific.

Evenimentele tragice generate de terorism, au adus din nou în dezbatere fenomenul religios, clivajele religioase, (S. Huntington – 1993 „Ciocnirea Civilizațiilor”) fundamentalismul religios (cu privire specială spre cel islamic), fapt ce impune o nouă abordare a teritoriilor confesionale.

În mod cert studierea religiei este un fenomen dificil, pentru că practicarea unei religii este variabilă (în funcție de religie, individ sau regiune).

La marea diversitate religioasă, trebuie să mai adăugăm fenomenul de **ateism** (practicarea sau nonpracticarea unei religii, pentru că nepracticanții unei religii sunt şi atei, sau drama a sute de milioane de oameni în perioada comunistă), cel de **sincretism** (fuziunea, metisajul a două religii, fapt care face imposibil trasarea frontierelor unui spațiu confesional), sau multiplicarea şi exacerbarea numeroaselor secte sau alte credințe.

I.8.1. *Răspândirea geografică a teritoriilor religioase (marile religii) pe glob*

•**Catolicismul –** religia creştină cea mai răspândită de pe glob (cca. 1,5 mild. adepți) pe care o întâlnim în Europa (unde a apărut inițial), şi după marile descoperiri geografice în celelalte continente (America de Sud şi de Nord, Australia şi unele regiuni din Asia).

Catolic înseamnă biserica legată de Roma (Vatican). După marea ruptură dintre

Răsărit şi Apus, între Constantinopole şi Roma în 1054, asistăm de fapt la fundamentarea acestei religii, care va deveni dominantă în Europa de Vest şi parţial Centrală.

O altă *ruptură* semnificativă, se produce în secolul al XVI-lea *(Reforma),* în urma căreia va lua naştere *protestantismul.* Caracteristica esenţială a acestei religii *este simbioza totală între Biserică şi societatea laică, existând* o, dualitate între papalitate şi regi (împăraţi), de unde şi postulatul: *Daţi Cezarului ce este al Cezarului şi lui Dumnezeu, cele ce sunt ale lui Dumnezeu.*

În evoluţia catolicismului menţionăm momente deosebite, prin repercusiunile avute: **Cruciadele** (secolele XI-XII); **Inchiziţia** (începând cu,.secolul al XIII-lea), sau prezenţa celor două ordine: **franciscanii** (Francesco d`Asissi) şi dominicanii (Sfântul Dominic).

Tabelul nr. 5

Religii pe glob (1994) (în mil. adepţi)

Nr. crt.	Religia	Total	America	America Latină	Europa	Asia	Africa	Oceania
1.	Creştinism din care	1570,5	319,9	269,7	402,5	231,2	296	21,2
	Catolicism	865,5	175	249,3	236,6	96,3	100,9	7,4
	Protestantism	387,1	138,9	20,5	107,2	46,2	161	13
	Ortodoxism	218	6	0,5	58,7	118,7	34,5	0,5
2.	Budism-hindism	1475	2	1,7	0,5	1469,8	1	0,3
3.	Islamism	830,6	5,2	0,2	12,9	529,8	282	0,1
4.	Iudaism	15,3	6	0,7	4	4,4	0,1	0,1
5.	Alte religii	272,8	5,9	30,6	17,3	106,2	108,5	4,3
6.	Fără religii	135,9	30,6	-	46,7	2,8	12,8	3

Sursa: Britannica Book of the Yearbook, 1995

Reforma survenită după **Conciliul de la Trento** (1554-1563), determină scindarea catolicismului, dar şi *structurarea teologică* de care avea nevoie; dar adevărata modernizare şi racordare a catolicismului la exigenţele vieţii moderne, va avea loc după **Conciliul de la Vatican** (1870).

Datorită racordării şi supleţii catolicismului la viaţa laică, acesta a favorizat fără îndoială şi dezvoltarea economică şi culturală a bătrânului continent. Astfel, încă din secolele XII-XIII, apar primele *centre de învăţământ superior teologic* dar şi laic în mai multe ţări: Italia, Spania şi Portugalia, până în Moravia, Polonia sau Austria (în jurul aşezămintelor religioase).

Marile descoperiri geografice (începute după 1492), contribuie la răspândirea rapida a valorilor catolicismului în Lumea Nouă, mai ales când Spania şi Portugalia şi-au împărţit emisfera vestică. În acelaşi timp, catolicismul a favorizat apariţia *secolului luminilor* (secolul al XVIII-lea), Revoluţia franceză (1789), care, practic, a schimbat lumea precum şi afirmarea democraţiei.

Ultimul mare **Conciliu de la Vatican** (1965), a constituit o *mişcare* complexă în plan biblic, liturgic şi ecumenic, chiar dacă au existat şi numeroase controverse teologice între participanţi. Oricum, *trăsăturile esenţiale* (o antropologie optimistă, păcatul şi iertarea, venirea împărăţiei lui Dumnezeu în lume), arată consistenţa Bisericii Catolice, rolul şi importanţa societăţilor timpuriu industrializate, care au îmbrăţişat-o, cât şi

impactul acesteia în lumea contemporană.

Desigur că în plan geopolitic se constată *o ofensivă a catolicismului* în diferite regiuni geografice, în Europa Centrală, spaţiul ex-iugoslav, Africa etc., cât şi rolul papalităţii, a Vaticanului, în politica mondială postbelică (prăbuşirea comunismului, sferele de influenţă ale marilor puteri etc.).

•**Protestantismul** *s-a desprins din catolicism în secolul al XVI-lea,* după **Bula papală** din 1520, prin care călugărul **Martin Luther,** trebuia să tăgăduiască ideile pe care le susţinuse. Puţin mai târziu, în 1526, are loc **Dieta de la Speyer,** prin care se stipula dreptul la liberă alegere a religiei statului. Un context clar socio-politic, economic şi misionar, va contribui din plin la *afirmarea protestantismului,* astfel menţionăm în primul rând *războiul de 30 de ani* (până la pacea din Westfalia din 1648/1649), *revoluţia din Anglia* (culminând cu lupta de la Naseby din 1645) şi mai ales **Edictul de la Nantes** (1598). *Colonizarea Americii de Nord* a permis încă din anul 1620 primilor puritani englezi îmbarcaţi pe vasul Mayflower, să răspândească această religie în Lumea Nouă, unde se află astăzi cei mai numeroşi practicanţi ai acestei credinţe. În afirmarea protestantismului, un rol deosebit l-au avut **misiunile/misionarismul.** Astfel, în secolele XVII - XIX, au existat numeroase societăţi şi consilii de misiune; de pildă în anul 1900 erau peste 300 de asemenea misiuni, care acţionau în America Latină, Africa, China sau Oceania.

În cadrul protestantismului, care numără circa 600 milioane de adepţi menţionăm prezenţa a numeroase componente:

- ***adventismul de ziua a şaptea*** (întemeiat de Ellen G. Hamon, 1827 -1915, are în prezent circa 5 mil. adepţi);

- ***anglicanismul*** (susţinut de regele Henric al VII-lea, încă din anul 1534, când se afirmă trei direcţii principale: **anglo-catolicismul, anglicanismul evanghelic, anglicanismul liberal**;

- ***armata salvării*** iniţiată de William Booth, (1829 - 1912); astăzi activează în această uriaşă armată 25.000 de ofiţeri, 60.000 de funcţionari, 30 mil. soldaţi şi este răspândită în 83 de ţări;

- ***baptismul*** (ramura cea mai răspândită în S.U.A., cu circa 33 mil. adepţi, întemeiat de J. Smyth).

În afara acestor componente majore, din protestantism mai fac parte şi alte curente: *evanghelişti, luteranismul, menonismul, metodismul, penticostalii* (care numără probabil circa 60 mil. de adepţi pe glob), *presbiterianismul* (fondat de I. Calvin şi are circa 24 mil. de practicanţi) şi *quakerii* (tremuricii).

Unele componente ale religiei protestante, îndeosebi baptismul, adventismul, penticostalii şi armata salvării, se află într-o puternică ofensivă, datorită importantelor resurse financiare din America de Nord, unde se află *sediul* acestor curente.

•**Ortodoxismul** este religia creştină îmbrăţişată de circa 250 milioane de oameni (inclusiv ortodocşii necalcedonieni). Ortodoxismul actual reprezintă o *comuniune de mai multe biserici:*

■*Patriarhia Ecumenică de la Constantinopole* (diaspora greacă, arhiepiscopia de origine rusă a Europei Occidentale, biserica autonomă a Finlandei şi Cretei);

■*Patriarhiile apostolice din Alexandria* (comunităţile negre din Kenya, Uganda, Congo, Antiohia şi Ierusalim);

■*Patriarhia Moscovei* (include Biserica din Rusia, Ucraina, Belarus, Letonia, Estonia şi parţial Basarabia, alături,. de biserica autonomă a Japoniei);

■*Bisericile naţionale autocefale* din România, Bulgaria, Serbia, Grecia, Cipru şi Georgia;

■*Bisericile minoritare* din: Albania, Polonia, Slovacia şi America de Nord;

■*Biserica autocefală* din Ucraina şi Macedonia;

■*Biserica sinodală* (biserica rusă din afara frontierelor);

■*Episcopia catolică* a Franţei de rit galican.

Pe harta mondială religioasă, ortodoxia pare ca o *cruce uriaşă la scară planetară,* cu o *axă verticală* (formată din: ortodoxia arabă - 5 mil. adepţi, elenă -12 mil., română - 20 mil., ucraineană - 30 mil., rusă şi bielorusă -100 mil. şi africană 0,2 mil.) braţul răsăritean (Asia - China, Japonia, Coreea, Alaska până în insulele Aleutine) şi braţul apusean (Finlanda, Polonia, Slovacia, Franţa, America de Nord 4 mil., America Latină - 3 mil., Australia - 1 mil.).

În sfârşit, în cadrul *Bisericii ortodoxe necalcedoniene,* includem Biserica Armeniei, Siriei, Biserica Coptă din Egipt, Etiopia şi India de Sud, care grupează circa 50 mil. de practicanţi.

În evoluţia ortodoxismului, menţionăm **moştenirea patristică** (continuitatea Bisericii din primul mileniu); **trăsăturile bizantine** sunt esenţiale, marcate fiind de **cel de-al VII-lea Sinod**, după căderea Constantinopolului din anul 1453.

Menţionăm astfel *avântul misiunii* (o importantă aprofundare teoretică teologică), *arta icoanei* (care culminează cu Andrei Rubliov în secolele XIV-XV), *schisma* dintre Răsărit şi Apus (secolele XI - XIII), sau cunoscuta *reformă gregoriană.*

În Evul Mediu ortodox (secolele XV-XVII), asistăm la **primenirea filocalică** (Nicodim, autorul Filocaliei în 1782), şi contribuţii remarcabile datorate bisericilor naţionale din România, Grecia, Rusia ori Ucraina).

După 1877, biserica ortodoxă va juca un rol excepţional în *păstrarea identităţii naţionale* mai ales în Europa de Est şi peninsula Balcanică. *Prin autocefalie se statuează de fapt principiul naţional şi teritorial,* care va contribui mai târziu la definitivarea statului naţional-unitar.

Ca şi în cazul catolicismului, şi în ortodoxie s-a menţinut *supunerea faţă de Biserică şi autorităţi;* încă din secolul al VI-lea, Iustinian, considera că *relaţia dintre Biserică şi Imperiu este o simfonie,* care conduce împreună pe căile lui Dumnezeu.

În dezvoltarea ortodoxiei, desigur secole de-a rândul, rolul de *far* l-a avut oraşul Constantinopole; după căderea acestuia în anul 1453, centrul s-a disipat spre Moscova, dar şi spre Muntele Athos sau Ierusalim. În timpul regimului comunist în Rusia (1917 - 1992) şi în celelalte state europene (1945 - 1990), Biserica ortodoxă a *suferit mari privaţiuni,* deşi a încercat să menţină trează conştiinţa naţională, identitatea culturală a acestor state, menţinând spiritul naţional, deşi, după 1990 acesta a fost exacerbat în numeroase ţări.

Biserica ortodoxă din aceste ţări, inclusiv din România, se confruntă în prezent cu *probleme complexe:* epurarea celor compromişi, cateheza, folosirea libertăţii, antagonisme etnice, relaţiile dificile cu alte confesiuni etc. De asemenea, există un prozeletism catolic grav, care se manifestă în ţările baltice, Slovenia, România, Iugoslavia, faţă de care Biserica ortodoxă nu reacţionează rapid, datorită unui dogmatism

anchilozant, al unei neadaptări la condițiile actuale de viață, mai ales în perioada de *tranziție* socio-economică. Față de aceste multiple **sfidări,** probabil ortodoxismul își va găsi resursele teologice, pentru a se putea adapta la noile condiții existente acum la cumpăna dintre milenii.

Asistăm în ultimul timp la o reconciliere între unele religii creştine, în acest sens menționăm vizita Papei la București (7-9 mai 1999), care poate avea o importanță deosebită privind reconcilierea acestor două mari religii creştine.

•**Hinduismul** este considerat o religie fără un întemeietor uman, pe baza unor ansambluri de texte, apărute în sanscrita veche în spațiul peninsulei India. **Veda** - constituie summumul de cunoştințe religioase, alcătuită în principal din patru categorii: **Samhita** *(culegeri* din secolele XV - X î.Chr. care cuprinde *Veda strofelor; Veda formulelor sacrificiale, Veda descântecelor);* **Brahmana** *(comentarii brahmane* în care întâlnim descrieri ale sacrificiului), **Aranyaka** *(textele. pădurii)* şi **Upanişade** (apărute între secolele VIII-III în. Chr., mistica speculativă, cea mai cunoscută).

Deşi este o religie străveche, termenul de *hinduism* este recent, fiind creat de englezi în anul 1830, şi reprezentând un sistem socio-religios indisolubil, iar cel mai adecvat termen de reprezentare, este **dharma - ideea de ordine universală.**

Hinduismul înseamnă **un mod de** *a fi în lume,* în care se îmbină armonios concretul, personalul şi colectivul; este o *religie a pluralismului şi toleranței* şi întâlnim diversificări în funcție, de categoriile sociale, regiunea geografică sau epoca istorică.

Smrti (tradiția încredințată memoriei), se bazează pe *tratatele ordinii universale sau Legile lui Mann* şi includ celebrele epopei **Ramayana şi Mahabharata.** În evoluția hinduismului, menționăm *rolul filozofului Sankara* (care a trăit în jurul anilor 750), şi care a avut contribuții majore la reformarea religioasă şi îmbogățirea conceptuală teologică.

Hinduismul a cultivat **instituția Renunțării,** prin încurajarea comportamentului ascetic, *depăşirea condiției umane prin asceză.* De altfel, simplificând, există patru stadii ale omului şi vieții:

■prima etapă de inițiere - brahmacarin *(practicant al lui brahman);*

■etapa a doua - grhastha *(cap al familiei);*

■etapa a treia - vanaprastha *(sihastrul pădurilor);*

■etapa a patra - sannyasa *(pribegie, asceză totală).*

Filozofia hinduistă se opreşte îndeosebi asupra *creației şi vârstelor lumii,* dar şi asupra *transmigrației sufletelor.* Viața religioasă este extrem de complexă, de la inițierea în religia hinduistă, la transmiterea mesajului religios, îndatoririle religioase, anul liturgic, sărbătorile tradiționale şi pelerinajele.

Aceeaşi filozofie hinduistă, descrie şi poziția de cele mai multe ori inferioară a femeii în societatea indiană. Timpurile moderne de astăzi încearcă o nouă redimensionare filozofică a **statutului femeii**, egalitatea cu bărbatul, participarea la viața publică etc.

Hinduismul, îmbrățişat astăzi de peste 900 milioane de oameni (din Asia de Sud şi Sud-Est, regiuni din Asia de Est, Africa etc.), coexistă paşnic cu budismul şi alte religii, pe baza unei toleranțe milenare.

•**Budismul,** spre deosebire de alte religii, are un întemeietor, pe numele său real **Guatama Siddharta,** care a trăit probabil între anii 566 - 486 în. Chr., cunoscut însă sub numele metaforic de Buda, (în traducere *trezit, împlinit).* Răspândirea maximă a

budismului, este în Asia, unde se află *ţările Theravada (doctrina celor bătrâni):* Sry Lanka, Birmania, Thailanda, Laos, Cambodgia (unde 70-80% din populaţie este budistă). De asemenea, budismul este răspândit în China (unde se află populaţia thai), în Bangladesh, în Mongolia, Coreea de Nord, Tibet, Vietnam, Japonia, în statul himalayan Bhutan, budismul are un procent de aproape 100% din populaţie, aici aflându-se de fapt unul din *leagănele* sale primare.

Etapele devenirii lui Budha sunt: coborârea din cer a zeilor mulţumiţi, intrarea în matrice, naşterea, marea plecare sau ieşirea din casă, supunerea demonilor, punerea în mişcare a Legii şi intrarea în Extincţie.

Doctrinele fundamentale sunt: adevărul despre durere, adevărul despre originea durerii, adevărul despre înlăturare, adevărul despre cale.

Doctrina budismului se sprijină pe trei piloni *(giuvaieruri) Maestru (Budha), învăţătura sa (dhamma) şi comunitatea sa de discipoli (laici şi religioşi)* care a atins cele mai înalte culmi ale eliberării.

Filozofia budistă, născută într-o societate multiculturală, a practicat din timpuri vechi *toleranta religioasă şi nonviolenţa.* Pluralismul omniprezent în gândirea budistă le dă adepţilor săi o viziune largă şi tolerantă. În acelaşi timp acceptă puterea politică, Buddha cere discipolilor săi să se conformeze legilor promulgate de suveranii statelor respective.

Termenii fundamentali ai budismului se referă la *Marele şi Micul Vehicul.* Evoluţia budismului a cunoscut tradiţii scolastice: şcoala întemeiată de *Sutra Ornamentaţiei Florale şi Şcoala Mărcilor Dharmei.*

Interesant este în prezent *budismul din Tibet,* cu o istorie extrem de zbuciumată, cu numeroase şcoli şi secte, cea mai cunoscută fiind astăzi cea, propagată de **Dalai – Lama** (care se află în exil în India).

După cel de-al doilea război mondial, budismul din China, Mongolia, Rusia, Coreea şi Vietnam, a avut mult de suferit, sub impactul sistemului totalitar comunist, de o mare brutalitate. Abia după 1980 asistăm la o nouă renaştere a acestei religii, care se bazează în fapt pe toleranţă şi nonviolenţă.

•**Islamismul** a fost întemeiat,de **Mahomed ibn Abdullah** (570-632), ca trimis al lui Dumnezeu (de *fapt, musulman* înseamnă supus al lui Dumnezeu), născut la Mecca (în limba arabă însemnând *oraşul trimisului).*

După marea schismă *(Marea discordie)* din 655-661, în cadrul Islamului, se deosebesc trei ramuri sunniţii (90%), **şiiţii** (9,8%) şi **kharijiţii** (0,2%).

Sunniţii - reprezintă imensa majoritate a lumii islamice şi cuprinde următoarele grupări:

■*malekism* (răspândit în statele din regiunea Maghreb, Egiptul sudic, Africa occidentală);

■*hanefism* (Turcia şi statele aflate sub dominaţia turcă în secolele XV - XX);

■*şafiism* (Indonezia, Malayesia, Filipine, Egipt, Caucaz, Asia Centrală, Yemen, Palestina);

■*hanbalism* (Arabia Saudită şi Qatar).

Aceste grupări s-au cristalizat în secolele VIII-IX; în secolul al XIX-lea au apărut două noi *mici grupări qadyanţii* şi *lahoriţii,* care. trăiesc în Africa de Vest şi provin din emigranţii indieni.

Şiiţii sunt formaţi din următoarele grupări:

■*kaysaniţii şi mukhtariţii* (provenind din clanul străvechi al Alcizilor);

■*zaydism (un şiism* raţionalist răspândit în Yemen);

■*septimanii* (şapte imami succesivi);

■*fastul fatimid şi particularismul druz* (răspândiţi din Tunisia până în Egipt, Palestina, Siria şi Liban);

■*haşaşinii* (consumatorii de haşiş din Yemen şi India);

■*qarmaţii şi alaouiţii* (în Siria şi Iiak);

■ *duodecimanii* din Iran, revenirea ayatollahului *(semn al lui Dumnezeu* în 1979 şi apariţia *Republicii Islamice,* după o lungă confruntare între ierarhia politică laică şi cea religioasă).

Kharijiţii - reprezintă astăzi o mică grupare (circa 2 milioane adepţi), o „dizidenţă" apărută încă din anul 657, practicanţi care nu-l mai susţin pe legendarul Ali. În prezent, kharijiţii sunt răspândiţi în Oman, Algeria şi Tunisia, şi se caracterizează printr-un *rigorism puritan.*

În ansamblul său, Islamul se bazează pe patru mari izvoare: **Coranul** (lectura), **Tradiţia Profetului**, **Consensul** şi **Tradiţia**.

Obligaţiile de cult *(stâlpii Islamului)* sunt: **profesiunea de credinţă, rugăciunea, dania, postul din luna ramadam** şi **pelerinajul comunitar la Mecca**.

Răspândit pe un vast areal geografic din Asia Centrală, Peninsula Arabică până în Nord-Vestul Africii, islamismul se confruntă cu o *exacerbare extremă,* datorită agresivităţii acestei religii în viaţa politică, apariţia *republicilor islamice* după model iranian, participarea la acţiuni teroriste şi ameninţarea cu **jihadul** - *războiul sfânt,* în Orientul Mijlociu etc.

Fundamentalismul islamic este astfel perceput ca un *real pericol* în evoluţia umanităţii, a valorilor democraţiei burgheze, prin exclusivismul său, prin întoarcerea la vechile valori musulmane, desuete şi revolute (poligamia, participarea femeii în societate etc.)

Oricum, islamismul este îmbrăţişat astăzi de cca. 1,5 mld. de oameni, fiind ca număr a doua religie a lumii (după creştinism).

•**Iudaismul** este fără îndoială *cea mai veche religie de pe Terra*, îmbrăţişată astăzi de 20 mil. de evrei răspândiţi pe toate continentele; popor care a cunoscut aproape două milenii de exil (70-1948 înfiinţarea statului Israel).

Biblia - *cea mai veche şi cunoscută carte a omenirii* - descrie câteva din momentele cele mai importante ale *evoluţiei iudaismului:* ieşirea din Egipt, dăruirea Torei de către vechii evrei, cucerirea Ţării Sfinte, construirea Templului, distrugerea Templului din Ierusalim, exilul şi captivitatea din Babilonia, reconstruirea Templului (de către Titus), apariţia rabinilor şi a discipolilor învăţaţi etc.

Marile texte ale tradiţiei sunt:

•*Midraşi (a interpreta,* a face exegeză, cristalizată între secolele IV- XII);

•*Mişna (a repeta,* a studia, a elabora o doctrină);

•*Talmud (a învăţa,* a studia, a fost încheiat în anul 500 d.Ch);

•*Tora (învăţătură,* cuprinde 24 de cărţi ale canonului biblic; există o Tora scrisă şi una *orală*)

După încheierea Talmudului are loc de fapt şi fragmentarea *diasporei.* Principiile

credinței iudaice sunt *Dumnezeu şi providența, creația şi gândirea cabalistică, miracolele, esența Torei, Omul, viața de apoi şi învierea morților.*

Numeroase rituri şi rugăciuni însoțesc practica iudaică. Renaşterea evreiască a început practic după cel de-al doilea război mondial, (1948 - apariția statului biblic Israel); rolul şi influența iudaismului, în ciuda numărului mic de evrei, este *excepțională* (finanțele şi politica, „Protocoalele Sionului" şi viitorul lumii, masoneriile iudaice etc.).

În afara acestor religii majore, pe glob există o *mare diversitate de secte şi mituri,* care sunt îmbrățişate de aproape 300 mil. de oameni *(Daoism, Taoism, Confucianism,* sau miturile africane: *Yoruba, Fali, Dogon* ş.a.). Asistăm la acest început de secol, la mai multe tendințe religioase şi non-religioase:

•*exacerbarea extremelor religioase* în cadrul unor mari religii;

•*creştinismul* - penticostalism protestant şi integrism catolic;

•*islamism* - coranul împotriva puterii, şiismul iranian, Libia colonelului Kadafli, Țabligh (India), Sudan, Arabia Saudită;

•*iudaism* - afirmarea ultratradiționaliştilor în Israel (influența partidelor religioase);

•*hinduism* - întoarcerea vechilor demoni (India);

•*polarizarea scenei religioase* în jurul a două tendințe opuse;

•religia *difuză* reprezentată prin creştinism dezinstituționalizat, dereglat şi improvizat;

•*descompunerea* spiritului religios, fenomenul de *sincretism,* mondializarea anumitor tendințe religioase.

Toate acestea ne duc la exprimarea metaforică a filozofului francez J.P.Sartre, *secolul XXI va fi religios sau nu va fi deloc.*

În concluzie putem afirma că este foarte dificil, aproape imposibil uneori de a delimita precis teritoriile confesionale datorită fenomenului de **sincretism**, iar importanța religiilor este mult mai mare decât se anticipa în anumite perioade dominate de darwinism/materialism.

I.9. TERITORII SOCIO-ECONOMICE

Dezvoltarea socio-economică heterogenă a planetei, a favorizat conturarea **teritoriilor socio-economice**, diferențiată pe ordine de mărime (de la planetă, la nivel de comunitate locală). Evidențierea teritoriilor socio-economice se realizează pe baza analizei unor indicatori economici (PIP/total, PIB/loc., I.D.U., investiții, politici economice, sociale (ocuparea forței de muncă şi şomaj, instrucție, sănătate etc.) sau psihologici.

La nivel planetar se conturează un **clivaj major** între **Nord** şi **Sud** (diferențiate prin nivelul diferit de dezvoltare) sau mai cunoscut „statele dezvoltate /industrializate" în contrast cu „statele în curs de dezvoltare", şi între acestea „statele emergente" (din Europa unele state ex-comuniste, sau din Asia de Est şi SE). Evident în cadrul fiecărui teritoriu socio-economic se pot face diferențieri, de pildă „Triada" (America de Nord, U.E., Asia de Est) care domină economia mondială, sau în cadrul statelor în curs de

dezvoltare cel puțin 3 categorii de state (cel puțin după PIB/loc). De asemenea după I.D.U. se deosebesc la scară planetară state cu nivel înalt de dezvoltare (Norvegia 0,956, Suedia 0,946 ... Argentina 0,853 = 34 de state); state cu nivel mediu de dezvoltare (Estonia 0,852, Polonia 0,850 ... Camerun 0,500 = 106 state) şi în sfârşit statele cu nivelul cel mai scăzut de dezvoltare (Pakistan 0,497, Togo 0,495 până la Sierra Leone 0,273, din care fac parte 36 de state, analiza făcută a fost realizată pe 177 de state).

La nivelul continental/regional se constată de asemenea disparități importante ca de pildă între statele bogate şi mai puțin bogate ale **U.E.**, între Germania, Marea Britanie, Franța, Danemarca etc. şi Portugalia, Irlanda, Grecia (considerate mai puțin bogate).

Disparități apar de pildă în cadrul **Americii Latine** sau chiar în cadrul unor state ca de pildă contrastele din Brazilia (între regiunile litorale dezvoltate /urbanizate şi spațiile din interior: Matto Grosso ş.a.). Fenomenul îl regăsim şi în state dezvoltate: Italia centrală şi sudică (disparități între nordul puternic industrializat şi „Mezzogiorno", fapt ce naşte dispute politice care merg până la afirmarea ideii de desprindere a „Padaniei" față de Italia. Similar se petrec lucrurile şi în Belgia, unde clivajul economic se afirmă între Flandra bogată şi Walonia mai puțin bogată.

Dar diferențierile şi clivajele se constată şi **nivel metropolitan** unde putem exemplifica cu oraşul Los Angeles (care se întinde pe 1.500 km^2, 3,5 mil. loc., aglomerația depăşind 14 mil.). Aici, pe baza marilor grupe etnice s-au constituit mari cartiere: White Ethnic; Latino-americani; Afro-americani sau Asiatici; de cele mai multe ori segregația etnică se identifică şi cu nivelul de trai, economic, standarde etc.

Uneori disparitățile sociale degenerează în violențe (mai ales în Los Angeles după 1970, culminând cu violențele din 1992 în „South Central"). În marile oraşe americane s-au conturat de mult „**cartierele închise**" („Gated Communities") de lux şi opulență, unde practic spațiul public a devenit privat), în contrast cu „**ghettourile**" insalubre de afro/asiatici-americani care trăiesc în condiții la limita sărăciei şi mizeriei. Fenomenul este exacerbat în metropolele asiatice şi latino-americane (ex: Ciudad de Mexico, înconjurat cu cartiere de tip „bidonvilles"/„favelas" în care locuiesc circa 5 mil. de oameni pauperi.

Aşadar se manifestă un puternic fenomen de disparități socio-economice care generează clivaje, de la nivel planetar până la nivel local (comunitar);

CAPITOLUL II
FRONTIERE ŞI REŢELE

II.1. FRONTIERELE INTERNAȚIONALE. TERESTRE

Frontierele sunt definite în general, ca **structuri spațiale elementare, de formă lineară, în funcție de discontinuități geopolitice de marcaj, reper, pe cele trei registre ale realului, simbolismului şi imaginarului.** Dacă **Y. Lacoste** considera frontierele ca „zone care separă două ansambluri politice în raporturi directe de independență şi suveranitate", **M. Foucher** (cel mai avizat cercetător al problemei) le consideră „discontinuități geopolitice". De altfel cartea sa fundamentală se intitulează „fronturi şi frontiere".

Aşadar frontierele delimitează state/teritorii ca entități geografice, istorice, politice sau militare şi constituie o ***expresie geopolitică a teritorialității.***

În confruntarea dintre state pentru teritorii şi resurse, frontierele au fost în istorie o sursă de tensiuni/conflicte, care au degenerat în războaie/lupte armate.

Trasarea (retrasarea) frontierelor s-a realizat în urma unor evenimente istorice, politice, războaie sau pe baza unor negocieri; **scrierea istoriei** înseamnă de fapt şi **scrierea frontierelor**. Oricum, traseul frontierelor reprezintă un raport de putere (politică/ militară/economică) între două entități geopolitice.

În perioada interbelică, geopoliticienii germani au exacerbat problema frontierelor, mai ales prin *R. Kjellen,* care considera „frontierele un embrion geopolitic" (Mittel-punkte), iar declanşarea celei de-a doua conflagrații mondiale, a început de la un conflict frontalier provocat de germani la granița poloneză în 1939. În aceeaşi epocă, *J. Ancel* definea plastic frontiera „ca o izobară politică a presiunii politice pe care o exercită simultan cele două state/popoare". Pentru *K. Haushofer,* „frontierele" erau obsesii geopolitice, clasifica frontierele în **naturale şi artificiale** sau în **frontiere bune şi rele**. În accepția sa, o frontieră naturală trasată pe un râu este considerată bună (datorită rolului pe care râul/fluviul îl are din punct de vedere economic ca element de „convergență"), în vreme ce o frontieră artificială trasată pe o câmpie este socotită rea (datorită posibilității conflictuale, revendicarea de noi spații, schimburile de populații etc.).

În viziune strict geopolitică, frontierele trebuie analizate prin următoarele aspecte: *geneza şi trasarea lor, disputele generate de scrierea lor, interacțiunile care determină perioade de tensiune sau destindere, punerea în discuție a unor porțiuni frontaliere din diferite motive.*

Frontierele au fost clasificate de diverşi autori; una dintre cele mai interesante clasificări aparține lui *M. Glassner,* 1995 care deosebeşte patru categorii: **frontiere antecedente, subsecvente, supraimpuse şi relicte** (cu aplicații geopolitice la scara hărții politice a lumii). Indiferent de considerațiile teoretice, frontierele delimitează state/națiuni cu funcții complexe: militare, strategice, protecție, dezvoltare economică, comerț, turism şi tranzit.

În complexitatea frontierelor, menționăm „frontierele simbolice" din care amintim „**frontierele de cancelarie**" (existente mai ales între statele africane şi trasate de

marile puteri coloniale, o sursă potențială de conflicte deoarece nu s-a ținut cont la „scrierea" lor de realitățile geopolitice: răspândirea etniilor, istoria locală, probleme religioase etc.); de asemenea, „frontierele simbolice" apărute în Europa interbelică („*linia Curzon „*) şi postbelică („*cortina de fier"*) sau, mai recent, după implozia comunismului *(„frontiera religioasă"* dintre catolicism şi ortodoxism sau „*frontierele" Uniunii Europene).*

Analiza frontierelor în diferite continente/regiuni geografice demonstrează o problematică extrem de complexă datorită **„mizei geopolitice"** pe care acestea o reprezintă în politica mondială.

În **Europa**, probleme frontaliere au existat în diferite etape istorice: frontiera dintre Germania/Polonia după Cel de-al Doilea Război Mondial, „bascularea" acesteia spre vest în detrimentul Germaniei, beneficiarul fiind de fapt URSS; regiunea Balcanilor şi trasarea granițelor între statele componente, fiecare stat balcanic „revendicând" ceva; granițe impuse de URSS, „împinse" spre vest din Finlanda (Karelia) până în România (Basarabia). Sunt de asemenea de notorietate disputele frontaliere din Caucaz - Transcaucazia (având protagoniști Rusia/republici autonome/republicile independente); Asia Centrală - disputele aproape „seculare" între Rusia/China - problema Manciuriei; Orientul Mijlociu - disputele dintre Israel/statele arabe vecine şi Autoritatea Palestiniană; Iran/Irak şi războiul de aproape 10 ani - sectorul Şat-el-Arab; Yemen (Nord/Sud) sau Irak - Kuwait; Asia de Sud (India/Pakistan - problema Kaşmir, conflictele frontaliere dintre India/China; Indochina etc.). Disputele frontaliere din *Africa* (Etiopia/Eritreea, Rwanda/ Burundi, Zambia/Botswana ş.a.) au fost generate de trasarea aleatorie a granițelor, marea diversitate etnică, tribalismul etc. Desigur că disputele frontaliere nu au ocolit nici *America Latină,* având „rădăcini" coloniale (Venezuela/Guyana, Guyana/Surinam, Argentina/Chile sau, recent, Columbia/Peru).

„Miza" frontierelor este extrem de diversă: de la crearea unei patrii pe antecedente biblice/istorice (Israel), acapararea de noi teritorii (politica Rusiei de la Petru cel Mare până în prezent), controlul unor resurse naturale (situația scrierii frontierelor între statele caspice datorită mizei acestei hidrocarburi), până la banala sursă de apă potabilă, mai ales dacă este situată în deşert (vezi conflictul dintre Israel/Siria, datorită partajării Iordanului). Există, de asemenea, strânse legături între frontiere şi statele (zonele tampon), dar asupra acestui aspect vom reveni. Realitatea geopolitică creată după implozia comunismului a resuscitat problema frontierelor, apariția de noi entități statale prin dezintegrarea Cehoslovaciei, Iugoslaviei şi URSS. Tensiuni mascate (sau nerecunoscute) de autoritățile comuniste, au izbucnit violent în unele regiuni, situația fiind complicată de separatism/iredentismul generat de minorități (Transnistria, Transcaucazia, Asia Centrală, Balcani etc.).

Este însă adevărat că ***în multe cazuri frontierele politice nu se identifică cu frontierele etnice/naționale,*** or aceasta este cauza potențială de conflicte frontaliere în prezent sau viitor. Problema cea mai complicată legată de frontiere se resimte mai ales între state/mari puteri concurente (Rusia/China - cea mai lungă frontieră terestră de pe glob, de peste 4.000 km; China/India - datorită lipsei unor state/teritorii „tampon"; India/Pakistan - datorită disputei asupra statului Kaşmir), toate acestea pe fondul existenței de arsenale nucleare în toate aceste state. Pe fondul integrării politice, militare, economice tot mai evidente în lumea contemporană, frontierele statelor membre devin din

ce în ce mai permisive şi transparente (Uniunea Europeană, cel mai sugestiv exemplu), mai mult, devin areale de conlucrare complexă, multilaterală dintre statele vecine (regiunile de dezvoltare frontalieră care deja se bucură de mare succes în UE, între statele membre sau între acestea şi statele asociate, în curs de integrare).

Chiar dacă **globalizarea determină estomparea frontierelor** (pierderea sau diminuarea unor funcţii specifice), totuşi frontierele se vor menţine cel puţin într-o perspectivă apropiată certă, ilustrând principiul „unitate prin diversitate" şi păstrarea identităţii naţionale a statelor componente.

Sunt numeroase clasificări privind frontierele; de la clasificarea lui M. Glassner (citată anterior), la cea datorată lui M. Foucher care distinge după „orogeneza" acestora cel puţin patru categorii.

De pildă pentru Africa M. Foucher distinge **frontiere interimperiale**, **intraimperiale, otomane**, **europeano-africane** şi **afro-africane**, toate acestea reflectând istoria zbuciumată pe care a cunoscut-o continentul negru. În istoria umanităţii cele mai vechi şi mai lungi **frontiere terestre** au fost **limesul roman** (lung de 9000 km) şi **zidul chinezesc** (5000 km, construit pe timpul dinastiei Ming, între 1320-1595).

Lungimea frontierelor terestre mondiale este de 226.435 km, împărţită pe continente situaţia este următoarea: Africa 80.423 km (36%), Asia 67.424 km (30%), America 52.752 km (23%) şi Europa 25.836 km (11%).

Apariţia frontierelor (%) pe continente s-a produs astfel:

Tabelul nr. 6

	Continentul	**1800**	**1900**	**1945**	**2000**
1.	Africa	1,8	68	97,2	100
2.	America	29,1	70	93	100
3.	Asia	15	58,6	70,1	100
4.	Europa	23,5	45,8	70	100

Sursa: M. Foucher 1993.

Cei mai mari „**trasatori" de frontiere** de pe glob sunt statele foste colonialiste: Marea Britanie (21,5%), Franţa (17,2%), Portugalia (4,5%), Spania (3,8%), Germania (3,7%) şi Olanda (1,7%).

Alţi trasatori sunt China şi URSS (4,6 % fiecare), India şi Pakistan (3,3 % fiecare din total) şi Brazilia (3,1%).

De menţionat că **frontiera dublă** (între două state), în geografia politică poartă denumirea de „**dyadă**"

II.2. STATELE/ZONELE TAMPON ÎN GEOGRAFIA POLITICĂ

Strâns legat de problema frontierelor, în perioada interbelică s-a impus problema **„statelor/zonelor-tampon",** care ilustrează valoarea politică a poziţiei geografice, a teritorialităţii ca spaţiu politic. Statele/zonele-tampon, separă state mari/puteri concurente şi puternice, *au rolul de a prelua tensiunile apărute* între puterile vecine/concurente, de a se menţine *un echilibru regional*, pentru că în mod teoretic statele concurente nu vor cuceri aceste state/teritorii-tampon. Conceptul de stat/zonă-tampon s-a impus îndeosebi în

perioada marilor imperii coloniale concurente/rivale. Astfel, putem exemplifica existența unor state-tampon (de tradiție/vocație), dintre care amintim **Thailanda** (între Imperiul Britanic al Indiilor şi Indochina franceză), **Afganistanul** (între India Britanică şi Turchestanul rusesc), acelaşi rol l-au avut **Rhodezia, Angola** sau **Mozambic** (între statele militante în OUA şi Africa de Sud). În America de Sud, rol de stat-tampon l-au avut **Guyanele** (între vechile imperii coloniale spaniol şi portughez, care dominau continentul/latino-american), mai târziu, crearea statelor **Uruguay şi Paraguay** de către Marea Britanie a avut în vedere tendințele rivale între Brazilia şi Argentina.

În anumite perioade istorice, conceptul de stat/zonă-tampon a căpătat conotații noi, de **margini moderne** sau **frontiere de mari dimensiuni,** alteori s-a produs fenomenul de absorbție a statelor-tampon de către una dintre puteri (cazul statelor baltice, care au fost şterse de pe harta politică a Europei în 1940 şi înglobate în URSS, alături de Basarabia şi alte teritorii).

În perioada comunismului (1945 - 1990), rolul statelor-tampon a fost preluat de Finlanda, Austria şi Iugoslavia (pentru dezamorsarea tensiunilor apărute între cele două blocuri politico-militare, NATO/Pactul de la Varşovia).

Frecventele tensiuni între mari puteri vecine se explică şi prin inexistența statelor-tampon (URSS/China - rolul Mongoliei fiind redus la o marionetă sovietică; China/India - micile state Nepal şi Buthan nu reuşesc să dezamorseze aceste tensiuni).

În ultimele decenii, importanța acestui concept s-a diminuat, căzând în desuetudine din varii motive (noile tehnologii nucleare, globalizarea, noile raporturi dintre puteri, amenințarea terorismului, noi regrupări de forțe etc.).

II.3. DISCONTINUITĂȚILE TERITORIALE

În acelaşi context frontalier, menționăm existența **discontinuităților teritoriale** reprezentate prin: exclava, enclava şi periclava.

•**Exclava** este porțiunea teritoriul unui stat A, închis într-un teritoriu străin B, situată la o mică distanță de statul A;

•**Enclava** este acelaşi teritoriu văzut însă de statul care o înconjoară (încercuieşte). Cea mai mediatizată exclavă-enclavă a fost Berlinul Occidental, situat pe teritoriul R.D.G. (între 1948-1989), fiind legată de Germania federală prin trei coridoare aeriene, trei axe rutiere şi feroviare. Prăbuşirea acestei enclave/exclave (zidul Berlinului), a fost simbolul despărțirii Europei de „cortina de fier", care a împărțit continentul nostru vreme de o jumătate de secol în două lumi diferite.

Menționăm prezența a numeroase exclave-enclave între diferite state coloniale, datorită unor complexități istorice şi politice. Astfel, între India şi Bangladesh există circa 120 de asemenea discontinuități teritoriale; între India şi Pakistan sau între India şi China există numeroase exclave-enclave, ca moştenire a vechiului Imperiu al Indiilor Britanice.

Sunt, de asemenea, bine cunoscute enclavele-exclavele din **statele transcaucaziene** (Nagorno Karabah, Nahicevan, Osetia de Sud etc., generatoare de tensiuni etnice şi stări conflictuale). În Africa sunt, de asemenea, bine cunoscute exclavele-enclave din Maroc (Ceuta şi Melila - aparținând Spaniei) sau bantustanele de pe teritoriul Africii de

Sud. În sfârşit, nu putem omite celebra exclavă-enclavă britanică de pe teritoriul Spaniei - Gibraltar (o poziţie strategică deosebită, devenită bază militară britanică pentru controlul navigaţiei între Marea Mediterană şi Oceanul Atlantic).

•**Periclava** (proruption/pene-enclave în geografia politica anglo-saxonă), se referă la părţi din teritoriul naţional nedetaşate de întreg, la care nu se poate ajunge fără a străbate şi teritoriul altui stat vecin (exemplul clasic se referă la statul Maine, inaccesibil din sud, având posibilitatea de acces doar prin Quebec; de asemenea, enclava-exclava **Kaliningrad,** parte a **Federaţiei Ruse,** se încadrează în aceeaşi situaţie geografică).

II.4. FRONTIERELE MARITIME (DREPTUL MĂRII)

Primele reglementări juridice privind **dreptul mării** sunt consemnate în antichitate şi aparţin statelor mediteraneene (Fenicia, Grecia, Roma) şi celor din spaţiul pacific (China). Dintre acestea, menţionăm **Lex Rhodia** (o culegere de norme juridice privind dreptul mării la greci) şi **Consolato del Mare** (adoptată la Barcelona de statele care devin ulterior mari puteri maritime şi coloniale iberice). În feudalism apar lucrări aprofundate dedicate acestei chestiuni, elaborate de H. Gratius (**marea deschisă**), J. Selden (**marea închisă**) şi Van Bynkerhoek`s. În secolul XX apar contribuţii esenţiale privind Dreptul mării, concretizate prin **Conferinţele specializate** (Haga - 1930, Geneva - 1960 etc.). Complexitatea problemelor juridice privind dreptul mării (utilizarea Oceanului Planetar) se reflectă, de pildă, în organizarea unor reuniuni specifice, la care au participat reprezentanţi din peste 150 de state, (numai între 1973-1982 au avut loc 11 sesiuni de profil). Dreptul mării în epoca contemporană a devenit o veritabilă instituţie, care cunoaşte o impresionantă dinamică, dovadă interesul economic, dar şi geopolitic de care se bucură Oceanul Planetar.

Încă de la începutul secolului al XVII-lea, în dreptul mării s-au confruntat două concepţii: Oceanul Planetar aparţine tuturor *(mare libertum)* versus concepţia conform căreia doar statele riverane pot controla spaţiul maritim, excluzând alte state *(mare clausum).* Timp de aproape trei secole, **marea teritorială** s-a menţinut până la limita de 3 Mm, restul spaţiului maritim având regim de mare liberă. După Cel de-al Doilea Război Mondial, în *dreptul mării* apar noi tendinţe de extindere a apelor teritoriale, din raţiuni economice, juridice şi strategice. Primele încercări aparţin Venezuelei (1942), Chile şi Peru (1947) şi Ecuador (1951), după care numeroase state extind marea teritorială la 12 Mm (conform Conferinţei de la Geneva - 1958). Dacă majoritatea statelor de pe glob şi-au delimitat apele teritoriale la 12 Mm, sunt şi 11 state care şi-au extins limita la 200 Mm (Brazilia, Argentina, Peru, Ecuador, Costa Rica, Salvador, Islanda ş.a.). Tot din apele teritoriale fac parte şi *mările interioare,* care se bucură din punct de vedere juridic de aceleaşi prevederi (Marea de Azov, Marea Albă, Marea Marmara ş.a.). **Zona economică exclusivă** se referă la extinderea suveranităţii statelor dincolo de apele teritoriale, până la 200 Mm. Dacă în anul 1976 erau 60 de state care emiseseră asemenea pretenţii, în 1995, numărul acestora era de 106, din raţiuni economice (pescuit, exploatarea de hidrocarburi, turism, acvacultură etc.). Această extindere a zonei economice exclusive include **zona contiguă** (între 12- 24 Mm), considerată zonă de

control a statului riveran; uneori, aceasta a generat conflicte de interese între diverse state („războiul codului" între Islanda şi Marea Britanie).

Dintre statele importante care şi-au clamat zonele economice exclusive, amintim SUA, Rusia, Marea Britanie, Norvegia, Australia, Japonia, Noua Zeelandă etc., state riverane cu importanţă deosebită în exploatarea resurselor Oceanului Planetar.

De importanţă deosebită se bucură şi **platoul/platforma continentală**, mai ales după Cel de-al Doilea Război Mondial, datorită exploatării resurselor naturale (hidrocarburi, minerit marin, pescuit, acvacultură, alte exploatări prin desalinizarea apelor marine etc.). Platoul continental se întinde până la 200 m adâncime, poate fi abrupt (1-2 km), dar poate ajunge până la sute de km (America Latină). Deşi există o Convenţie asupra Şelfului Continental - 1958 - au existat dispute aprinse între diferite state. O altă categorie de mări, sunt cele cu **regim special**, se referă la mări intercontinentale (Marea Neagră), închise (Marea Caspică) sau care comunică prin strâmtori (Marea Baltică), iar statutul lor juridic este reglementat de statele riverane, sau se subordonează regimului juridic al strâmtorilor.

Regimul juridic al **strâmtorilor şi canalelor maritime** se referă îndeosebi la acelea de mare importanţă în navigaţia mondială. Unele strâmtori au regim de *ape teritoriale* (Kerci, Bosfor, Dardanele), altele au *regim de ape libere* (Gibraltar, Magellan), aici includem circa 100 de strâmtori internaţionale (cu lăţimi între 6-24 Mm), folosite în tranzitul maritim. Canalele maritime, deşi se află pe teritoriul unor state, datorită importanţei lor, au un regim juridic internaţional (Panama, Suez, Kiel). Tendinţele manifestate după 1990 se referă la **transformarea zonelor economice exclusive în ape teritoriale, extinderea apelor de arhipelag, prezervarea mediului marin, combaterea poluării complexe** etc. Toate aceste probleme legate de Dreptul mării nu se referă la *statele fără ieşire la Oceanul Planetar* din America de Sud (Bolivia şi Paraguay), din Europa (Belarus, Moldova, Austria, Elveţia, Cehia, Slovacia, Ungaria, Serbia, Luxembourg), din Asia (Kazahstan, Azerbaidjan, Armenia, Uzbekistan, Kârghistan, Tadjikistan, Afganistan, Nepal, Bhutan, Mongolia, Laos) şi Africa (Mali, Burkina Fasso, Niger, Ciad, Rep. Centrafricană, Etiopia, Uganda, Rwanda, Burundi, Zambia, Malawi, Botswana, Zimbabwe şi Swaziland). Miza frontierelor maritime este dată şi de controlul resurselor (starea conflictuală latentă dintre China şi statele din partea de Sud-Est a Asiei; Rusia versus Japonia, etc.).

II.5. FRONTIERELE AERIENE/COSMICE

Se afirmă tot mai mult în geografia politică utilizarea şi **valorificarea spaţiului aerian** aferent fiecărei ţări; de la frontiera terestră/maritimă, se prelungeşte pe verticală şi **frontierele aeriene** mai întâi în spaţiul atmosferic corespunzător. ***Spaţiul aerian are aceeaşi valoare în dreptul internaţional ca şi spaţiul terestru/maritim*** şi în consecinţă suveranitatea statului respectiv se extinde corespunzător. Pe baza unor convenţii internaţionale se stabilesc culoare de zbor pentru aviaţia civilă, sau înţelegeri privind utilizarea spectrului undelor radio-tv, etc..

Era cosmică a debutat cu lansarea primului satelit artificial de către URSS în

1957, iar primul zbor cosmic cu personal uman aparţine lui I. Gagarin (1967). *Cursa înarmărilor* dintre cele două superputeri (URSS şi SUA) a antrenat vaste resurse umane şi materiale, materializate prin programe nucleare complexe, cu succese incontestabile (amerizarea omului pe Lună, experimente dintre cele mai diverse), cercetări ştiinţifice care revoluţionează practic umanitatea.

Alături de cele două superputeri şi statele aliate (în timpul Războiului rece), şi alte state şi-au dezvoltat independent programe spaţiale: statele vest-europene (grupate în Agenţia Vest-Europeană), China, Japonia ş.a. În spaţiul cosmic sunt în prezent peste 10.000 de obiecte (95% sateliţi artificiali), cu scopuri comerciale/civile sau militare.

Deşi în vremea Războiului rece, spaţiul cosmic devenise un spaţiu de confruntare, după 1990, acesta pare a deveni un **spaţiu de colaborare şi cooperare** între părţile participante, fiind tot mai mult considerat un **patrimoniu natural al umanităţii.**

În domeniul comunicaţilor menţionăm existenţa unor programe spaţiale internaţionale (Intelsat - 124 de state, început în 1992; Intercosmos - 10 state în frunte cu Rusia/1992; Intelsat - programul Agenţiei Spaţiale Europene/1992; Inmarsat - 64 de state/1992; Arabsat - 21 state în principal arabe/1992; Entelsat 27 state/1992 ş.a.).

De asemenea, au fost semnate de către părţile interesate numeroase tratate/convenţii/acorduri sub egida ONU, începând din 1967 până în prezent.

II.6. „FRONTIERELE" ANTARCTICII

O problemă interesantă legată de „frontiere o constituie Antarctida.

Primele pretenţii teritoriale asupra Antarcticii au apărut la începutul secolului XX (revendicările Marii Britanii - 1908), după care acestea se multiplică în perioada interbelică (Noua Zeelandă - 1923, Franţa - 1924, Australia - 1993, Norvegia - 1939, Chile - 1940 şi Argentina - 1943). După Cel de-al Doilea Război Mondial, datorită şi altor state pretendente, se încheie **Primul Tratat Antarctic** (1959) care conferă unui număr de 12 state statut de **părţi consultative originale**, la care au aderat ulterior 14 state părţi consultative şi 16 state părţi neconsultative (inclusiv România).

Între cele 12 state părţi consultative originale se regăsesc, evident, marile puteri (SUA, Rusia, Marea Britanie, Franţa), state situate în zonele limitrofe continentului alb (Australia, Noua Zeelandă, Chile, Argentina şi Africa de Sud) sau alte state (Japonia, Belgia şi Norvegia).

În realitate, Antarctica este *partajată* (în sensul meridianelor) între statele părţi consultative originale. Câteva zeci de staţiuni de cercetări ştiinţifice (50) se află răspândite în acest imens spaţiu polar, unde se realizează cercetări diverse privind mediul de viaţă, biodiversitatea, fenomenele climatice, resursele naturale, probleme de adaptabilitate umană etc. Cooperarea internaţională ştiinţifică a cunoscut apogeul în **Anul Geofizic Internaţional** (1957/'58), prin antrenarea a circa 10.000 specialişti din 67 de state care au lucrat în cele 50 de staţiuni (proprietatea a 12 state). Echilibrul ecologic extrem de fragil, subţierea stratului de ozon, modificările climatice etc. au impus luarea unor măsuri severe, legiferate **în Convenţia asupra mineralelor** (1988) şi, mai recent, **Protocolul asupra protecţiei mediului Antarcticii** (1991 - Madrid), pentru prezervarea mediului natural antarctic.

Desigur, au apărut probleme delicate în acest spațiu: **pescuitul din apele limitrofe** (mai ales suprapescuitul de krill de circa 2 mil.t. anual dintr-un potențial evaluat la 50-70 mil.); unele **conflicte** din apropiere (disputa dintre Argentina şi Chile pentru Canalul Beagle, „războiul" Malvinelor din 1982 între Marea Britanie şi Argentina etc.); **subțierea îngrijorătoare a stratului de ozon,** cu repercusiuni directe asupra climei şi biodiversității etc.

Dincolo de numeroasele probleme existente, recent, comunitate a internațională a ajuns la un consens în legătură cu amânarea exploatării resurselor naturale (peste 50 de ani), interzicerea experiențelor nucleare/strategice definitiv, protejarea mediului antarctic (datorită fragilității sale). Se poate afirma, aşadar, că Antarctica reprezintă un **patrimoniu natural al Terrei,** care se cere protejat.

II.7. ALTE PROBLEME PRIVIND FRONTIERELE

Principalele **funcții ale frontierelor** sunt:

- **funcția politică** se reflectă exercitarea puterii pe un teritoriu/stat delimitat de frontiere (naturale/artificiale, terestre/maritime).

Frontiera delimitează suveranitatea statului asupra teritoriului aferent, prin competența financiară (circulația monedei naționale sau valuta), competența juridică (spațiul legal diferențiat) şi cea administrativă.

- **funcția administrativă** se referă la prezența pe linia de frontieră a punctelor vamale şi de trecere a acesteia, sau în alte cazuri punctele vamale se află chiar în interiorul statelor ca de pildă aeroporturilor internaționale).În acelaşi timp frontiera poate fi locul de desfăşurare a unor activități ilegale (contrabanda, traficul de persoane, droguri, arme etc.), fapt ce creează statelor probleme dificile.
- **funcția militară** se referă la importanța militară/strategică a frontierelor, unde de regulă militarii desfăşoară efective importante (este cunoscut faptul că violarea frontierei constituie un excelent „casus belli" de care strategii sunt conştienți).

De aceea frontiera politică este asimilată de state din motive de siguranță şi stabilitate drept „frontieră de securitate".

Adesea în timpul Războiului Rece, de o parte şi de alta a „Cortinei de Fier", importante efective militare ale celor două blocuri (NATO vs. Pactul de la Varşovia), se aflau pe poziții strategice.

- **Permeabilitatea frontierelor** se referă la modul cum o frontieră poate fi trecută, în funcție de posturile de frontieră raportate la lungimea acesteia (rata de permeabilitate).

După acest indicator se pot distinge **frontiere opace**, ermetic închise (ca de pildă Albania lui Enver Hogja, sau Coreea de Nord încă în prezent); **frontiere diafane** în care fluxul de care o străbate este controlat (controlul atent al documentelor, măsuri coercitive, obligația vizei de intrare /ieşire, este cazul majorității fostelor state comuniste, sau cazul de astăzi al Rusiei, Ucrainei, Belarus etc.); **frontierele transparente**, sunt cele mai accesibile şi uşor de traversat (cazul frontierelor dintre statele „spațiului Schengen").

Sunt uneori situații în cazul unor „dyade”, când statele respective abordează politici diferite (un stat are o frontieră „transparentă” în timp ce statul vecin are o frontieră „opacă”; în acest caz putem vorbi despre o transparență /opacitate unilaterală).

Pe măsură ce evenimentele se derulează într-o direcție favorabilă (extinderea U.E. şi a „spațiului Shengen”), frontierele se transformă din „opace”, în „transparente” ca şi gradul de permeabilitate, şi cazul României poate fi inclus tot în acest context.

•**Contestarea frontierelor** (frontiere „fierbinți/calde”, instabile) este determinată de diferitele conflicte de diverse motive (economice, etnice, religioase etc.). Aceste frontiere sunt dificil de traversat, uneori pot fi chiar interzise, iar măsurile de securitate sunt de multe ori excesive. Sunt situații când de la frontierele contestate au pornit conflicte armate, ulterior cu consecințe imprevizibile („linia Verde” între Israel – Autoritatea Palestiniană).

Sunt numeroase cazuri de frontiere contestate (pe anumite segmente):

Europa: Marea Britanie/Irlanda; Croația/Serbia (Slavonia Orientală); Croația/ Muntenegru; Grecia/Turcia, Albania.

Asia:Armenia/Azerbaidjan; Uzbekistan/Tadjikistan; Irak/ Kuweit; Israel/Palestina; Siria/Turcia; Arabia Saudită/Yemen; Aradia Saudită/Oman; Arabia Saudită/ E.A.U.; India/Pakistan (Caşmir); India/China (Aksai Cin, Adhra Pradesh).

America: Ecuador/Peru; Argentina/Chile (Canalul Beagle); Guyana/Venezuela; Belize/Guatemala ş.a.

Africa:Maroc/Algeria; Eritreea/Etiopia; Camerun/Nigeria; Burkina Faso/Mali etc.

•**„Inerția” frontierelor** se referă la faptul că unele frontiere internaționale pot deveni uneori frontiere interne (cazul frontierei dintre RFG/RDG între 1949-1990; sau frontierele din Polonia Orientală şi Occidentală); alteori limite regionale pot deveni frontiere internaționale (limita dintre Cehia/Slovacia sau limita dintre Moldova/ Basarabia ş.a.).

Interesante sunt şi frontierele U.E., pe de o parte „frontiere interne” (între statele Schengen) şi „frontiere externe” (statele situate la frontierele externe ale U.E., între acestea România va fi o țară de frontieră estică: Marea Neagră, Ucraina, Moldova).

II.8. REȚELE: AXE ŞI NODURI

Nu se poate aborda un stat (teritoriu politic fără a analiza rolul **rețelei**, ca suport al fluxului de persoane, mărfuri, resurse naturale materiale sau virtuale, de la produsele energetice, apă până la informații.

În acest context orice rețea constituie o uriaşă **mizã**, mai ales în procesul amplu al globalizării şi al „războiului economic”, în care sunt avantajate statele dezvoltate sau multinaționalele.

Caracteristicile rețelei sunt date de: densitate, morfologie, formă/conectivitate ş.a. În ansamblu dezvoltarea economică este cvasisinonimă cu rețeaua (căi de comunicații, rețeaua urbană etc.); evidențiem astfel marile disparități mondiale (Nord – Sud) sau

regionale (ex. în interiorul unui stat vast: Canada: Sud/Nord; Rusia Vest/Est dar şi în Siberia Sud/Nord).

•**Densitatea rețelei** se referă la „țesătura" acesteia în funcție de dezvoltarea economică, densitatea este direct proporțională cu dezvoltarea. Exemplificăm cu rețelele dense din statele Triadei în comparație cu restul statelor lumii; sau la scară planetară între Nord şi Sud. Densitatea foarte redusă a rețelei este sinonimă cu subdezvoltarea, marginalizarea, dependența sau chiar excluderea din circuitul major.

•**Morfologia** unei rețele este determinată de „axe şi noduri", mai precis în existența unor „**axe**" (arcuri, segmente, legături, drumuri) şi „**noduri**" (poli, centre, „sinapse").

Terminologia poate părea abstractă, deoarece „rețeaua" este de o „materialitate variabilă" (ex.: rețeaua informatică a sistemului financiar-bancar). Nodurile majore ale planetei pot fi socotite **metropolele mondiale** (Londra, New York, Paris, Tokyo, Singapore etc.), unde se întrepătrund o mulțime de rețele materiale sau cu „materialitate variabilă").

Mai concret putem exemplifica cu rețeaua rutieră mondială, rețeaua feroviară, rețeaua aeriană, rețeaua maritimă sau „platformele multimodale" (unde se intersectează diverse rețele şi se redirecționează fluxuri de oameni, bunuri etc.

•**Forma rețelei** este determinată de factori naturali/sociali-economici sau politici. În principal se conturează patru tipuri de rețele:

- ***rețeaua geometrică (regulată),*** având o tramă ordonată de „ochiuri", fiind relativ omogenă (regiuni din Europa, America de Nord, Sudul Braziliei, China de Est):
- ***rețeaua în formă de stea***, frecvent în jurul unor metropole, caracterizează statele centralizate (ex: rețeaua „stelară" feroviară din jurul Parisului; rețeaua feroviară din Ungaria ş.a.):
- ***rețeaua arborescentă*** care este dominată de un nod principal (ex.: nodul feroviar Bucureşti pentru România, sau nodul feroviar Yangoon pentru Myanmar), sau de noduri secundare;
- ***rețeaua lineară*** este cea mai simplă, se desfăşoară în principal pe o singură direcție majoră (ex: „transsiberianul" în sudul Rusiei, sau „transcanadianul" în Canada ş.a.).

•**Conectivitatea şi enclavizarea**, caracterizează unele rețele regionale.

În timp ce **conectivitatea** se referă la utilizarea unei rețele optime, dense, cu bune conexiuni între „axe" şi „noduri" (specifică statelor dezvoltate), **enclavizarea** arată tendințe vădite de închidere a rețelei (indiferent de tipul acesteia), şi o întâlnim evident în regiuni, din statele în curs de dezvoltare. În ansamblu, conectivitatea şi enclavizarea, exprimă în esență o situație politică. Rețeaua şi realitatea politică dintr-un stat /teritoriu politic, se exprimă în fapt prin impactul rețelei asupra spațiului.

Rețeaua în cele mai multe situații, determină integrarea unor state/regiuni spre o mai bună dezvoltare, valorificare a resurselor umane/naturale (cazul extinderii rețelei rutiere, feroviare, aeriene în Brazilia dinspre periferia atlantică, spre interiorul atât de bogat în resurse naturale; sau rolul transsiberianului pentru valorificarea uriaşelor resurse din estul şi nordul siberian etc.). Evident că în dezvoltarea unor rețele se evidențiază **axele strategice** şi **coridoarele** (ex: coridorul 4 european, care va lega complex Marea Neagră de Marea Nordului).

CAPITOLUL III
POLII POLITICI: CAPITALELE /ALTE CENTRE DECIZIONALE

Polii politici (capitalele, centrele decizionale) au rolul de a **structura** statul /teritoriul politic aferent. Din aceşti poli politici se exercită puterea politică, controlul administrativ, distribuția rețelelor etc., iată de ce rolul acestora este fundamental, având dimensiuni complexe. Alături de capitale (cu rol de poli politici în mod evident), trebuie să menționăm importanța *polilor economici, culturali, spirituali şi simbolici*.

III.1. CAPITALELE

În mod concret, **capitala** este oraşul care concentrează centrele de decizie politică (parlamentul, guvernul, sediul preşedinției/monarhiei sau alte instituții administrative), alături de atributele economice (de multe ori esențiale pentru statul/teritoriul respectiv), culturale, simbolice etc., de unde se direcționează rețelele respective.

Dacă capitalele statelor centralizate/naționale concentrează aceste calități, în cazul statelor federale există o juxtapunere între capitala federală (de regulă situată nu în cel mai mare oraş, sau create în mod special pentru acest scop) şi capitala locală (de stat, departament, land, canton etc.).

1. Rolul capitalelor este în primul rând **politic** (unde se concentrează puterea centrală şi organismele de exercitare a puterii în teritoriul/statul de administrat). Cu ajutorul rețelelor create se administrează statul/teritoriul, în măsura în care indicele de dezvoltare este tot mai ridicat.

Rolul politic este tot mai accentuat în cadrul capitalelor statelor centralizate, spre deosebire de statele federale.

În acelaşi timp capitala este sediul **puterii publice** a statului respectiv; capitala simbolizează de fapt Statul şi se identifică cu acesta. Iată de ce, când brusc s-a schimbat regimul politic (mai ales un regim autocratic, dictatorial etc.), s-a ales soluția schimbării capitalei, datorită vechii imagini a capitalei, identificată cu statul respectiv.

•**Monocentrism sau policentrism** se referă la prezența unei singure capitale, ca în majoritatea statelor lumii, sau mai multe capitale (o descentralizare a principalelor puteri în mai multe oraşe) în unele state de pe glob.

Dintre statele cu policentrism, amintim olanda (Amsterdam, Haga), Africa de Sud (Le Cap, Pretoria, Bloemfontain) ş.a. sau state cu capitale sezoniere: Bhutan (Thimbu – capitala de vară şi Punakha – capitala de iarnă).

•**Capitalele provizorii** au apărut în unele state în situații de **criză**. De pildă Lituania în 1918 a renunțat la Vilnius (ocupată de polonezi), în favoarea oraşului Kaunas; Franța în 1940 când guvernul şi administrația s-a retras din Paris la Bordeaux şi apoi la Vichy; Germania de Vest după 1949 şi-a fixat temporar capitala la Bonn (până după reunificarea cu Germania răsăriteană).

•**Influența capitalelor** de regulă se resimte pe întregul teritoriu aferent statului respectiv (în majoritatea cazurilor).

Uneori influența capitalelor, se blochează în cazul unor state în care se manifestă tendințe de balcanizare"/„libanizare" şi unde au apărut „pseudostate". În aceste cazuri au apărut capitale „insurecționale": Berbera („capitala" teritoriului Somaliland), Stepanakert („capitala" enclavei Nagorno-Karabah / Karabahul de Munte) sau dureroasa „capitală" Tiraspol pentru pseudoproclamata Transnistrie). În alte situații benefice, marile capitale devin „capitale mondiale" şi exercită o influență internațională excepțională (Londra, Paris, Tokyo, Moscova, Washington etc.).

2. Mărimea şi poziția geografică a capitalelor

•**Mărimea capitalelor** este în general o caracteristică a majorității statelor lumii; astfel potrivit unor calcule (K. Boesler – 1993) din 137 de capitale analizate, 117 reprezintă oraşul cel mai important din punct de vedere demografic şi economic (în acest caz se înscrie şi capitala României – Bucureşti). Desigur că această dezvoltare capătă uneori aspecte dramatice de „hipertrofie urbană".

Dar sunt şi unele state, unele importante care au capitala nu cel mai mare oraş național (Australia, China, Brazilia, S.U.A., Canada, India, Turcia, Africa de Sud etc.)

•**Statele federale dispun de capitale mici.** În acest context menționăm capitala S.U.A. (Washington), Australia (Canberra), Elveția (Berna), RFG înainte de reunificare (Bonn), Canada (Otawa), Brazilia (Brasilia) ș.a. Capitalele federale dispun adesea de un teritoriu administrativ specific: „District of Columbia" (Washington), „le Distrito federal" (Brasilia), „le District federal du Mexic" ș.a.

•**poziția (situarea) capitalelor** în spațiul statului respectiv, este importantă pentru buna administrare şi gestiune a teritoriului, constituirea rețelelor etc.

•**poziția centrală** (relativ centrală) a capitalei este benefică şi o întâlnim în numeroase situații: Madrid, Paris, Varşovia, Budapesta, Brasilia, Abuja, Astana etc. Dar alte capitale au o poziție periferică/excentrică (față de centrul geografic al statului respectiv). Sunt la fel de numeroase exemple şi în această ipostază: Washington, Canberra, Dakar, Bucureşti, Londra, Copenhaga, Dublin, Banjul, Bişkek ş.a.; această poziție geografică prezentând unele inconveniente.

3.Crearea „ex-nihilo" a capitalelor, prin deplasarea acestora dinspre periferie spre zona centrală a început încă din primele decenii ale secolului XX. Astfel, Moscova a devenit capitală din 1917, la fel Tokyo (înlocuind Kyoto) sau capitalele statelor Birmania, Thailanda ş.a.

Transferuri mai recente s-au produs în Turcia (Ankara), Brazilia (Brasilia – oraş special creat), Pakistan (Rawalpindi şi apoi Islamabad), India (New Delhi – oral creat „ex nihilo").

Alte transferuri s-au produs în Honduras (de la Belize la Belmopan), Tanzania (de la Dar-es-Salam la Dodona – în 1973), Nigeria (Abuja după 1990), Cote d'Ivoire (Yamoussoukro), Germania (Berlin în 1999) sau Kazahstan (Astana în 1991).

Acest fenomen de **localizare a capitalelor tradiționale** a fost generat de rațiuni economice, revitalizarea unor teritorii şi valorificarea resurselor aferente, constituirea de noi rețele şi nu în ultimul rând de rațiuni geostrategice.

III.2. ALTE CENTRE DECIZIONALE

Alături de capitale, s-au conturat şi alţi poli politici activi: „capitalele economice", oraşe-sedii pentru mari organizaţii internaţionale, poli culturali/religioşi etc.

1. „Capitalele" economice numite adesea „metropole economice", constituie o realitate evidentă în anumite state. Desigur că distincţia dintre politic şi economic este dificil de realizat, datorită întrepătrunderii dintre aceste componente majore, rolului oligarhiei „politico-economice" şi a societăţilor multinaţionale.

Uneori se întâmplă cazuri de „dedublare" între capitală şi „metropola economică"; este un fenomen de **concurenţă** între acestea în SUA (disputa dintre Washington şi New York), Italia (Roma faţă de Milano), Elveţia (Berna faţă de Zurich şi Geneva), Maroc (Rabat faţă de Casablanca) sau Brazilia (Brasilia faţă de Sao Paulo) ş.a.

Caracteristicile „capitalelor" economice constau în faptul că în aceste „metropole economice" se află sediile sociale ale firmelor, băncilor, bursa (cazul metropolelor financiare: Frankfurt, Zurich, Milano ş.a.).

Se pune problema dacă raporturile dintre capitale şi metropolele economice se rezumă la **complementaritate** sau **concurenţă**?

Sunt situaţii când „metropolele economice" concentrează în fapt reţelele naţionale/internaţionale şi chiar revendică un rol politic mai important. Desigur că această dihotomie: sinergie sau concurenţă, se produce în state dezvoltate, acest fenomen nu se regăseşte în statele în curs de dezvoltare, deoarece capitalele sunt în acelaşi timp şi metropole economice.

2. Oraşe sedii de instituţii majore, s-au conturat mai ales după cel de-al doilea Război Mondial, în statele dezvoltate.

De pildă dezvoltarea şi extinderea Uniunii Europene, a facilitat apariţia unor „capitale europene": Bruxelles, Luxembourg, Strassbourg, Frankfurt pe Maine ş.a. (fiecare dintre aceste oraşe găzduind instituţii şi sedii comunitare).

O.N.U. a determinat şi amplasarea de sedii ale acestei organizaţii mondiale în New York, Washington, Montreal, Berna, Geneva, Haga, Paris, Roma, Viena ş.a.

3. Polii culturali sau „**capitalele culturale**" se suprapun uneori capitalelor propriu zise (Londra, Paris, Tokyo, Cairo, Moscova etc.) sau „metropolelor economice" (New York, Melbourne, Istanbul ş.a.).

Din categoria polilor culturali, menţionăm **oraşele universitare** destul de numeroase (Cambridge, Oxford, Upsala, Coimbra); oraşe **sedii media** (oraşele regionale din Franţa: Rennes, Nancy), oraşe **sedii ale cinematografiei** (Los Angeles – Hollywood, Roma – Cinecita), sedii ale unor **festivaluri/concursuri** etc.

III.3. POLI SPIRITUALI ŞI SIMBOLICI

Polii spirituali şi simbolici sunt reprezentaţi fie prin oraşe dar şi locuri care semnifică mult pentru identitatea colectivă.

Aceşti poli au o mare **valoare simbolică şi afectivă** pentru diverse comunităţi. Se pot distinge poli de ordin religioşi şi etnic/naţionali.

1. Polii religioşi. Fiecare religie are un sediu principal (sediul Bisericii, reşedinţa şefului ei, loc de pelerinaj sau de revelaţie). În acest context Biserica/religia respectivă, se bazează pe o reţea de la nivel mondial, continental, naţional/regional.

Principalii **poli religioşi** de pe glob sunt:

-**Jerusalim** - sediu pentru trei religii:iudaism (templul lui David), creştinism (Golgota, şi Sfântul Sacrificiu) şi islamism (Esplanada Moscheilor);

-**Roma** - Statul Vatican, centrul lumii catolice;

-**Cairo** - Sediul Universităţii Al Ahzar- locul suprem pentru musulmanii sunniţi;

-**Moscova**- Sediul Patriarhiei Rusiei (principala patriarhie a lumii ortodoxe, a „treia Romă");

-**Geneva** - centrul spiritual al calvinismului;

-**Amristar** (Pendjab-India) – centrul spiritual al sikhşilor, aici se află „Templul de Aur"

Locurile de pelerinaj şi locurile sfinte au o importanţă simbolică remarcabilă.

- **Mecca** (oraşul sfânt de pelerinaj pentru **musulmani**); de asemenea pentru islam alte locuri de pelerinaj sunt ***Medina, Jerusalim şi Chinguetti*** (Mauritania).
- Oraşele sfinte pentru **şiiţi**: ***Kerbala, Najjaf, Kazimayn şi Samara*** din Irak; ***Qom şi Meched*** (Iran)
- Oraşele sfinte pentru **hinduşi**: ***Benares, Hardvâr*** (pe Gange), dar şi Ujjain**,** ***Mathurâ, Ayodhyâ, Puri, Allahabad*** ş.a.
- În Europa: ***Lourdes, Czestochowa***/Polonia, ***Sfântul Jacqu de Compostela*** /Spania, ***Fatima***/Portugalia ş.a. –pentru **catolici.**
- Pentru budişti: Angkor Vat/Cambodgia

Alte locuri de pelerinaj originale: Fuji Yama/Japonia; Muntele Ararat din Armenia ş.a.

2. Polii naţionali sunt locuri/teritorii, cu mare încărcătură **simbolică** pentru formarea şi afirmarea statelor respective.

Sunt asemenea exemple: Câmpia Mierlei/Kosovo pentru poporul sârb sau uneori clădiri/monumente/aşezări cu mare încărcătură simbolică: Turnul Eiffel/Franţa; Turnul Londrei, Kremlin, Casa Albă etc.

Uneori aceste simboluri au fost distruse intenţionat, pentru a se afecta simbolica naţională („**vandalism revoluţionar**"). Dintre aceste manifestări, menţionăm: revoluţia culturală din China, „sistematizarea teritoriului" din timpul lui Ceauşescu, distrugerea templelor budiste în 2001 de talibani în Afganistan (templul de la Bamiyan) ş.a.

Asemenea acţiuni au avut drept scop distrugerea legăturilor adesea milenare, între o comunitate şi teritoriul pe care-l ocupă, dar şi un **atac asupra mentalului colectiv**, a spiritualităţii şi simbolisticii unui grup (comunităţi), popor.

CAPITOLUL IV
ACTORII GEOPOLITICI: CLASICI ŞI MODERNI

„**Actorii geopolitici**” sunt indivizi sau structuri care „elaborează, exprimă şi traduc în acte intenţiile”(M. Defarges, 1988).

In sens strict geopolitic, orice structură/entitate, care elaborează tehnici/politici de reprezentare a unui teritoriu, intră în competiție cu alți actori geopolitici, pentru a domina si controla acel teritoriu.

In puține cazuri un singur actor geopolitic domina situația; de cele mai multe ori, mai mulți actori „controlează” statul/teritoriul.

Actorii geopolitici clasici sunt: *statul, armata* si *biserica*, dar in ultimul timp se afirma noi actori geopolitici (proveniți di societatea „civila”). Noii actori geopolitici formează un ansamblu eterogen constituit din *partidele politice* (constituite încă din sec. al XIX-lea), *grupările armate* („gherilele”), *marile întreprinderi* (multinaționalele) si *media* (formatorii de opinie, in strânsa legătura cu puterea sau contestarea ei).

In sfârşit o alta serie de „actori geopolitici noi” sunt „*popoarele*” care grupează populații in diverse forme de organizare: **etnie, rasa, națiune, trib, clan, casta, minorități, diaspora, imigrații.**

Toți actorii geopolitici sunt animați de *reprezentarea teritoriala,* element explicativ important, prin comportamentul lor.

Importante contribuții privind reprezentarea teritorială se regăsesc in Franța, la Y.Lacoste (1994) si in geopolitica anglo-saxonă la Routledge (1998) şi se referă la reprezentarea culturală, politică, socială, etc., a unui stat/teritoriu politic. De regulă, reprezentarea teritoriala precede acțiunea si explica acea acțiune.

In reprezentarea teritoriala s-au format adevărate *arhetipur*i. Cea mai simpla reprezentare se focalizează pe *teritoriu*, aceasta reprezentare poate fi in legătura cu revendicarea unui teritoriu „național”, un teritoriu visat, privilegiat, central, etc.

Reprezentarea poate fi formulata asupra *frontierelor* teritoriului, care uneori pot fi văzute ca o revanşa sau proiect geopolitic.

Adesea se invocă frontierele naturale (munți, fluvii,etc.), considerate cândva frontiere „divine”. Alteori reprezentarea se opreşte asupra *capitalei* prezente sau propuse pentru proiectul geopolitic (cazul revoluționarilor unguri din 1848, care au propus mutarea capitalei de atunci de la Presburg, langa Bratislava, la Budapesta).

Reprezentarea teritoriului poate fi in strânsa legătura cu *modul de organizare al teritoriului* (statutul acelui teritoriu). Un actor geopolitic revendica un stat centralizat, altul dimpotrivă un stat regionalist (in care regiunile sa aibă o mare autonomie).

Pentru populația dominantă, *independența* este o reprezentare fundamentală; independenta semnifică teritoriul revendicat, stabilitatea frontierelor, capitala, etc.

Reprezentările pot fi de fapt „viziuni asupra lumii” (Weltanschauung); fiecare actor geopolitic având propria viziune asupra lumii, cu generalizări devenite stereotipuri: „lumea liberă”, „lumea a treia”, „creştinismul”, „epoca războiului rece”, „comunismul”, etc.

Reprezentarea teritoriului se face in primul rând prin intermediul „reprezentărilor cartografice", *a harții*, cu o valoare simbolica adesea depăşind semnificația textului scris. Cea mai simpla reprezentare cartografica se refera la „silueta" teritoriului; in funcție de obiectivele urmărite de actorii geopolitici, harta urmăreşte să se impună prin elementele sale de baza: proiecția aleasa, culorile folosite, conturarea frontierelor sau elementele considerate „esențiale" de „propagandiştii cartografici".

O hartă sugestivă, inspirată, agresivă, agrementată de un citat/lozinca, influențează enorm masele de oameni, prin **inducerea subliminala a mesajului dorit** de anumiți lideri (de pildă culorile profunde utilizate de cartografii maghiari pentru minoritatea maghiara din România sau statele limitrofe).

Reprezentarea cartografică/harta, a devenit în unele state un instrument de luptă/propagandă politică pentru anumite partide (exemplu: India, formata după partajarea „Indiei Britanice" din 1947, se manifesta „o anxietate cartografica înscrisa in codul sau genetic", după expresia geopoliticianului S. Krishna - 1997).

Folosind acest eficace instrument - **harta** - se poate obține o adevărata adeziune/entuziasm al populației respective, dar si cum spun specialiştii un „stres teritorial" (St. Rosière, 2003).

O alta modalitate de reprezentare a unui teritoriu politic îl constituie *numele acestuia*, care constituie cel mai adesea o viziune, o realitate geopolitică sau un proiect. Numele unui teritoriu de regulă nu este neutru, dimpotrivă, exprima o „istorie", o năzuința.

Sugestive sunt in acest sens numele Israel - Palestina, utilizate după cel de-al Doilea Razboi Mondial. Teritoriile in litigiu, frontaliere, cu minorități, etc., poarta adesea nume ce exprima tendințe diverse in funcție de actorul geopolitic interesat.

Sunt uneori cazuri de nume prohibite (de pilda numele de *Kurdistan* in Turcia - cel mai cunoscut arhetip de pe glob).

Modificările geopolitice au impus in mod necesar adoptarea de nume noi, care sa răspundă noilor realitati contextuale.

Astfel se poate ajunge pana la *schimbarea numelui unor state*, ca act geopolitic fundamental care exprima profunde schimbări istorice. Astfel unele colonii si-au schimbat numele după obținerea independentei, ca mod direct de recapatare a noii identitati naționale (cu rădăcini in propria sa istorie).

De pilda Volta Superioara a devenit Burkina Fasso („Țara oamenilor integri" în 1984); Dahomey - Benin (1975); Sudanul francez - Mali (1960); Rhodezia - Zimbabwe (in 1980 revenind la vechiul nume precolonial); Persia - Iran (inceputul sec. XX); Ceylon - Sri Lanka (1972); Birmania - Myanmar (1990); Noile Hebride - Vanuatu (1980); unirea vechilor state Zanzibar cu Tanganika - Tanzania (1964), s.a.

Desigur, in reprezentarea unui teritoriu trebuie să abordăm nuanțat orice problema, punct de vedere sau actor geopolitic deoarece în fapt geopolitica este o „practică" şi nici mai mult decât o „metodă".

IV.1. ACTORII GEOPOLITICI CLASICI

Actorii geopolitici clasici sunt *statul* (care adesea se confundă cu guvernul/guvernarea), *armata* si *biserica*. Adesea aceşti actori geopolitici au fost atât de interconexati, acționând ca un tot unitar/omogen (mai ales in cazul statelor nedemocratice).

IV.1.1. *Statul şi guvernarea*

Statul (din latinescul „status"), posedă o triplă accepțiune: structură, autoritate şi teritoriu.

Structura este generată de ansamblul instituțiilor specializate (administrație, personal buget, etc.), care exercita o *autoritate* legitima „**de jure**" şi „**de facto**" asupra unui *teritoriu*. Uneori noțiunea de autoritate se poate confunda cu suveranitatea.

Statul a fost definit de M. Weber ca un „**grup de dominație politica cu caracter instituțional**". Grupul de dominație intr-un stat democratic trebuie sa se identifice cu totalitatea cetățenilor. Conceptul de stat-națiune a jucat un rol deosebit in formarea statelor lumii, mai ales la finele secolului XIX şi prima parte a secolului XX.

Este adevărat că în acest caz unele categorii de populație (minoritățile) sunt excluse de la funcționarea statului; in alte cazuri, accesul la putere este permis unei etnii, unui partid sau altul.

Astfel se constata prezenta unei axe de partajare intre statele democratice si cele autoritare.

Guvernarea este adesea confundata cu statul, o prelungire a acestuia in exercitarea puterii deşi teoretic încă de la Montesquieu („Spiritul legilor" - 1748), intr-un stat democratic exista o **separare a puterilor: executivă, legislativă şi judiciară**.

Deşi teoretic guvernarea reprezintă populația statului, in fapt, in urma alegerilor prin partidele politice se formează o „**elita**" politica cu rol important in exercitarea puterii. La acest actor geopolitic (partidele politice) se adaugă importanta „poporului" (etnie,clan) şi a bisericii ca alte structuri distincte.

In anumite state, anumite grupuri (dinastii, caste, triburi, etc.) acaparează si confisca puterea (uneori pentru un timp îndelungat!) ca de pilda *sunniții* - mereu la putere in statele arabe in detrimentul *şiiților*; *alauitii* in Siria, *wahhabitii* in Arabia Saudita, etc.

In Africa, în numeroase state, anumite etnii au confiscat puterea, ca de pilda in Djibouti (unde grupul Issas, aparținând ansamblului populației somaleze, deține puterea neîntrerupt din 1977 până în prezent), sau cazul şi mai cunoscut al *monopartidismului* practicat în fostul bloc comunist (URSS intre 1917-1991 sau in celelalte foste state comuniste între 1947/1949-1989), când puterea a fost exercitată zeci de ani de partidul comunist, sau, un alt exemplu din America Latină, unde „*creolii*" sunt cei care au fondat, dar au şi condus statele respective.

Orice stat independent îşi exercită *suveranitatea* asupra teritoriului sau (principiu juridic de drept internațional înscris la articolul 2 din Charta Națiunilor). Acest principiu asigura ca un corolar non-intervenția a niciunui stat/forte in treburile sale interne.

Existenta acestui principiu este pomenit încă de la Pacea de la Westfalia (1648) şi a contribuit la menţinerea păcii si stabilităţii internaţionale (atât cat a fost posibil!).

Dar in realitatea geopolitica actuala, unele state au o „**marjă**" de manevră mai mare decât alte state (de pilda statele din G-7, sau statele membre permanente ale Consiliului de Securitate). Desigur ca la polul opus se află „cvasistatele" (cele mai multe nerecunoscute internaţional), care nu dispun de toate prerogativele suveranităţii, aşa cum este de altfel firesc. In dreptul internaţional, suveranitatea se traduce prin „noningerinţa in afacerile interne". Dar nu exista o suveranitate absolută (aceasta este o ficţiune), datorită influenţei altor actori geopolitici: biserica, marile companii transnaţionale, media, etc.

Alteori, fenomene globale, suprastatale, ignora acest concept juridic (ca de exemplu problemele de protecţie a mediului, atât de presante!), care nu cunosc semnificaţia frontierelor, intr-o lume globalizată. In acest sens, evoluţia fenomenelor geopolitice actuale, denota limita abordării clasice a suveranităţii.

Suveranitatea se exprima astfel intr-un *spaţiu al puterii*, intre graniţele internaţionale recunoscute; dar in anumite situaţii, de pilda in cazul organizaţiilor internaţionale (NATO), suveranitatea proprie este completata cu rolul organizaţiei de a interveni in cazul agresiunii externe asupra unui stat membru (prevederi clare aflate in statutul de funcţionare al organizaţiei).

In alte cazuri putem discuta de o „delegare" a responsabilităţii, de a asigura suveranitatea unui stat de către alt stat (URSS - 1917 - 1991, „asigura" suveranitatea celor 15 state componente, Franţa, SUA, Marea Britanie etc., care menţin suveranitatea unor state, de regula foste colonii, sau aflate in situaţii dificile din punct de vedere economic/politic/social).

Aşadar, spaţiul puterii in majoritatea cazurilor se exercita intre frontierele internaţionale, iar in unele cazuri şi pentru unele state din motive diverse: ideologie, strategie, economie, tradiţie, etc.

O „geografie a puterii" ar împărţi statele lumii in *state stabile* (mari puteri), *state instabile* (influenţate de diverse forte), până la *statele „fantoma" sau „satelitare*".

Prin crearea unor organizaţii regionale (de pilda „statele anglofone", „francofone", „hispanofone", etc.) se influenţează într-o anumita măsura şi suveranitatea şi „spaţiul" puterii.

IV.1.2. *Armata*

Armata în mod teoretic nu este un actor geopolitic independent; împreuna cu politia, jandarmeria si alte structuri militare, exercită „*violenţa legitimă*" (recunoscută de Stat şi de dreptul internaţional). În statele democratice, armata este în slujba Statului (seful statului fiind si seful armatei), in timp ce in statele nedemocratice, armata are un rol autonom, concurează instituţiile civile, uneori intervenind in disputele politice interne, schimba puterea (lovituri militare de stat, dictaturi militare, etc.).

In mod teoretic, armata are drept prerogative esenţiale **apărarea teritoriului/frontierelor** şi eventual menţinerea ordinii in cazul unor grave tulburări interne, având tendinţa de a deveni un actor politic relativ autonom.

In unele situații, armata, prost controlată de puterea civilă poate deveni foarte importanta in ,,arhitectura puterii", promovând anumite interese, scăpând de sub controlul instituțiilor statului.

Sunt asemenea exemple: armata ,,tutsie" din Burundi (care promovează interesele acestei etnii, in defavoarea populației ,,hutu"); politia protestanta din Ulster (RUC), care favorizează populația confesionala pe care o reprezintă in detrimentul populației catolice.

In războiul civil din Spania (1936), generalul Franco s-a autoproclamat ,,Caudillo" (şeful guvernului naționalist), sprijinit de Falanga fascista, cler si monarhişti. Conflictul intern s-a internaționalizat (participarea Germaniei naziste, a Italiei, a URSS, etc.), a determinat peste 500.000 de victime, s-a încheiat in 1939, iar guvernarea a devenit ultraconservatoare, prin impunerea unui regim autoritar/centralizat, prejudiciind democrația pentru mulți ani. In numeroase state din America Latina (până în 1980), Africa, Asia, etc., armata a avut sau mai are un rol destul de puternic datorita existentei unor state cu o ,,coeziune națională" mediocra, dezvoltare economica modesta, etc.

În unele state in curs de dezvoltare, armata este *actorul central* cel mai important/puternic, datorita organizării, logisticii sau influenței sale în societate. Asemenea rol central se înregistrează in statele africane (Burkina Fasso, Mali, Nigeria), asiatice (Indonezia, Birmania, Pakistan, etc.), unde cel mai adesea seful statului este din elita militara. De multe ori prin lovituri militare de stat, alți lideri militari preiau puterea de la predecesorii lor militari (Nigeria).

În spațiul latino-american, rolul ,,*juntelor*" este excepțional. Dar intervenția si rolul deosebit al armatei demonstrează un *deficit de democrație*, fragilitatea societatii civile.

În unele state de mare întindere, eterogene din punct de vedere etnic, cu probleme frontaliere grave etc., politologii respectivi consideră că rolul armatei, folosirea ,,**manu militari**" are o conotație ,,națională", conservarea Statului (Algeria, Pakistan, Vietnam, Indonezia, China, etc.).

În geografia politica este cunoscut exemplul Nigeriei (cu clivaje economice, etnice, sociale profunde), unde armata intre 1960-1999 a condus aceasta importanta tara africana, dar succesiunea şefilor de stat a fost generata de numeroasele lovituri de stat (1966, 1975, 1976, 1984, etc.), sau tendințele de secesiune a unor provincii (Biafra 1967-1970). Cazul sugestiv al Indoneziei care şi-a obținut independența în 1949, în 1957 Sukarno instaurează dictatura, rezistând până în anul 1997, iar rolul armatei este important în Parlament (are 38 de locuri rezervate in Colegiul electoral), iar administrația statului (10.000 de militari sunt guvernatori locali). După 1999 se observa un ,,recul" al armatei în conducerea şi guvernarea acestei mari țări sud-est asiatice.

Desigur ca sunt si cazuri când armata a creat cadrul necesar trecerii de la dictatura militara la democrație (cazul Argentinei in care după cel de-al Doilea Război Mondial a existat o alternanta intre dictatura si democrație).

IV.1.3. *Biserica*

,,**Biserica**" este structura socială şi politică fundamentală, veche şi influentă. Fiecare ,,Biserica" este legata de o religie (o concepție metafizica cu o filozofie proprie).

Biserica este aşadar o structura socioculturala distincta, un **actor geopolitic important**. Biserica intra uneori in interacţiune cu structurile temporale (Stat, partide politice etc.), devenind un actor geopolitic semnificativ.

Pentru unii specialişti ,,Biserica" reuneşte in general oameni din toate structurile/originile sociale, tinde sa favorizeze ,,statu quo-ul social si politic" (M. Weber etc.). Dar dincolo de aceasta reprezentare conservatoare, Biserica poate fi o structură stabilă (confortabilă pentru Stat), dar poate fi un factor contestat, destabilizator (unele religii care depăşesc structurile suprastatale/transnaţionale). Sunt situaţii când Biserica concurează mai mult sau mai puţin Statul (de pilda încurajează discret imigraţia pentru membrii săi fideli, ajutând noii-veniţi sa se integreze in noua patrie: bisericile neoprotestante din SUA si imigraţia central si est europeana).

Organizarea Bisericii se face de regulă pe baza unei ierarhii bine structurate în timp: un şef al Bisericii, Consiliu, Cler si Adepţi/Fideli.

Unele biserici dispun de un şef unic, altele dispun de un Consiliu/Directorat. Biserica Catolică este condusa de Papa (cu sediu la Vatican); Biserica Ortodoxă este organizată prin biserici naţionale ,,autocefale", deşi rolul Patriarhilor de la Constantinopole si Moscova este destul de influent.

Alte Biserici prezintă anumite particularităţi : islam-ul este condus de mai multe autorităţi, personalităţi de referinţa (marele imam al Universităţii religioase Al-Azhar din Cairo, fondata in 973). Sectele budiste sunt foarte bine ierarhizate intre conducători si Cler. Castele hinduiste sunt organizate intr-o dihotomie clara, intre Cler si restul populaţiei.

Clerul este format de ansamblul ecleziastic (clerul regulat, preoţi, pastori, ulemas etc.). In unele religii, Clerul constituie o casta deosebit de importanta (hinduism), cu rol social, cultural si politic deosebit de semnificativ. Clerul are de regula un rol mobilizator evident, constituind un factor geopolitic mai mult decât evident.

Fidelii (adepţii/practicanţii), sunt aceia care respecta regulile Bisericii si Clerul respectiv. Apartenenţa Bisericii la o anumita religie determina o structurare a acesteia, in funcţie de practica religioasa, riturile si obiceiurile specifice.

Sectele (in latina ,,**siecte**"=doctrina) desemnează un grup uman care practică o doctrină, viziune comuna in cadrul unei religii. Uneori termenul poate căpăta o nuanţă peiorativă. In fapt o secta cuprinde un Cler si adepţi care au o practica in cadrul unei mari religii; funcţionarea sectelor este variabila, uneori unele secte nefiind recunoscute de stat (fiind chiar interzise). Membrii sectei adesea sunt caracterizaţi drept dogmatici/sectaristi. Sunt cazuri când intre vârfurile Bisericii si sectele aferente exista disensiuni grave.

Biserica şi Statul erau confundate în Evul Mediu, iar ecourile acestea încă mai răzbat şi acum. Acest lucru este mai mult decât evident in teocraţie (monarhia si dreptul divin) sau in regimurile confesionale/clericale.

Regimurile confesionale proclama *religia de stat* ca *religie oficială*; religia de stat fiind protejată de Constituţie, de puterile executiva, legislativă şi judecătorească. Religia de stat se afla în acest caz în strânsă relaţie cu puterea publică, iar religia oficială este protejată şi garantată în a se desfăşura pe teritoriul respectiv. Desigur, multe state naţionale s-au focalizat pe biserica naţionala, element de coagulare a sentimentelor naţionale. De asemenea exista diferenţieri clare intre biserica recunoscuta oficial si celelalte biserici. Geopolitica diferenţiază diferite state clericala după cum urmează:

- *State clericale creştine*: - 17 state *catolice* (Vatican - stat papal, Argentina, Belgia, Bolivia, Chile, Columbia, Spania, Italia, Venezuela, s.a.)

- state *ortodoxe* (Rusia, Ucraina, Grecia, România s.a.)
- state *luterane* (Danemarca, Finlanda, Norvegia, Islanda, Suedia s.a.)
- state *anglicane* (Marea Britanie)
- state *calviniste* (Scoția, parțial Elveția s.a.)

- *State clericale musulmane* - Islamul fiind religia de baza (Algeria, Bahrain, Egipt, E.A.U., Iordania, Libia, Maroc, Oman, Qatar, Somalia, Tunisia, Yemen). Statul Liban este multiconfesional (musulman, creştin, druz).

State considerate *islamice* (legea Coranului „charia" tine locul Constituției: Afganistan, Arabia Saudita, Iran, Pakistan si Sudan)

- *Alte state clericale:* Israel (*evreu*); Nepal (*hinduist*); Birmania, Butan, Kalmucia (entitate din Rusia), Thailanda sunt state *budiste*.

Desigur ca sunt situații de represiuni religioase, intoleranta si chiar violenta, fie in statele cu religie oficiala, fie in statele multiconfesionale, iar tradițiile acestor dispute sunt istorice (Cruciadele, colonizarea lumii etc.).

Intoleranta fata de practicarea religiilor determina uneori reacții pe măsura (autoritățile din China netolerând religia catolica practicata de 4 milioane de chinezi a determinat ca Sfântul Scaun sa nu recunoască acest stat, dar in schimb sa recunoască Taiwan-ul).

Un fenomen interesant din punct de vedere geopolitic îl constituie *laicitatea* („sfera religioasă fiind considerată strict privată"). În prezent circa 200 de state de pe glob proclama constituțional aceasta realitate (Austria, Franța, India, Irak, Mexic, Portugalia, Cehia, Siria, Turcia sau statele comuniste contemporane: China, Coreea de Nord, Cuba si chiar Vietnamul).

Biserica joacă un rol geopolitic indiscutabil: în deplină armonie/consens cu Statul sau în opoziție/dezacord, după cum urmează. Crearea unei veritabile „*geografii religioase*" („hagiogeografii"), prin parcurgerea textelor vechi religioase care descriu teritorii/spatii cu mare incarcatura simbolica. Acestea devin *locuri sacre, simboluri socioculturale, mize geopolitice* excepționale.

Este cazul a numeroase teritorii din Orientul Mijlociu si Apropiat, străbătute de întemeietorii unor mari religii monoteiste: Isus Cristos si Mahomet (unele teritorii fiind identice, vezi cazul oraşului Ierusalim).

Difuzarea eficientă a marilor religii a fost cu putință tocmai datorită întrepătrunderii dintre Stat si Biserica; prin colonizarea lumii, religiile catolica si protestanta s-au răspândit pe mari areale geografice (America, cea mai mare parte din Africa, Australia, regiuni din Asia), constituind in acelaşi timp un element de globalizare. Impunerea religiei creştine in colonii a avut un puternic impact asupra acestora, pana la proiecte geopolitice incredibile (de pilda statul Paraguay este o creație teritoriala a călugărilor/adepților iezuiți din sec. XVII-XVIII; de fapt primii misionari ajung pe la 1610, iar până la 1760 deja creaseră un stat teocratic, izolat de restul lumii).

În unele situații Biserica națională a promovat în cadrul Statului proiecte geopolitice importante (Biserica Ortodoxa Sârba şi recuperarea provinciei Kosovo in 1912; împărțirea lumii coloniale între spanioli şi portughezi, prin Tratatul de la Tordesillas, în cadrul Bisericii Catolice).

Uneori s-a exercitat o veritabila concurenta intre religii, ca in cazul convertirii la creştinism in secolul al XIX-lea a unor teritorii/insule, din Pacific, intre misionarii catolici (francezi) si cei protestanţi (anglosaxoni). Este interesat de semnalat faptul ca uneori „frontierele religioase" au devenit frontiere „intraimperiale" (vezi Africa, America Latină, Oceania etc.).

Dar chiar si in prezent, unele proiecte geopolitice sunt susţinute de Biserica (instalarea regimului islamic in Afghanistan, eliberarea Kasmirului „indian"), fapt ce denota rolul geopolitic al Bisericii, extrem de important. „Ciocnirea civilizaţiilor", se realizează de multe ori, tocmai pe „fracturile" religioase, fapt speculat cu abilitate de anumite forte politice.

IV.2. ACTORII GEOPOLITICI MODERNI

Alături de actorii geopolitici tradiţionali, s-au afirmat mai ales în secolul al XX-lea noii „*actori geopolitici*": partidele politice, grupările armate, marile întreprinderi (multinaţionale) şi mijloacele media.

IV.2.1. *Partidele Politice*

Existenta partidelor politice, multipartidismul, implică un regim democratic.

Extinderea democraţiei constituie un eveniment geopolitic major care a marcat secolul XX (dincolo de marile utopii ale acestuia).

Procesul de democratizare a fost lent, creşterea numărului de state democratice a determinat si creşterea rolului partidelor, ca actori geopolitici.

Procesul de democratizare a lumii a început in Europa şi SUA. În perioada interbelică numărul statelor democratice era mult depăşit de numărul statelor nedemocratice (state-dictaturi).

Astfel, în *Europa*, principalele state democratice in perioada interbelica erau statele scandinave, Benelux, Franţa, Marea Britanie, Austria, Elveţia si Cehoslovacia. Germania a fost un stat democratic doar in intervalul 1919-1933 (după accederea lui Hitler la putere devenind un stat nazist). Majoritatea statelor europene fiind state nedemocratice. Democratizarea se accentuează după cel de-al Doilea Război Mondial, când practic Europa Occidentală devine democratica, iar din Europa Sudică, Grecia (1974), Portugalia (1975) şi Spania (1977), intră treptat în familia democraţiei europene. Democratizarea Europei Centrale şi de Est se produce după implozia comunismului, iar în prezent fostele state ale ex-URSS fac ultimele eforturi pentru generalizarea acestui proces (Belarus, statele caucaziene etc.).

America Latina s-a democratizat lent, datorita persistentei dictaturilor militare, a numeroaselor lovituri de stat („golpe"); procesul s-a accentuat după 1980 si mai ales după sfârşitul Războiului Rece. Ultimele state care s-au democratizat au fost Argentina (1982), Brazilia (1988) si Paraguay (1990). Statul comunist Cuba fiind ultimul stat-dictatura din spaţiul american.

In *Asia* statele nedemocratice sunt majoritare; cu toate acestea amintim India (cea mai mare democrație din lume), statele membre ASEAN: Filipine (1986), Indonezia (1998) şi în curs de finalizare a procesului: Taiwan şi Coreea de Sud.

In *Orientul Mijlociu* menționam Israelul (cu excepția Autorității Palestiniene), Liban (pluripartidism) sau chiar Turcia (cu unele probleme: interzicerea partidelor kurde si comuniste).

In *Africa* singurele state democratice sunt: Africa de Sud si Senegal, in rest celelalte state sunt nedemocratice.

Aşadar procesul de democratizare trebuie continuat, mai ales ca statele nedemocratice se suprapun „lumii a treia", cu grave probleme economice si sociale: subdezvoltare, şomaj, explozie demografica, pauperitate, mortalitate infantila, boli endemice, instrucție si sănătate precara etc.

Partidele politice: definiție şi tipologie

Orice partid politic exprima voința unui grup/comunități etc., reunit pe baza unei ideologii, având drept scop obținerea si exercitarea puterii politice, bazându-se pe un electorat, propunând diverse proiecte geopolitice.

Dacă unele partide au rădăcini istorice (sec. XIX sau începutul sec. XX), altele au apărut mai târziu, fie după marile conflagrații mondiale sau după implozia comunismului.

Tipologia partidelor (după ideologie) este extrem de diversa:

- *partide agrare/agrariene* – se adresează oamenilor din spațiul rural
- *partide ecologiste* – apărute după cel de-al Doilea Război Mondial, se adresează unui electorat urban/divers datorita marilor probleme de mediu;
- *partide liberale* – se adresează antreprenorilor, burgheziei, categorii de intelectuali (cu profesii liberale) etc.
- *partide socialiste/comuniste* – electoratul de baza fiind „clasa muncitoare"; diminuarea clasei muncitoare a determinat mutații in „ideologia" partidelor. Implozia comunismului a determinat dispariția partidelor comuniste din fostele tari comuniste, iar foştii comunişti „s-au metamorfozat" peste noapte in partidele „democratice" (a se vedea România).
- *partidele confesionale* – in regiunile „creştine": Germania (parțial creştin-democrat), Benelux sau partidele confesionale din Israel sau statele arabe si islamice.

Mutațiile profunde din lumea contemporana au determinat ca partidele politice sa se adapteze (noi ideologii, nou electorat, noi aspirații).

De asemenea, distincția dintre „**dreapta**", „**centru**" şi „**stânga**" s-a estompat, astfel ca majoritatea „platformelor" se aseamănă, iar programele politice (după câştigarea alegerilor), nicăieri in lume nu se realizează in totalitate.

Desigur că marile partide au un areal de tradiție, un electorat fidel, deşi in prezent dinamica socială este explozivă.

Daca majoritatea partidelor au proiecte politice care respecta „statu-quo-ul" teritorial, suveranitatea şi non-ingerința, exista unele partide cu *proiecte geopolitice separatiste* („Batasuna" – in Tara Bascilor, „Corsica Nazione" în Corsica; „Partidul Québécois" in Canada), sau *proiecte anexioniste* („Liga pangermana" la începutul sec. XX in Germania). Alteori proiectele geopolitice vizează gestiunea teritoriului, favorabila fie autonomiei, fie centralizării teritoriului respectiv.

O alta clasificare a partidelor indica prezenta partidelor „**etnic**e", **naţionaliste, regionaliste** sau **federaliste**.

Partidele „etnice" reprezintă ideologia, interesele şi politica unor etnii/minorităţi, cu năzuinţe uneori secesioniste, anexioniste, separatiste. Dintre aceste partide menţionam „Liga Awami" din Pakistan (care în 1971 după ce a câştigat alegerile cu sloganul privind creşterea autonomiei unei regiuni, a generat o criza profunda, secesiunea Pakistanului de Est şi crearea statului Bangladesh).

In spaţiul României, UDMR este un partid etnic, deşi Constituţia României nu acceptă existenţa partidelor etnice, participa la procesul politic, inclusiv la guvernare cu sprijin nemijlocit din Ungaria, reprezentând in tara interesele etnicilor maghiari.

Partidele „naţionaliste" exprima teoretic voinţa unei naţiuni/stat, sunt favorabile centralismului, exprima voinţa majorităţii si se opun partidelor etnice/regionale sau federaliste. Din aceasta grupa se dezvolta partidele **ultranaţionaliste**, care exacerbează tendinţele naţionaliste. Asemenea partide se regăsesc in numeroase state: in Balcani (Serbia, Bulgaria, Croaţia, Albania), in România („Partidul România Mare"), sau in alte continente si regiuni geografice. In platformele lor politice, aceste partide au tendinţe expansioniste/anexioniste, contribuind la „destabilizarea" geopolitica a unor state si naţiuni. Desigur apariţia partidului „România Mare" constituie o contrareacţie pentru UDMR.

Partidele regionaliste exprima voinţa locuitorilor unei regiuni, tendinţa de creştere a autonomiei mergând pana la separatism, de aceea in unele state aceste partide au fost interzise (Turcia încă din 1920, Georgia 1995 s.a.).

In sfârşit **partidele federaliste** au drept scop integrarea unui stat/naţiune, depăşind „fracturile geopolitice" de natura politică, economică, socioculturală sau chiar confesională. Scopul acestor partide îl constituie integrarea regională şi depăşirea cadrului statal tradiţional. Extinderea UE constituie în fapt crearea unei organizaţii continentale, având aceleaşi obiective majore precum aceste partide.

Strâns legat de evoluţia politica a partidelor, după cel de-al Doilea Război Mondial s-a conturat „*geografia culturala*" din ale cărei obiective menţionam studiul corelaţiei intre populaţie si vot si al circumscripţiilor electorale.

IV.2.2. *Grupările armate*

Grupările armate (numite „*guerillas*" sau „*partizani*" mai târziu) sunt „*actori insurecţionali*" utilizate de forte politice, ca o **prelungire armata** a acestora, cu scopul ca acestea sa-si atingă obiectivele dorite.

Grupările armate apar in statele nedemocratice, ca un *deficit de democraţie*, acolo unde unele partide sunt chiar interzise (ca de pilda existenta PKK în Turcia); alteori grupările armate apar chiar in state democratice, ca o anexa a unor partide separatiste, regionaliste sau federaliste (Irlanda de Nord, Spania, etc.).

Unele organizaţii/partide dispun si de o latura militara, bine structurata care acţionează la comenzile politice (cazul de pilda al IRA in Irlanda de Nord sau ETA in Tara Bascilor - Spania).

Astfel IRA (funcţionează din 1970 ca o anexa a partidului „Sinn Fein", promovând interesele catolice, in opoziţie cu protestanţii din regiune), ETA (in Tara Bascilor militează pentru autonomie sporita pana la separatism total fata de Spania); ambele se considera „naţionaliste" si au provocat numeroase violente in confruntarea cu autorităţile legitime sau populaţia civila, fie de alta confesiune sau origine.

Alteori grupările armate sunt orientate împotriva partidelor politice. Este cazul situaţiei explozive din Kosovo, unde partidul albanez UDK are din 1995 o prelungire armata: U.C.K. (cu 30.000 combatanţi echipaţi şi instruiţi de servicii de informaţii străine); ulterior între cele două organizaţii apărând disensiuni legate de utilizarea forţei si violentei in vederea obţinerii obiectivelor politice; intervenţia NATO (1999) a scos in afara jocului politic U.C.K., dar este oricând „reactivabila".

Miliţiile (în latină **miliţia**=serviciu militar) sunt grupări militare organizate de partide politice, grupări etnice, confesionale sau sociale, care decid **organizarea de tip militar**. Aceste grupări se pot opune armatei regulate sau altor instituţii ale statului, generează insecuritatea, impun societăţii respective „legile" sale, violenta sau manifestările mafiote, punând in pericol statul.

Cele mai cunoscute sunt miliţiile din Liban (1975-1990) din timpul războiului civil: grupările Amal, Hezbollah, Creştinii Maroniţi, Druzii, Sunniţii, Palestinienii (autohtone), la care se adaugă grupările străine: Fedainii palestinieni, Pasdarans Iranieni etc., toate generând un haos greu de gestionat.

In sfârşit tot din grupările militare fac parte si „*armatele private*" si „*seniorii războiului*". Armatele private au fost formate in interes personal, apărând indivizi, triburi, clanuri, grupări mafiote, etc., se dezvolta in regiuni/state puternic „libanizate", unde violenta si insecuritatea este deosebita (Caucaz-Transcaucazia, Irak, Afghanistan). „Seniorii războiului" (warlords) au apărut iniţial in China (începutul sec. XX), ulterior in numeroase state: Liban, Afganistan, in SUA (Los Angeles pentru „războaie urbane"), Liberia, Sierra Leone, Guineea Bissau, Congo, Angola, Burindi, s.a. Aceste grupări determina violente, insecuritate, haos, disoluţia grava a instituţiilor statului, etc. De asemenea este citat exemplul „cazacilor" (încă din secolul al XVI-lea) utilizaţi de puterea ţarista si apoi comunista in diferite scopuri si reabilitaţi abia după destrămarea URSS (în 1992).

Mercenarii sunt grupări armate private formate din **profesionişti** care acţionează in diferite state de pe glob, de fapt servicii militare oferite unor state/organizaţii etc. pe baza de convenţii financiare.

Mercenarii acţionează in diferite regiuni geografice, organizează comandouri pentru diferite misiuni; motivaţia acestor luptători este doar de natura financiara si nu ideologica. Alteori unele state organizează asemenea grupări armate pentru a-si apăra interesele peste „mari si tari" (vezi „Legiunea Străina" in Franţa).

Apariţia grupărilor armate este determinată de un *deficit democratic* dar şi o consecinţa a *sărăciei*, mai ales in regiunile „libanizate" sau în „zonele gri" (greu de controlat, megalopolisuri ultraviolente).

Se constată după 1990 o multiplicare a mişcărilor marxiste spre *mişcări liberale/anticomuniste* („Unita" in Anglia, „Contra" in Nicaragua), *mişcări religioase/mesianice* („H.S.M." în Uganda), *mişcări fundamentaliste* (numeroase in

spațiul islamic, legate de „Jihadul" musulman) sau *miăcări identitare* („PKK" în Kurdistan, „UCK" in Kosovo, „Frelimo" în Timorul Oriental, „ETA" în Țara Bascilor).

Unele mişcări sunt *non-ideologice* (care nu caută accesul la putere) ci sunt *„gherile degenerate*", deoarece unele se apropie de banditism („Abou Sayaf" în Filipine s.a.).

Datorita costurilor foarte mari in organizarea grupărilor armate se utilizează adesea mijloace ilegale, frauduloase de obținere a resurselor financiare (contrabanda, trafic de droguri si persoane, prostituție, acțiuni mafiote). Se stabilesc adesea legături strânse intre gherile si grupările mafiote, („logica mafiota este profitul; logica gherilei este puterea"), fapt ce creează mari probleme statelor dar si comunității internaționale.

IV.2.3. *Actorii economici şi mediatici*

1. ***Actorii economici*** (întreprinderi/firme naționale, multinaționale, carteluri, mafia, etc.), au un rol deosebit de important în contextul globalizării. Marile corporații cu activități în domeniul producției (de pilda în exploatarea resurselor naturale/strategice), în domeniul distribuției sau domeniul bancar, în mod evident influențează asemenea unui actor geopolitic important, situația sociopolitică regională/națională/mondială.

Implicarea directă a firmelor transnaționale a fost evidențiata de multiple exemple: „United Fruit" în America Latina; marile companii petroliere in Orientul Mijlociu sau mai concret implicarea politica directa a companiei „Elf" (Angola, Gabon), „Shell" (Nigeria), etc. Alteori indirect politica marilor companii/bănci au influențat politica statelor respective (lobby-ul creat în SUA în anii '60 pentru declanşarea războiului din Vietnam).

Puterea multinaționalelor este excepțională; unele multinaționale au o putere economică/financiară, net superioară majorității statelor de pe glob, conferindu-le o influență deosebită în structurile politice. În prezent multinaționalele dețin circa 50% din comerțul mondial; majoritatea acestor multinaționale sunt originare din SUA (32%), Europa (31%) si Japonia (25%).

Desigur cele mai strânse legături se afla intre multinaționale si tarile de origine (cel mai sugestiv exemplu: multinaționalele americane in domeniul petrolului in Irak/Orientul Mijlociu sau din alte zone de interes energetic pentru SUA).

Deşi aceste multinaționale extrem de bogate obțin mari profituri din statele (de regula in curs de dezvoltare), acestea investesc simbolic sau nu investesc in aceste tari in tehnologie, infrastructura sau forța de munca, protecția mediului etc.

Practic multinaționalele **concurează statele** încât este dificil de a „trage linie" între structurile economico-politice.

Alte opinii considera dimpotrivă multinaționalele, ca prelungiri ale statului de origine (de pilda implicarea I.T.T. în anii '70 in Chile, a fost de fapt dorința Casei Albe de schimbare a regimului politic si a preşedintelui chilian de atunci).

2. ***Actorii mediatici*** s-au impus îndeosebi după cel de-al Doilea Război Mondial când anumiți cercetători au denumit media *„a patra putere" in stat*/pe glob.

Media este extrem de rar independenta, de regula este controlata de actorii economici (grupuri economice, financiare) sau actori politici (Statul, partidele politice etc.).

Astfel libertatea de expresie este relativă în funcție de controlul economic sau politic. În acelaşi timp globalizarea, prezenta sateliților de comunicații a determinat un mare impact al mediei asupra întregii comunități internaționale.

Controlul informației a devenit sloganul celor puternici; in acelaşi timp controlul devine tot mai dificil tocmai datorita globalizării si modalităților de propaganda care se poate face direct sau indirect dar si instantaneu.

Astfel media susține diverse „discursuri politice", inclusiv privind reprezentarile teritoriale. Media devine de la o zi la alta un instrument major de formare/manipulare a opiniei publice.

Media influențează direct sau indirect politica statelor, bisericii, multinaționalelor, O.N.G. etc. Structurarea mediei în jurnale, Radio, TV, Internet etc. contribuie la succesul acestui actor major al geopoliticii contemporane.

Sa ne reamintim rolul geopolitic al mediei in 1989 (implozia comunismului) si aici nu putem sa nu exemplificam **revoluția din decembrie 1989 din România** (prima revoluție transmisă „live"), cu un impact excepțional. De altfel media a fost poate cel mai important actor geopolitic in prăbuşirea comunismului.

Mai recent amintim rolul unor televiziuni mondiale/regionale in desfăşurarea unor evenimente (C.N.N. şi Al Jahzira în desfăşurarea evenimentelor din Orientul Mijlociu).

In concluzie putem afirma ca rolul geopolitic al mediei este in continuare din ce in ce mai important pentru comunitatea internaționala atât de globalizata.

IV.3. „POPOARELE"

In sens geopolitic „popoarele" sunt modalități variabile de grupare/regrupare a indivizilor sau „clivajele" din interiorul unei populații. O prima structurare înseamnă: *popor, rasa, etnie, națiune* etc. sau populații aflate in situații geopolitice specifice: *diaspora, minoritati* sau *populații imigrate/imigrații*.

IV.3.1. *Tipologia „popoarelor"*

In mod generic prin *„popor"* înțelegem un grup uman distinct din punct de vedere sociocultural si care joaca rolul unui actor geopolitic.

Unii cercetători (Wallerstein - 1997) consideră că mai uzual sunt termenii: rasă, națiune şi grup etnic.

Pentru termenul generic de popor, principalele caracteristici sunt: **„o tradiție istorică comună, o identitate rasială şi etnică, o omogenitate culturală, o unitate religioasă şi ideologică, ocupă un anumit teritoriu şi o viață economică comună**" (UNESCO - 1990).

Etnia (in greceşte „**ethos**”=popor/națiune) termen sinonim celui de popor. In geopolitica americana „etnia”substituie „rasa”.

In accepția unor specialişti, „etniile sunt forme particulare de comunitati sociale, cu următoarele caractere: limba si teritoriu unic, cultura si mod de viata similare, destin istoric si apartenența la acelaşi stat” (J.M. Hoerner - 1996).

Uneori termenul este folosit adesea ca adjectiv, ca in expresia „minoritate etnica”.

Rasa - un termen in „voga” in perioada interbelica, a căzut in desuetudine, mai ales după „experiența” nazista.

Termenul de rasa (in italiana „**razza**”=specie), apare in sec. XVIII în procesul de clasificare a speciilor; ulterior termenul s-a aplicat si grupurilor umane. Naturalistul G. Buffon utilizează termenul cu aplicație pentru „omul european” generând mai târziu o concepție „euro-centrista” care va domina lumea pana la cel de-al Doilea Război Mondial (mişcări xenofobe si rasiste). Din păcate naziştii au exacerbat „rasismul”, generând grave daune in fapt rasei umane, atât prin concepte extrem de dăunătoare dar si prin acțiuni de exterminare (genocid/holocaust) in urma căruia au dispărut milioane de oameni nevinovați. Din păcate si după cel de-al Doilea Război Mondial s-au manifestat fenomene rasiste de **segregație** („apartheid”-ul din Africa de Sud, abolit abia in 1990; sau **epurări etnice** în spațiul ex-iugoslav sau Transnistria).

Națiunea – un concept complex (uneori ambiguu) dar care exprima o realitate geopolitica indiscutabila.

In definirea națiunii, „*teza obiectiva*” (de inspirație germana) se refera la obiectivele comune: **limba, religie, istorie, teritoriu** etc.; „*teza subiectiva*” (de inspirație franceza) face trimitere la indivizii liberi si egali, independenți, uniți prin nevoi comune si dorința de a trai împreuna. Conceptul de națiune (din latinescul „**natio**”=naştere) generează si astăzi dispute intre specialişti, intre cele doua abordări filosofice majore.

Conceptul de națiune este mai întâi *o idee politica* si apoi una geopolitică. Din punct de vedere geopolitic, națiunea – ca un popor, cu un proiect geopolitic: *un stat real (sau visat)*, cu un *teritoriu si o capitala*, cu un *proiect național bine definit*.

Ideea de națiune desemnează un grup uman, o realitate concreta, un proiect geopolitic clar, național, cu rădăcini istorice străvechi.

Naționalismul („exaltarea sentimentului național”), constituie o doctrină politică, care a avut un impact deosebit în dinamica geopolitică (în formarea „statelor-națiuni” la finele secolului XIX şi începutul secolului XX).

In analiza naționalismului s-au impus *teza instrumentalista* („națiunea – o construcție a elitelor”) si *teza primordiala* („națiunea – un fenomen spontan”). Aceste modele se refera de fapt la legătura dintre „Stat” si „Poporul” care-l locuieşte.

Sunt cazuri (in Africa de pilda) unde s-a dezvoltat un naționalism posterior existentei unui stat sau in altele in care națiunea poate fi descrisa ca „spontana”.

In ansamblu, **națiunea este o construcție legata de actori si proiecte geopolitice**.

Un simbol al populației (care formează o națiune) îl constituie *cetățenia* individului (conferind acestuia prerogative civice si politice, destinator al unui paşaport al Statului pe care-l locuieşte).

Crearea *statelor-națiuni* a constituit un proces istoric național fundamental (formarea Italiei, Germaniei); dorința de a se crea statele-națiuni a generat o excepționala

dinamica geopolitica, modificând major harta politica a lumii (Europa Centrala, Balcanica, Asia etc.).

Formarea statelor-națiuni nu a avut acelaşi impact in Africa de pilda, datorita „conglomeratului" de națiuni, stăpânirii imperialiste, imigratiile puternice etc.

Y. Lacoste (1993) defineşte statul-națiune ca „… un tip de Stat, in care majoritatea populației aparține unei singure Națiuni". Diversitatea socioculturala (prezenta minoritatilor) este opusa expresiei de națiune şi este adesea justificata de cercurile de putere pentru a-si justifica poziția lor dominanta.

Trib, clan ,casta, gangsteri

Triburile grupează indivizi care au o cultura comuna (limba, religie), ocupa un teritoriu străvechi, au obiceiuri ancestrale si, de cele mai multe ori se afla pe o treapta modesta de civilizație. Având o structura arhaica, sunt formate de regulă din agricultori, uneori chiar nomazi. Triburile reclama o ascendenta unica, de multe ori mitica, utilizând formula „fiii lui …"(„Aït" în berberă, „ibn" în araba sau „Ben" în ebraică).

Aceste triburi ocupa vaste teritorii in Peninsula Arabica, Nordul Africii sau in alte regiuni geografice. Prezenta triburilor constituie un **clivaj major** în situația geopolitica a statelor respective.

Clanurile grupează indivizi provenind de fapt din familii extinse. In unele cazuri clanul constituie o fracțiune a unui trib. Cele mai răspândite clanuri se regăsesc in lumea araba datorita unor particularități specifice acestor societăți (exemplul sugestiv constituindu-l „clanul Hasemit" din Arabia Saudită, de unde ai provenit lideri ai lumii arabe si in alte state arabe: Maroc, Iordania s.a.).

Castele (cuvânt de origine portugheza) grupează indivizi in interiorul unei societăți, pe baza sociala, politica, adesea confundându-se cu noțiunea de „**clasa**". Membrii castei dezvolta **o solidaritate de grup**; adesea castele au avut un rol deosebit din punct de vedere geopolitic (in Europa feudala: **casta clerului, casta nobilimii**, in lumea budista actuala: India, Japonia etc.).

In tradiția hinduista amintim: **casta „brahmanilor**" (clerul), casta „kshatriya" (războinici), **casta „vaishya**" (agricultori si comercianți) şi **casta „shudra**" (a oamenilor simpli). Desigur ca aceste caste sunt structuri închise, trecerea se face cu mari dificultăți.

CAPITOLUL V
MIZE GEOPOLITICE: SPAȚIUL ALIANȚE ŞI CONFLICTE, PUTEREA ÎN GEOPOLITICĂ

Spațiul este considerat în geopolitică ca o **mizămajoră**, mai ales că în ultimii ani se constată "importanța spațiului geopolitic care se depreciază" iar unii specialişti anunță chiar "sfârşitul teritoriilor" (Badie, 1995).

Spațiul geografic este însă destul de important ca **simbol**, **bogăție** şi **element de securitate,** dar şi pentru alianțe şi conflicte şi puteri.

V.1. SPAȚIUL CA SIMBOL

Spațiul nu are neapărat nevoie de a fi bogat şi populat, pentru a deveni o miză între actorii geopolitici. A considera spațiul ca simbol, se admite că teritoriul dispune de o **valoare intrinsecă** prin capacitatea sa de „resurse", securitate şi putere. Dimensiunea unui teritoriu pe o hartă, este o reprezentare clasică a puterii. În acelaşi timp teritoriul politic legitimează elitele politice (indiferent de scara de mărime).

Semnificația de simbol politic a spațiului, este determinată de capacitatea evocatoare a „actorilor geopolitici" şi care sunt localizabile în acel spațiu.

Simbolul ca realitate geografică este relativ şi se referă la monumente, casa natală, sat, oraş, provincie, etc.

La o altă scară, pentru popoare, aria de etnogeneză este extrem de importantă (regiunea focală sau aria centrală).

Locul marilor bătălii devin adevărate **receptacole de identitate** națională, etnică, religioasă (precum Valmy în Franța, Mohacs în Ungaria sau Yorktown în S.U.A.). Complexitatea raporturilor dintre om şi teritoriu explică semnificația simbolică a spațiului.

În geopolitică este exemplificat simbolul „**sârb de la Kosovo**" deoarece poporul/statul sârb, a avut ca **regiune focală** această provincie în secolele XVIII-XIV; aici se regăsesc numeroase biserici/mănăstiri, în jurul cărora s-a constituit statul feudal, a înflorit cultura, aici s-a născut **idealul național**. O istorie zbuciumată a determinat noi raporturi demografice, încât în prezent 90% din populație este albaneză, iar evenimentele petrecute după „dezagregarea" Iugoslaviei, a complicat şi mai mult situația geopolitică contemporană. Ca element de simbol, putem aminti de pildă orientarea bisericii creştine spre Ierusalim şi a moscheilor spre Mecca.

Simbolul ca proiect poate fi uneori afirmat ca o simplă realitate geografică.

Simbolul este utilizat de actorii geopolitici ca o miză contemporană, inclusiv în acțiunile politice (stimularea populației, clientelei, electoratului). Simbolul în mod evident nu poate fi niciodată neutru, acesta este legat de un proiect; de fapt **simbolului geografic îi corespunde un proiect geopolitic**.

Teritoriile şi legăturile simbolice între Stat, Biserică şi Popor, au constituit elementul fundamental în formarea şi continuitatea formațiunilor statale. Toate acestea formează un **patrimoniu național** care funcționează ca un simbol.

V.2. SPAȚIUL CA BOGĂȚIE

Orice spațiu constituie **o sursă de bogăție**, grație resurselor naturale; în acelaşi timp bogăția este un element/sursă de putere. Intr-un sens strict, controlul resurselor, este sinonim cu controlul puterii si controlul spațiului.

Bogățiile sunt extrem de numeroase si sunt multiplicate de tehnologii. Resursele naturale (sol, subsol Oceanul Planetar), resursele tehnologice, alte tipuri de resurse, constituie un tot unitar, si pot deveni **strategice,** devenind o miză uriaşă în jocul geopolitic. Măsura în care resursele sunt eficient valorificate, se resimte în ritmul de dezvoltare economică, socială sau în starea de subdezvoltare (sărăcie).

Resursele naturale constituie o miză importantă, mai ales în cazul „resurselor strategice". Dacă, în statele dezvoltate (în unele situații posedând unele resurse strategice), valoarea acestora este relativă, în statele în curs de dezvoltare (unde se află cea mai mare parte a acestor resurse), controlul acestora este fundamental (ca unică sursă de venituri şi putere).

Repartiția resurselor naturale este extrem de inegală, iar valorificarea lor este diferențiată; regiunile/statele care concentrează importante resurse strategice sunt, geopolitic vorbind, **zone de dispute** (de marile puteri, între vecini sau alți actori geopolitici). Istoric vorbind, colonizarea europeană a avut drept țel şi **accesul la resurse**; la fel mai târziu colonizarea rusească, americană, niponă în zonele lor de influență.

Repartiția resurselor naturale/strategice, a generat individualizarea marilor **regiuni economice** (mizele politice majore), în contrast cu regiunile lipsite de resurse şi dezvoltare, net dezavantajate mai ales în contextul actual al globalizării.

Concentrarea unor mari resurse într-un stat/regiune determină creşterea mizei asupra teritoriului respectiv (de pildă Africa de Sud care constituie o mare miză geopolitică, dispune 50% din rezervele mondiale de aur, 25% din rezervele de diamant, 68% din rezervele de platină, 55% din rezervele de crom, şi 80% din cele de mangan sau 33% din cele de vanadiu).

Alteori imensele resurse generează conflicte interne/externe interminabile (ex:Zair după 1998, când statul a instaurat monopolul asupra „substanțelor minerale prețioase";cazul Angolei unde resursele naturale sunt mizele războiului civil, puterea controlează petrolul din „off-shore", iar forțele rebele UNITA controlează resursele de diamante).

Probleme interesante se regăsesc şi în distribuția resurselor de sol, cât şi în cele maritime, dar şi miza acestora sau potențialul de conflict pe care îl pot genera.

Bogățiile „**artificiale şi imateriale**" sunt reprezentate de resursele financiare/ monetare, dar şi de cele tehnologice care transformă materiile prime naturale în produse, bunuri industriale dintre cele mai diverse. Subliniem de asemenea rolul **regiunilor industriale** (vechile regiuni industriale legate de revoluția industrială, sau regiuni recent

industrializate înzestrate cu înalte tehnologii), care contribuie decisiv la dezvoltarea economico-socială a planetei; răspândirea acestor regiuni în Triadă, dar şi în statele emergente sau în curs de dezvoltare, este condiționată de factori economici/ politici/naturali.

Bogățiile „imateriale" sunt produse de **servicii** (în special de serviciile financiare sau de tehnologia informației), situate în mari **poli urbani** ai planetei. Aceste bogății „imateriale" fac trecerea de la o **geopolitică clasică a teritoriilor** către o geopolitică modernă a „polilor urbani şi a fluxurilor transnaționale" (J.Levy), spre **geoeconomie.**

Centrul de producere al acestor resurse artificiale/imateriale, îl constituie „megalopolisul mondial", denumit de O.Dolfus „oligopol-ul mondial".

Marile metropole „polarizează spațiul geografic se bazează pe informație, capitaluri, materie cenuşie, oamenii cei mai performanți şi se adresează unei piețe mondiale organizată în multiple rețele" (Di Meo, 1998).

Resursele strategice sunt considerate vitale pentru economie; în funcție de scara la care ne raportăm, unele sunt la **nivel mondial, continental sau național**. La scară mondială de pildă, resurse strategice sunt **hidrocarburile sau cerealele**; la scară regională – apa – mai ales în regiunile aride (Orientul Mijlociu şi Apropriat); la scară națională acea materie primă/resursă strategică vitală pentru economia statului respectiv: cacao pentru Cote d`Ivoire, uraniu pentru Niger sau fosfatul pentru Maroc. În alt registru al analizei, de exemplu „drogurile", sunt o formidabilă resursă financiară (unele state sunt veritabile „narco-țări": Afghanistan, Columbia sau alte state din Asia de Sud-Est). Producția, distribuția, traficul şi traseele utilizate, alături de câştigurile fabuloase au efecte geopolitice importante, iar „seniorii drogurilor" devin „actori geopolitici" locali/regionali, foarte importanți (corupție, criminalitate, evaziune fiscală, dar şi influența pe care o exercita asupra comunității locale şi elitelor politice).

Dar poate cea mai redutabilă resursă strategică este **petrolul,** care a devenit după cel de-al doilea război mondial prima resursă energetică a Terrei. Distribuția inegală a rezervelor, producției, consumului, determină probleme geopolitice extrem de importante (OPEC, implicit al Orientului Mijlociu ca principalul depozitar şi producător al lumii; „sarabanda" prețului între cererea mereu crescândă şi a nivelului producției; rolul S.U.A. de „jandarm mondial" dar şi cel mai mare consumator şi dependența mereu crescândă de importuri; conflicte care se suprapun fidel peste harta petrolului; epuizarea unor resurse şi conturarea unor noi „poli" ai petrolului; corelațiile dintre producători, trasee, prelucrare, distribuție şi consum).

O altă resursă strategică aparent banală – **apa** – determină dispute geopolitice dintre cele mai spectaculoase (de pildă utilizarea, traseele şi împărțirea resurselor de apă în Orientul Mijlociu şi Apropiat; sau problemele grave din China, Africa, sau alte regiuni în perspectiva poluării din ce în ce mai grave şi a creşterii vertiginoase a numărului de locuitori, etc.).

Lupta pentru controlul resurselor strategice, îmbracă uneori aspecte dramatice: lupta dintre „Nord" şi „Sud" sau dintre OPEC şi beneficiari, sau mutarea centrului atenției marilor puteri spre noile regiuni de interes (exemplu: S.U.A. şi arealul de hidrocarburi din Marea Caspică – Asia Centrală, etc.

Dar „bogăția" (resursele atât de generoase), au şi un grav revers: **sărăcia** (caracteristica majorității populației mondiale).

Caracteristicile sărăciei în viziune geopolitică sunt: nivelul foarte scăzut de educație, şomaj, analfabetism, boli, foame, speranța de viață (extrem de redusă) ş.a.m.d.

Distribuția inegală a resurselor se face ca de pildă la nivelul anului 2000, cele mai bogate 258 de persoane, să posede o avere comparabilă cu averea a 2,5 miliarde de săraci ai Terrei; situația poate fi regăsită la nivelul fiecărei țări de altfel!)

Foametea – una din trăsăturile fundamentale, ale lumii contemporane („geografia foamei" – J.D Castro, 1952), este aproape un fenomen endemic pentru cea mai mare parte din statele/regiunile lumii.

Din peste 6 miliarde de locuitori ai Terrei, peste 1 miliard suferă de o gravă malnutriție, iar sute de milioane de locuitori se află la limita malnutriției (cu cortegiul de consecințe). În acest context, nu este de mirare, când anumite forțe prin mecanisme de dominație, exercită un control ala acestor populații şi imense teritorii. Foametea/sărăcia, precaritatea vieții, pot fi folosite ca veritabile arme strategice, cu efecte catastrofale (războiul din Biafra, 1967 – 1970; sau cel din sudul Sudanului, cu „imagini" care au zguduit lumea). După 1980, s-a impus noțiunea de „**armă alimentară**" utilizată în unele situații (controlul exporturilor de cereale din S.U.A. spre ex-URSS în anii 80, China, fostele state comuniste sau din regiunea Golfului Persic).

Subdezvoltarea (consecință a numeroşi factori), poate fi utilizată uneori ca un „argument geopolitic" (dezvoltarea modestă a Anatoliei orientale împotriva kurzilor, sau în unele regiuni din ex-Iugoslavia, din Kosovo, Macedonia, etc.).

Aşadar, subdezvoltarea (sărăcia,foametea), în anumite circumstanțe sunt utilizate ca „mijloace" (arme), de către putere/autorități, împotriva unei populații (uneori minorități), unor contestări sau alte forțe considerate „inamice".

V.3. SPAȚIUL CA ELEMENT DE SECURITATE

Noțiunea de securitate este vastă, implică **acțiunea de apărare şi siguranță** şi se află la interferența dintre geopolitică şi geostrategie.

Dezvoltarea securității este considerată o introducere în geostrategie, iar spațiul este considerat ca **teatru** în desfăşurarea evenimentelor geopolitice.

Securitatea se defineşte ca o situație caracterizată prin siguranță, absența unui pericol sau amenințări. Se creează inevitabil o legătură între teritoriul politic şi propria sa securitate.

Pentru un actor geopolitic, se pune întrebarea, ce este mai bine, **de a domina,** sau de **a controla** acel teritoriu?

Deja s-au format premizele unei „geografii a securității", în care principalele teme sunt: zone de stabilitatea/zone de instabilitatea, zone de securitate/zone de insecuritate, alianțe, izolare, destabilizare, tipologia conflictelor, etc.

A controla sau a domina sunt doua modele de a acționa asupra unui teritoriu. **Controlul direct** este forma cea mai manifestă, vizibilă şi oficială. **Dominația** se realizează prin controlul indirect (puterea şi prezervarea ei, interesele şi ingerința în teritoriu).

Securitatea prin controlul direct, s-a realizat de pildă în Evul Mediu european, prin frontiere şi piețe, dinspre periferie spre centru, determinând integrarea spațiului ca o miză geopolitică.

Imperialismul a fost o formă de control direct (imperiile coloniale create de vest europeni, începând cu imperiile coloniale iberice şi culminând cu cel britanic).

Dar într-o lume „finită" împărțită de mult, nu mai există spații „virgine" de integrare; atunci se folosesc modalități de control, mai rafinate dar şi mai eficiente.

Controlul direct al teritoriului se face prin mijloace instituționale ale statului (administrația, instituții coercitive:armată, jandarmerie, poliție); alteori, instituțiile pot deveni atractive; furnizează locuri de muncă, avantaje diverse, care atrag adeziunea populației.

De raportul delicat între **coerciție şi atractivitate**, depinde succesul controlului direct al teritoriului. În unele situații, controlul poate fi contraproductiv, prin anexiunea sau „dezlipirea" unui teritoriu; aici se generează instabilitate şi insecuritate (o poziția latentă, rezistență pasivă, terorism, război civil).

Puterea dominantă poate fi concepută ca o „putere de ocupație" şi care subliniază ilegitimitatea. Aceste procese s-au produs mai ales în Africa (imperiile coloniale, rivalitatea dintre acestea s-au dintre metropole şi colonii, disputele frontaliere având motivații diverse:teritoriale, etnice, religioase, etc.).

„Costul" controlului direct este dificil de evaluat: ocupația franceză în Ruhr după 1918, ocupația nazistă în Europa până în 1945 sau dominația sovietică între 1945 – 1998, asupra blocului comunist euroasiatic.

Securitatea prin dominație include controlul direct şi indirect, iar puterea dominantă nu apare de o manieră prea vizibilă. Un actor geopolitic (aliat, Stat - satelitar, partid politic, armată), preia controlul teritoriului direct, iar dominația permanentă determină încorporarea acelui teritoriu în sfera sa de influență. Este clasic în geopolitică controlul direct prin dominație a URSS, asupra blocului sovietic (controlul exercitat de URSS asupra statelor satelitare din Europa Centrală, Asia şi Cuba, impunând cel puțin fostelor state comuniste europene, doctrina de „suveranitate limitată" – sau doctrina lui Brejnev).

În acele state s-a creat o „colaborare", între puterea dominantă şi acei actori geopolitici locali; forțe armate „de intervenție" (vezi Pactul de la Varşovia şi intervenția în 1968 în Cehoslovacia). O altă modalitate o constituie **„controlul rețelelor"** (axe şi noduri), ca expresie concretă a dominării unui teritoriu.

De pildă controlul rețelei de drumuri/autostrăzi, căi ferate sau a marilor rute maritime (care asigură de pildă comerțul/traficul de materii prime, inclusiv cele strategice, sau cele de mărfuri); în acest sens menționăm controlul de către marile puteri a **strâmtorilor** şi a **istmurilor**). Să ne amintim modul cum a controlat Marea Britanie principalele „puncte nevralgice" ale căilor maritime: Gibraltar (încă colonie britanică pe pământ spaniol), Canalul Suez (până în 1956), Malacca sau Capul Bunei Speranțe. Marile canale internaționale şi controlul asupra acestora, constituie încă o importantă miză geopolitică (de pildă controlul S.U.A. asupra Canalului Panama). Actorii geopolitici elaborează „dispozitive" legate de securitatea unui Stat/teritoriu după cum urmează:

- **Alianța** – reprezintă acțiunea unui stat pentru a ajunge la un obiectiv. Se pot distinge „sisteme de apărare colectivă, care nu sunt decât alianțele tradiționale şi sisteme de securitate colectivă, care sunt globale" (C. Begarie, 1999).

Sistemele de apărare colectivă presupune întotdeauna un dușman şi cel puțin o amenințare. Alianța are drept scop creşterea potențialului uman, economic, financiar, militar sau politic şi utilizarea acestora în fața unui adversar, dar şi creşterea coeficientului de securitate. Desigur că intrarea într-un sistem de apărare colectivă limitează suveranitatea Statului respectiv. Crearea marilor sisteme de apărare colectivă, după cel de-al Doilea Război Mondial a fost generată de situații diferite: crearea „NATO" ca răspuns la „Pactul de la Varşovia" (o expresie a „Războiului Rece"); „Consiliul de Cooperare din Golf" vs. Iran, etc. Tradițiile acestor sisteme de apărarea colectivă provin din Europa: Sfânta Alianță (1815), Antanta (cu variantele sale Antanta Cordială, Antanta şi Mica Antantă).

Izolarea şi protecția sunt modalități în geopolitică, prin care un dispozitiv de securitate, poate determina izolarea/protecția unui teritoriu (de regulă o zonă de interes, regiunea focală, etc.) şi pericolul/amenințarea, pe care o suferă „marginile" teritoriului respectiv.

Izolarea unui Stat/teritoriu, se realizează prin crearea unui **spațiu (zone) de protecție** sau a unei linii/bariere având acelaşi scop. În legătură cu liniile „defensive" menționăm şi rolul şi importanța „Limesului" roman, Marele Zid Chinezesc sau recent „Cortina de Fier" (prelungită cu „Zidul Berlinului" în 1961). În sec. XX, apare şi conceptul de „**cordon sanitar**" care avea o nuanță peiorativă pentru statele apărute/definitivate după primul război mondial (Finlanda, Statele Baltice, Polonia, România şi Turcia); ulterior conceptul a căpătat alte semnificații, inclusiv în geopolitică. Securizarea unui Stat/teritoriu se realizează pe un **spațiu protector** şi are o **profunzime strategică** (fiind controlat de putere prin instituțiile sale). În paralel, în geostrategie a circulat noțiunea de „glacis defensiv" (exemplul Mongoliei exterioare – glacis defensiv sovietic în fața Chinei; Germania de Est – glacis sovietic fața de Germania Federală; Namibia – glacis defensiv al Africii de Sud față de Angola prosovietică). Acest concept şi-a pierdut semnificația în ultimele decenii, datorită perfecționării armamentelor strategice. În timpul „Războiului Rece", SUA şi aliații principali (NATO), au repus în discuție conceptul interbelic de „**rimland**", prin care statele situate în jurul URSS (aliaților), erau sprijinite: Grecia, Turcia, Iran, Coreea de Sud, Vietnam) iar organizațiile militare: NATO, CENTO, ASEAN, constituiau „argumentul militar" cel mai eficace, pentru „încercuirea" blocului sovietic.

În timp de pace, specialiştii elaborează strategii, care au drept scop încercuirea, „sufocarea" şi atacarea dușmanilor respectivi. Cele mai cunoscute strategii sunt: **blocada** (o măsură coercitivă prin care sunt interzise toate comunicațiile cu exteriorul de către un anumit Stat/teritoriu); **embargoul** (măsură de represalii şi interzicere a schimburilor comerciale), o strategie folosită adeseori (a se vedea embargourile recente impuse ex – Iugoslaviei sau Irak) şi în sfârşit **boicotul** (atitudinea Statelor față de comerțul unui Stat) – cunoscutul boicot realizat asupra Africii de Sud, datorită politicii de aphartaid. Aceste forme: blocada, embargoul şi boicotul (recunoscute şi de ONU), constituie represalii non-militare.

Neutralitatea – reprezintă o modalitate geopolitică a Statelor față de o stare conflictuală (prezentă sau virtuală); neutralitatea poate fi impusă sau aleasă (ca o măsură de protecție). În cadrul acestui important concept, vom analiza statele neutre, statele „finlandizate" şi statele „tampon".

Statele neutre – se află în afara sistemelor de alianțe (şi teoretic, față de conflicte). În istorie au fost diferite situații conflictuale ineficiente (neutralitatea Belgiei şi Luxemburgului nu le-a scutit de invazia Germaniei în 1914). În alte cazuri, neutralitatea poate fi provizorie, pe timpul unui conflict (Turcia, Spania între 1939-1945). Dar cele mai cunoscute state neutre europene sunt: Elveția, Suedia, Irlanda şi Austria.

Statele „finlandizate" se referă la situația de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, când Finlanda şi URSS au semnat un „pact de prietenie" în 1948, şi obliga Finlanda să devină aliat al URSS şi în cazul unui atac german, să rămână neutru, primind în schimb independența deplină şi devenind „stat de frontieră", fără a fi inclus în blocul sovietic. După dezintegrarea URSS (1991) şi intrarea Finlandei în UE (1995), acest stat devine un stat neutru, alăturându-se celorlalte state. O situație similară a avut-o Austria (îşi obține practic independența în 1955, după retragerea marilor puteri), cu condiția de a nu se integra într-o alianță militară. În fapt, „finlandizarea" este un fel de „suveranitate limitată" (Brejnev) – concept extrem de activ în timpul Războiului Rece care a „explicat" de pildă „invazia" Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varşovia (cu singura excepție – România), în numele „apărării intereselor socialismului, cauză comună a țărilor socialiste".

În concluzie, un stat „finlandizat" este un stat a cărui neutralitate este impusă de unul sau mai multe state.

Statele/teritoriile tampon sunt situate fie între mari puteri, alteori la „liziera" a două imperialisme; acestea sunt zone „contigue", în perioada colonială au fost foarte răspândite şi în unele cazuri, prelua tensiunile/concurente, dintre marile puteri. Exemplele sunt multiple: Thailanda (între Indiile Britanice şi Indochina franceză), Afghanistan (între Rusia şi Indiile britanice), Laos (între Cambogia şi Vietnam). După unii autori, statele tampon sunt încă numeroase şi în prezent, fiind adevărate „găuri negre geopolitice" (Kolossov, O.Loughlin – 1998).

Destabilizarea statelor/teritoriilor politice, constituie o realitate geopolitică care afectează integritatea/suveranitatea unor state. Cele mai cunoscute forme de destabilizare sunt:

- **destabilizarea regimurilor opozante** (de pildă acțiunile blocului sovietic în state africane, în America Latină sau Asia, pentru răsturnarea puterii legitime, încurajarea extremelor marxiste/de stânga şi preluarea puterii de către aceste gherile).

- **Loviturile de stat** – efectuate în diferite state de către forțe străine sau interne, are drept scop preluarea puterii de către forțe politice favorabile acestora, promovarea intereselor respective sau schimbarea regimului politic. Sunt numeroase exemple de lovituri de stat (în spațiul latino-american, Africa, Asia, etc.,). Dintre numeroasele exemple menționăm lovitura de stat din Chile – 1973 şi răsturnarea puterii politice şi a liderului S.Allende; încercările de destabilizare a Uzbekistanului în 1999 sau a Kirghistanului în 2000 de către forțe islamiste cu sprijin extern. Toate aceste mijloace militare/violente generează insecuritate şi destabilizare, dezagregarea statelor/teritoriilor politice, cu consecințe grave pentru pacea şi echilibrul geopolitic. Din punct de vedere

geopolitic, se pot contura zone de stabilitate şi instabilitate, într-o schiță de „**geografie a securității**”.

Astfel distingem: **arii stabile** (UE arhetip); **arii instabile** (zonele „balcanizate” /”libanizate”, gen Orientul Mijlociu); „**arcurile de criză**” (expresie introdusă de Z. Brzezinski şi desemnează o parte din „rimland”: Asia de Sud-Est-Orientul Mijlociu); **noile „terrae incognitae”/”zonele gri”** (se referă la spațiile necontrolate din statele „libanizate” sau din marile oraşe ale lumii a treia, oraşul Karachi fiind un arhetip cunoscut).

Tipologia conflictelor arată o mare diversitate a acestora din cauze multiple. Sunt diverse criterii de clasificare după intensitate (conflicte de joasă şi înaltă intensitate, sau clasica împărțire: „convenționale” (de înaltă intensitate) şi „neconvenționalitate” (de joasă intensitate).

Conflictele „convenționale” opun diferite state/grupări/alianțe de state, utilizând armatele naționale (singurele abilitate de a utiliza forța). În timpul Războiului Rece, orice conflict în care nu se putea utiliza arma nucleară, era considerat „convențional”. De regulă marile conflicte după cel de-al Doilea Război Mondial, au avut în vedere puteri „regionale” sau „mondiale” şi în general au fost estompate de ONU şi organismele specializate. Dar au avut loc unele conflicte între state din aceleaşi „blocuri”: Vietnam/Cambodgia, Vietnam/China (blocul socialist) sau Marea Britanie/Argentina şi Grecia/Turcia – ultimele fiind membre NATO.

Implozia comunismului (1989 – 1991), extinderea democratizării, rolul unor organizații: NATO,UE, etc.) a determinat evitarea şi dispariția multor conflicte. După cel de-al Doilea Război Mondial, au avut loc sute de conflicte în majoritatea regiunilor geografice ale lumii, schițându-se o veritabilă „geografie a conflictelor”.

Conflictele neconvenționale au apărut practic după cel de-al Doilea Război Mondial (după războaiele de „decolonizare” sau de „eliberare”, în care s-au remarcat şi „războaiele civile”, „gherilelor” şi „terorismului”. În aceste conflicte sunt utilizate **forțe neconvenționale** (grupări armate, miliții, partizani), **mijloace neconvenționale** (mijloace civile de cele mai multe ori) şi **strategii neconvenționale** („gherila urbană” de pildă). Adesea aceste conflicte sunt numite „războaie subversive”, tocmai datorită utilizării acestor strategii cu totul noi, față de cele clasice. Principalele forme de manifestare ale conflictelor neconvenționale sunt:

- **Războaiele civile**, opun două fracțiuni din populația aceluiaşi stat (uneori două etnii: Biafra 1967 – 1970;două grupe religioase: Croația în 1991, 1995; două partide politice: Rusia în 1917). Tot din categoria războaielor civile sunt şi conflictele: Israel/Palestina, ex-Iugoslavia, Sri Lanka, Kaşmir (India vs. Pakistan), Indonezia, Irlanda de Nord, etc.).

- **Terorismul şi gherilla** sunt cele două accepțiuni majore, legate de conceptul de război neconvențional.

Gherilla – reprezintă o formă concretă de luptă/rezistență a unui grup/forțe, față de puterea centrală/forță străină. Cele mai cunoscute gherile sunt: gherilla spaniola împotriva armatei napoleoniene în sec. XVIII; în sec. XX gherilla s-a adaptat la noile realități, transferându-se spre mediul urban. Sunt cunoscute gherilla din spațiul Americii Latine („Montoneros” – în Argentina, „Tupamaros” – în Uruguay), sau din Spania (în Țara Bascilor pentru obținerea independenței acestei provincii).

Terorismul – „plaga" sec XX şi începutul acestui secol, utilizează un număr redus de combatanți, tehnica de hărțuire şi efectul de surpriză. Scopul acestor mişcări teroriste este acela de a crea insecuritate, de a paraliza activitatea economico-socială şi politică, crearea haosului şi obținerea prin şantaj a unor revendicări ilegale. Desigur că pentru cei mai mulți, participanții la actele de terorism sunt „combatanți", pentru alții „eroi" (în spațiul arab de pildă), iar cauzalitatea şi impactul terorismului a devenit una din „problemele globale ale omenirii". Sunt cunoscute forme diverse de terorism; de cel de stat, până la cel „sinucigaş" (kamikaze), având revendicări politice, economice, sociale.

Pentru a înțelege amploarea acestui fenomen, amintim că între anii 1980 – 2000, s-au produs 271 acte de terorism, iar după 2000 menționăm gravele acte de terorism din SUA (2001, şi peste 3000 de victime şi pagube materiale imense). Terorismul mondial a generat modificarea strategiilor de luptă împotriva acestui fenomen global, iar noile abordări, încearcă să evite acest grav flagel („axa răului": Irak, Iran, Siria, Libia, Sudan, etc.) şi măsurile care vor fi luate.

V.4. PUTEREA – reprezintă de fapt **miza finală a oricărei acțiuni geopolitice**; este definită drept **capacitatea de a impune puterea în interior sau pe plan internațional.** În esență puterea înseamnă „capacitatea de a modifica mediul înconjurător şi de a atinge un obiectiv" (St. Rosiere, 2003).

Factorii de putere se referă la capacitatea de a acționa în timp de pace cât şi de război, pe baza anumitor „pilieri" (factori tradiționali şi moderni). Clasificarea factorilor de putere datorată lui N. Spykman (1942), se axează pe factorii geografici (teritoriu, frontiere, resurse), demografici (numărul populației), economici şi politici (sisteme, coeziune națională, calitatea diplomației, „unitatea morală" a poporului, calitatea conducerii).

Factorii tradiționali ai puterii se referă la **populație** şi capacitatea de mobilizare a acesteia (vezi „teritoriile socioculturale şi economice). Distribuția inegală a populației arată prezența celor două **superputeri demografice** (China şi India care dețin 37,5% din populația lumii), 7 state „**mari puteri demografice**, cu peste 100 mil. locuitori fiecare", 14 state care au între 50 – 100 mil. locuitori față de majoritatea statelor (numeric vorbind) dar cu **populație puțin numeroasă** (40 de state cu o populație de până la 1 mil. locuitori), sau **statele „liliputane"** (mai mici de 100.000 loc., în frunte cu statul Vatican – 850 loc.!)

Problema din perspectivă geopolitică se pune în următoarea formulă: „avantaj sau dimpotrivă o greutate/dezavantaj"? Desigur că numărul şi dinamismul populației reprezintă un avantaj în abordarea clasică a puterii; dar ecuația din raportul „numărul de locuitori şi bogăție" arată grave probleme în cazul superputerilor demografice (PNB şi PIB/loc în India de pildă, exemplifică sugestiv această situație.

Dar şi gravele tendințe de îmbătrânire a populației din Japonia sau Europa Vestică, nu constituie premize încurajatoare pentru liderii acestor țări, nevoite să deschidă larg „porțile" imigrației, pentru a contrabalansa acest fenomen cu mari implicații geodemografice şi socio-economice.

De mare importanță este capacitatea de mobilizarea a populației (modul de organizare, eficiența Statului şi a instituțiilor sale, coeziunea şi capacitatea de ajunge să finalizeze mari proiecte geopolitice.)

Un excepțional exemplu de „mobilizare"națională îl constituie Japonia (după era Meiji – 1868), Germania Federală (după cel de-al doilea Război Mondial) sau Israel (după întemeierea statului în 1948), etc. Alături de „pilierii tradiționali", se impun tot mai pregnant factorii moderni care susțin puterea: **difuzarea unui model politic, cultural, social, economic, etc., care seduce** (iar prin intermediul „multinaționalelor" şi mediei se răspândeşte cu mare repeziciune în „satul nostru global"). De pildă capacitatea de atracției a civilizației occidentale a avut un rol esențial în implozia comunismului în Europa Centrală şi de Est şi acum în spațiul ex-URSS.

Se manifestă recent conceptul de „**putere structurală**" (S. Strange, 1997) care se referă la „cele patru nevoi sociale de bază într-o economie modernă: **securitate**, **cunoaştere, producție** şi **finanțe**". Deocamdată aceste capacități se află doar în posesia unui singur stat de pe glob: SUA, căruia îi conferă şi calitatea de „unica superputere mondială".

Într-o sugestivă „**geografie a puterii**", putem deosebi următoarele tipuri de putere:

- puterea prin teritorii;
- puterea în teritorii;
- puterea fără teritorii.

V.4.1 *Puterea prin teritorii* se referă la **importanța intrinsecă a teritoriilor**, în diferite epoci istorice. Înainte de sec. XX, teritoriul însemna resursă de dezvoltare prin populație, bogățiile de sol şi subsol. Potențialul de putere era generat de potențialul teritoriului. Acest lucru explică „**aventura colonială**" europeană (între sec. XV – prima jumătate a sec. XX). Imperialismul şi colonialismul par două manifestări geopolitice ca rezultante a reprezentării puterii prin teritorii.

Imperialismul reprezintă „o relație de dominație între centru şi periferie" (Taylor, 2000), sau mai precis, între „metropolă" şi colonii (în sens geopolitic). Într-o altă accepție geopolitică şi complementară, imperialismul este **voința unui Stat de a-şi extinde influența sa**, prin controlul direct sau indirect. În geopolitica anglo-saxonă, se consideră că în locul imperialismului dispărut, a apărut „sistemul-lume", accentuat de globalizare.

În concepția marxistă „imperium-ul" constituie acel teritoriu unde se caracterizează dominația politică şi economică a unui actor geopolitic (Durand – 1992). În timpul Războiului Rece, zonele de influență au format adevărate „blocuri" (de pildă „blocul sovietic") şi s-au constituit prin agregarea teritoriilor/statelor, acestea devenind „satelitare".

Zona de influență se referă la statele/teritoriile politice, care sunt dominate direct/indirect, formează „blocuri", iar raporturile dintre „zona de influența" şi marea putere, uneori erau oficializate prin acorduri bilaterale (de tip asistență mutuală), influența era de „jure". Cel mai bine s-au manifestat zonele de influență/blocurile, în timpul Război

Rece, deşi rar unele state dintr-un bloc, treceau în celălalt (Egipt din sfera sovietică în cea americană). În această perioadă s-a dezvoltat doctrina **mişcării de nealiniere** care a grupat ţări care au refuzat dependenţa de vreo putere, dominaţia/imperialismul. Mişcarea s-a conturat în 1955 (după Conferinţa de la Bandung – Indonezia), având protagonişti: India, Iugoslavia, Indonezia, ş.a., impunând „nealinierea" ca formă de „neutralitate activă", iar succesul mişcării s-a dovedit prin cele 100 de state membre în anii 80. După prăbuşirea comunismului, statele „nealiniate" s-au orientat către o economie liberală, de piaţă.

Colonialismul (formă clară de imperialism), a fost un proces complex, de durată, prin care metropolele au început dominaţia (mai întâi economică), asupra coloniilor. În cazul în care se manifestă nuanţe de suveranitate limitată, coloniile au căpătat formula de „**protectorat"** (un stat plasat sub protecţia unei puteri, recunoscut internaţional).

Neocolonialismul, reprezintă noile relaţii (politice, militare, economice), între metropolele coloniale şi noile state apărute după procesul de decolonizare. Interacţiunea dintre putere – teritorii, a generat la sfârşitul anilor 80, conceptul de „**supraextensie imperială"** (Kennedy, 1988), cu referiri precise la SUA şi URSS („imperiile" devin din ce în ce mai vaste, iar cheltuielile uriaşe şi erorile sunt inevitabile, de aceea integrarea lor este o chestiune logică şi de timp, fapt care avea să se adeverească la începutul anilor 90 în cazul URSS).

Într-un alt registru al analizei, **autarhia** înseamnă o viziune egoistă asupra raportului dintre putere, resurse şi teritorii**. Autarhia** care s-a manifestat în unele state (şi epoci istorice), nu a reprezentat decât o **gravă eroare** (cazul Chinei feudale care a pierdut „startul" în epoca modernă, cu consecinţe aproape incalculabile); este adevărat că în cazul marilor puteri naţionale prin teritorii/resurse, apare uneori sentimentul de autosuficienţă. De la autarhie, la **protecţionism** (protecţia produselor naţionale în detrimentul importurilor supratаxate), distanţa este relativ mică. Politici vădit autarhice s-au manifestat în secolul trecut, în cazul celui de-al Treilea Reich şi al comunismului chinezesc, în anii 60. Tot după cel de-al Doilea Război Mondial s-au manifestat tendinţe de izolare din partea unor ţări socialiste (Albania între 1944 – 1989 sau Coreea de Sud după 1956).

V.4.2 *Puterea în teritoriu*

Puterea este variabil repartizată în spaţiu (poate să se concentreze sau să fie difuză). În prezent se constată o concentrare a bogăţiilor şi puterii spre marile metropole ale lumii („arhipelagul marilor metropole" sau „oligopolul mondial"). Conceptul de „centre şi periferii" desemnează „polii de putere, centre dominante, înconjurate de periferii dominante". Aceste noţiuni (centre şi periferii), au apărut încă din anii 80 în lucrările lui F. Braudel şi Imm. Wallerstein, indicând o nouă direcţie, **geoeconomia.**

În fapt, este un sistem economic mondial, unificat, format din centre (SUA, Europa de Vest, Japonia, etc.) şi periferii dominante: exploatate, integrate sau anexate. Noţiunile de „centre şi periferii" exprimă un „gradient de putere", o disimetrie între „polii puterii" şi periferiile „neputincioase". În evoluţia acestor noţiuni, miza majoră nu este de

a domina aceste periferii, ci de a activa punctele, liniile, viitoarele noduri ale reţelei planetare. Este posibil ca unele „periferii" în timp să devină „centre" (cazul statelor emergente, din categoria unor state foste comuniste din Europa sau „dragonii" asiatici). În tipologia „periferiilor" se remarcă „**periferiile dominate**" (în care resursele se exportă, oamenii şi capitalurile se orientează spre „centre", ele sunt depopulate, iar „decalajul" economic nu se realizează) şi „**periferiile integrate"** (un spaţiu în care fluxul este complex, mişcări migratorii de populaţie, şi o mişcare a capitalurilor, iar aceste „periferii" pot deveni „centre").

Pentru a descrie aceste spaţii (centre şi periferii), s-a răspândit şi conceptul de **„unghi mort"** (care desemnează spaţii care nu interesează actorii geopolitici, „deoarece sunt marcate de conflicte interne, nu au o guvernare eficace, discrepanţe între liderii extrem de bogaţi şi restul populaţiei care trăieşte în mizerie" – O. Dolfus, 1990).

După implozia comunismului, se constată că de la **lumea bipolară** (SUA şi aliaţii vs. URSS şi aliaţii), s-a trecut spre o „hiperputere mondială" (SUA) şi puteri regionale, sau mai simplu sus, spre o **lume multipolară.**

V.4.3. *Puterea fără teritorii*

În procesul complex al mondializării, puterea capătă noi semnificaţii; astfel puterea începe să devină sinonimă cu „dominarea" reţelelor (informaţii, finanţe, etc.). Dacă unii specialişti s-au grăbit sa anunţe „sfârşitul Istoriei" sau în sens geopolitic „sfârşitul teritoriilor" (B. Badie, 1995), lucrurile nu stau chiar în acest mod; se conturează într-adevăr un spaţiu nou, structurat în reţele, **o lume virtuală** la fel de pregnantă ca spaţiul real („reţelele constituie noua morfologie socială a societăţii noastre şi difuzarea logică a reţelelor, modifică substanţial modul de funcţionare şi rezultatul proceselor de producţie, al puterii şi culturii", M. Castells, 1996). Marile puteri ale lumii contemporane nu sunt cele care domină teritorii, ci care stăpânesc centre şi reţele. Capacitatea tehnologică şi financiară, suplineşte posesia resurselor şi a teritoriilor, într-o nouă ierarhie geopolitică.

Puterea şi dominaţia se exercită indirect în economie; au apărut „noi forme de imperii" (de pildă după decolonizarea planetei, noile colonii nu sunt pe deplin independente, deoarece colonialismul formal a devin informal, teritorialul a devenit „invizibil"). Metropolele stăpânesc în continuare nu teritoriul, ci reţelele; în consecinţă „statu quo" teritorial (fără modificarea frontierelor), dar devine „credo" pentru comunitatea internaţională.

„Statu quo" teritorial ilustrează voinţa de a menţine în continuare situaţia geopolitică actuală. În prezent, teritoriul nu mai oferă cu adevărat surse de bogăţie şi putere, şi este inutil de a se mai acorda atenţie spaţiului geografic (real).

În lumea contemporană, organizaţiile suprastatale regionale, au tendinţa de a prelua şi menţine **„statu quo" teritorial** (respectând frontierele moştenite şi „pavajul statal" respectiv). Sunt exemplificate cazul Uniunii Africane sau pentru Europa CSCE (Conferinţa de Securitate şi Cooperare Europeană). Acelaşi concept „statu quo", a fost afirmat de Rusia, după dezintegrarea URSS, pentru Asia Centrală, Caucaz şi celelalte

regiuni geografice. Dar şi alte ţări (cu „tradiţii" istorice în a revendica teritorii: Germania şi Ungaria), au renunţat la „proiectele" geopolitice expansioniste, concentrându-se pe propria dezvoltare şi modernizare. Pentru majoritatea actorilor geopolitici (Statul, ONG, multinaţionale, etc.), „statu quo" teritorial apare ca singura postură geopolitică realistă.

Sunt situaţii când unele teritorii devin o sursă de conflict chiar în interiorul aceluiaşi stat („sindromul lombard" – acţiunea separatistă a Ligii Nordului din Italia şi crearea „statului Padania"); dar mai sugestiv este exemplul Cehoslovaciei, prin „divorţul de catifea" prin „sciziunea" oficială (1.01.1993) şi formarea statelor Cehia şi Slovacia (prin consultarea populaţiei, dar mai ales prin presiunea liderilor cehi).

Decolonizarea a generat „îngustarea" în sens clasic a marilor imperii coloniale; multe din metropole au acceptat chiar cu satisfacţie să renunţe la unele teritorii (datorită „costurilor" din ce în ce mai mari, sau a altor probleme dificile). Evoluţia lumii contemporane, indică demersul spre **geoeconomie** (ca expresie logică a dezvoltării); logica economică dominantă, indică o nouă dinamică teritorială şi o reînnoire a elitelor, ca o miză durabilă.

Între actorii geopolitici (atât de diverşi), se formează un „**strat relaţional**" obligatoriu, datorită complexităţii spaţiului care poate fi de **colaborare** sau de **confruntare**. Obiectivele noi, ale geopoliticii contemporane, vizează acum la începutul secolului XXI: studierea multiplicării teritoriilor (creşterea numărului de state), **nivelurile de putere** şi **distribuirea ei**, **reînnoirea elitelor teritoriale**, etc.

CAPITOLUL VI
HARTA POLITICĂ A LUMII ÎN SECOLUL XX ŞI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI

VI.1. HARTA POLITICĂ A LUMII ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Primul Război Mondial izbucnit mai întâi în Europa a fost generat în primul rând de dezvoltarea economică inegală a marilor puteri (SUA, Germania, Italia, Marea Britanie, Franța, Japonia şi altele), necesitatea asigurării surselor de materii prime din colonii şi piața produselor manufacturate.

Împărțirea sferelor de influență nu se putea realiza decât prin conflicte armate. Astfel s-au format două blocuri militare şi economice opuse: **Puterile Centrale** (Tripla Alianță: Germania, Austro-Ungaria şi Italia, care ulterior va părăsi acesta alianță) şi **Antanta** (Tripla înțelegere: Franța, Marea Britanie şi Rusia).

Pretextul izbucnirii Primului Război Mondial 1-a constituit asasinarea lui Franz Ferdinand - moştenitorul tronului Austro-Ungariei, la Sarajevo, de către un student sârb în vara anului 1914. Încurajată de Germania, Austro-Ungaria adresează un ultimatum Serbiei, în urma cărui a, deşi este acceptat, totuşi Austro-Ungaria declară război Serbiei la 1 iulie 1914. La scurt timp (1 august 1914), intră în război Rusia şi Germania, apoi Franța şi Anglia. Italia se retrage din Tripla Alianță şi devine un stat neutru.

În Europa, la începutul primei conflagrații mondiale, şi alte state acceptă neutralitatea: Spania, Belgia şi Olanda, Elveția, Albania, Danemarca, Suedia şi Norvegia, România (până în anul 1916).

Principalele fronturi au fost: ***în Vest - frontul franco-anglo-german,*** **în** ***Est - frontul germano-austro-ungaro-rus,*** iar **în** ***Balcani - frontul austro-ungaro-sârb.*** Practic războiul s-a declanşat la intervenția şi insistența marilor puteri, antrenând ulterior numeroase popoare din Europa şi din alte continente.

Strategia era gândită ca Franța să fie atacată de Germania, pentru a o învinge şi scoate din război, după care Germania va ataca în Est Rusia (pentru a obliga-o să capituleze). Evenimentele se precipită, Germania atacă Franța prin nord-est (încălcând neutralitatea Belgiei), Rusia atacă în est Germania, Franța repurtează o victorie strălucită la Marna. Dacă pe uriaşul front estic Rusia este învinsă în Prusia, în sudul frontului, Rusia învinge Austro-Ungaria, ocupând Galiția şi Bucovina, în Balcani sârbii rezistă cu eroism Austro-Ungariei. Alte state vor intra în iureşul devastator al războiului: SUA de parte Antantei, Turcia de partea Puterilor Centrale, Japonia în Asia de partea Antantei şi astfel ***conflictul capătă caracter mondial*** (pentru prima dată în istorie).

Are loc capitularea Serbiei, în fața superiorității militare Austro-Ungare. În anul 1916, după doi ani de neutralitate, România intră în război de parte Antantei şi aduce o valoroasă contribuție la spargerea frontului Austro-Ungar instalat pe crestele Carpaților, eliberează Transilvania şi Banatul, dar este atacată în Dobrogea de Bulgaria, aliata Puterilor Centrale. În împrejurări tragice, guvernul şi armata română se retrag în Moldova (1917). În spațiul est-european, în Rusia, are loc o lovitură de stat, în urma căreia puterea este preluată de comunişti şi astfel ***apare primul stat comunist din istorie.*** Raportul de

forțe se schimbă în februarie 1917 în favoarea Antantei; ofensiva germană de la Curbura Carpaților este înfrântă de glorioasa armată română (Oituz-Mărăşti şi Mărăşeşti). În octombrie 1917, comuniştii preiau puterea în Rusia, iar în martie 1918 încheie pacea cu Germania. România rămâne astfel singură în fața Germaniei, în mai 1918, se încheie **Pacea de la Buftea-Bucureşti** între România şi aliații săi, din care rezultă cedarea Dobrogei şi aservirea resurselor naturale ale țării, în favoarea Germaniei pe timp îndelungat.

Evenimentele se precipită din nou, SUA sprijină Antanta, iar Germania este astfel înfrântă pe frontul de vest şi se retrage de pe teritoriul Franței şi Belgiei. Aliații săi capitulează rând pe rând: Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia.

Consecința Primului Război Mondial o constituie prăbuşirea Imperiului Austro-Ungar: „***Ceea ce guvernele ungare au împiedicat să se realizeze în epoca dualistă, unirea Slavilor de sud sub comandament croat, s-a realizat sub conducerea sârbească. Autonomia teritorială slovacă, atât de mult solicitată de Slovaci, dar tot atât de violent reprimată de guvernele ungare, a fost forțat contopită în Statul Cehoslovac. Transilvania, înlănțuită forțat în* 1848 *şi în* 1868 *de Regatul Ungar, împreună cu părțile dinspre Tisa şi Banat s-au încorporat prin voința a peste două treimi din populația ei în Regatul României. Regatul Ungar a rămas în stăpânirea teritoriului său etnic originar, corespunzând aproximativ spațiului ocupat de unguri de la aşezarea lor în valea Dunării până pe vremea primului rege Ştefan* 1. *Trasarea hotarelor după principiul etnic a fost destul de grea din cauza zonelor mixte locuite amestecat de fostele naționalități şi unguri. Granița româno-ungară a fost în această privință cea mai exact trasată, corespunzând hotarului lingvistic stabilit de recensământul unguresc din 1910 şi recunoscut ca atare de numeroşi savanți de specialitate pentru trasarea frontierelor etnice" (Atlasul Etnic Românesc, 1940).***

Astfel, în 1918 se formează **statul național român**, după alipirea la Regat a Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei, prin voința populară şi certificată de Tratatul de pace de la Trianon.

De asemenea, s-au format *statele federale* Cehoslovacia şi Iugoslavia, alături de *statele naționale* Austria şi Ungaria. În acelaşi timp, menționăm conturarea **statului polonez** între URSS şi Germania, cu un coridor îngust la Marea Baltică - Danzig - Gdansk de astăzi, punându-se capăt pentru moment, *basculării* acestui stat, între aceste puteri, şi statele baltice.

În Europa, după înfrângerea sa, Germania retrocedează Franței provinciile Alsacia şi Lorena, Belgiei şi Danemarcei (mici teritorii de graniță), Poloniei (Posnania, coridorul Vistulei inferioare şi o parte din Silezia). În acelaşi timp, coloniile germane sunt împărțite de Franța, Marea Britanie şi Japonia, în sfârşit, Germania devine republică în anul 1919. Alte state moştenitoare ale Imperiului Austro-Ungar devin republici (Austria în anul 1918 şi Ungaria în anul 1919).

În anul 1918, Estonia devine independentă, iar doi ani mai târziu Letonia şi Lituania.

În *Asia,* în Orientul Apropiat, consemnăm ***destrămarea Imperiului Otoman*** în urma căruia Turcia, devine stat independent în anul 1923, datorită Revoluției conduse de Ataturk şi proclamarea republicii, în locul tradiționalei forme de guvernământ - sultanatul.

Siria intră sub administrația franceză, la fel şi Libanul, acestea se unesc pentru o scurtă perioadă, dar din anul 1926 Libanul se separă.

Iranul îşi capătă independența în anul 1931, iar statele Palestina şi Transiordania britanică intră sub jurisdicția Ligii Națiunilor, dar administrate de Marea Britanie.

În **Orientul Mijlociu**, Arabia Saudită obține independența în anul 1932, micile stătulețe de la Golful Persic: Kuwait, Qatar, Oman devin colonii britanice, la fel ca şi statul Yemen (se observă, de fapt, creşterea rolului Marii Britanii în regiunea Golfului), iar Persia (Iran) şi Afganistan devin state independente.

În **Asia de Sud şi Sud-Est**, Marea Britanie îşi întăreşte poziția, state diverse ca mărime şi potențial devin *colonii engleze:* India, Belucistan (parțial, Pakistanul de astăzi), Kaşmir (o regiune disputată şi astăzi de statele vecine: India şi Pakistan), Ceylon (Sri Lanka actuală), iar în Peninsula Indochina (Malaysia Britanică), unele insule din Arhipelagul Indoneziei (Borneo şi Kalimantan), la care se adaugă insule din Oceanul Indian.

Alte colonii importante din regiune aparțin **Franței** (Vietnam, Uniunea Indochineză), **Olandei** (cea mai mare parte din Arhipelagul Indoneziei), **SUA** (Arhipelagul Filipinez) şi devin independente statele himalayene: Nepal, Bhutan şi Tibet.

În Asia de Est remarcăm obținerea independenței de către China, iar Tibetul, ulterior, va deveni provincie a Chinei; Hong-Kong şi Insula Hainan vor rămâne colonii.

Manciuria este eliberată de japonezi, revine URSS şi parțial Chinei. Japonia mai deține câteva colonii importante: Coreea şi insula Taiwan.

În Africa, în ciuda unor mişcări revoluționare de eliberare, efectele sunt practic insesizabile în configurația hărții politice a continentului negru.

Principalele colonii se pot grupa astfel: *coloniile franceze* (Algeria, Tunisia, Maroc, Mauritania, Guineea Franceză, Coasta de Fildeş, Coasta de Aur (Ghana), Camerun, Africa Centrală, Madagascar şi Eritreea Franceză); *coloniile britanice* (Senegal, Sierra-Leone, Nigeria, Sudan, Uganda, Africa Britanică de Est, Tanganyka, Rhodezia de Nord şi Sud, Botswana şi Eritreea Britanică). Cu statut de dominion se află Uniunea Sud-Africană şi Africa de Sud-Vest; *coloniile italiene* (Libia, Somalia, Eritreea şi Etiopia între 1936-1941); *coloniile portugheze* (Angola, Mozambic, Cabinda - la estuarul fluviului Congo şi Guineea Portugheză); în sfârşit, singura *colonie* belgiană a fost statul Congo.

State independente erau Egiptul şi Liberia, dar era o independență *de facto,* deoarece trupele britanice staționau în continuare în aceste state, iar influența Marii Britanii era vizibilă.

În Oceania statele Tasmania, vestul Insulei Noua Guinee şi Noua Zeelandă beneficiază de statutul de dominion britanic.

Tabelul nr. 7

Principalele imperii coloniale în 1935

Nr. crt.	Statul	Posesiuni coloniale	
		Suprafața [kmp]	Populația [loc.]
1	Marea Britanie	40.178.000	426.000.000
2	Franța	10.246.000	122.300.000
3	Italia	3.381.344	11.900.000

4	Belgia	2.439.000	11.500.000
5	Portugalia	2.428.900	8.800.000
6	Olanda	2.030.380	53.100.000
7	SUA	1.530.000	60.000
8	Spania	340.000	850.000
9	Japonia	297.740	24.000.000
	Total	62.600.000 km^2	658.600.000 loc.

(Sursă: T. Simion, 2000)

În America de Nord, Canada îşi obţine independenţa în anul 1931, în cadrul Commonwealth-ului, iar Groenlanda devine dependentă de Danemarca. În **America Centrală** majoritatea micilor state şi-au obţinut şi perpetuat independenţa, cu excepţia Hondurasului Britanic, în timp ce Antilele devin colonii ale SUA, Mari Britanii şi Franţei. În sfârşit, în America de Sud, doar Guyanele continuă să fie colonii ale Marii Britanii, Olandei şi Franţei, ca şi unele insule din Atlantic (Falkland, Georgia de Sud şi altele). Dincolo de aceste modificări pe harta politică a lumii, perioada interbelică a fost şi una de *prefaceri ideologice* (apariţia *comunismului* ca mişcare de extremă stânga şi *a fascismului,* mişcare de extremă dreapta apărută în Germania din naţional-socialism).

Timp de câteva decenii, dincolo de progresele înregistrate pe plan material şi spiritual, pentru ***România a fost cea mai fastă epocă istorică pe care a cunoscut-o până acum.*** Dar se acumulează şi tensiuni negative: nemulţumirea statelor învinse şi sentimentul de revanşă, similitudinile de fond între comunism şi fascism, puternica înarmare germană *susţinută ideologic* şi de geopolitică, *miopia politică* a conducătorilor marilor puteri europene etc. Toate acestea şi alte cauze vor genera cea de-a doua conflagraţie mondială, cu consecinţe mult mai grave pentru destinul omenirii.

Preludiul acestei conflagraţii va fi reprezentat prin *expansiunea germană* în Europa, prin *rapturile teritoriale* şi prin *abdicarea diplomaţiilor tradiţionale* în faţa agresiunii germane. Aceste evenimente şi multe altele vor fi prefaţate de anii de grea cumpănă 1938-1940.

VI.2. HARTA POLITICĂ A LUMII DUPĂ CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL, PÂNĂ LA IMPLOZIA COMUNISMULUI (1989/1991)

Evenimentele premergătoare Celui de-al Doilea Război Mondial încep încă din anul 1938, când se prefigurase deja ***axa fascistă Berlin - Roma - Tokyo,*** cu consecinţe dezastruoase pentru pacea Europei, dar şi a lumii întregi.

Pentru situaţia extremă în aceea perioadă, revenim la o lucrare fundamentală pentru chestiunea de faţă: „Spaţiul istoric şi etnic românesc” (1940), din care spicuim: „... ***Marile şi dramaticele schimbări în geografia politică a Europei în anii* 1938-1941 *au fost determinate de interesele politice comune celor două mari imperialisme ale timpului - cel german şi cel sovietic, în contextul cedărilor dezastruoase din partea democraţiilor occidentale. Până în iunie 1941, Hitler şi Stalin îşi satisfăcuseră în bună***

măsură poftele revizioniste, revanşarde şi anexioniste pe seama vecinilor lor".

Tratatul sovieto-german din 23 august 1939 (Ribbentrop-Molotov), precum şi *protocoalele/anexe secrete* încheiate tot atunci, sau ulterior, fuseseră respectate punct cu punct. Alături de **Germania hitleristă** - pornită pe calea *Drang nach Osten* (Drumul spre Răsărit), a *spaţiului vital,* grefată pe ideologia nazistă, şi de **Uniunea Sovietică** - consecventă în respectarea imperialismului funciar al ţarilor ruşi, *înnobilat* de internaţionalismul proletar al ideologiei bolşevice - s-au aflat, fără rezerve, Ungaria şi Bulgaria, care, ataşate politicii de revizuire a tratatelor de pace de după Primul Război Mondial, au participat la hăcuirea statelor suverane şi independente vecine, apărute după 1918 (Cehoslovacia, Iugoslavia) sau care-şi desăvârşiseră unitatea statală (România).

În martie 1939, **statul cehoslovac era dezmembrat prin forţa armelor de către Germania** şi cu ajutorul Ungariei. În octombrie 1939, **Polonia** dispărea de pe harta Europei - pentru a patra oară în istoria sa - după *Blitzkrieg-ul* declanşat la 1 septembrie de Germania, fiind ocupată şi împărţită de aceasta din urmă şi de Uniunea Sovietică. În aprilie - iulie 1941, **Iugoslavia** era ocupată şi dezmembrată prin tot felul de anexiuni de Germania, Italia, Ungaria şi Bulgaria, ultima înfruptându-se şi din teritoriul Greciei ocupate de germani şi italieni.

România (295.049 km^2 şi 20.050.000 locuitori), părăsită de aliaţii tradiţionali Franţa şi Marea Britanie - ele însele având de făcut faţă războiului declanşat de Germania, va suporta consecinţele prevederilor secrete ale Tratatului sovieto-german din 23 august 1939, fiind constrânsă prin ameninţare militară să cedeze Uniunii Sovietice, la 28 iunie 1940, **Basarabia** (44.442 km^2 şi 3.200.000 locuitori), **nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţei** (6.000 km^2 şi 596.000 locuitori).

Acestor rapturi teritoriale li se adăuga smulgerea, tot sub ameninţarea cu forţa militară, a **nord-estului Transilvaniei** (43.492 km^2 şi 2.667.000 locuitori), prin *arbitrajul* imperialist de la Viena, din 30 august 1940, al Germaniei hitleriste şi al Italiei mussoliniene, care pedepseau astfel România pentru politica sa externă şi răsplăteau ataşamentul Ungariei hortyste la politica de revanşă şi revizuiri teritoriale. Încorporarea sudului Dobrogei (7.726 km^2 şi 425.000 locuitori, judeţele Durostor şi Caliacra - **Cadrilaterul)** la Bulgaria, la 7 septembrie 1940, era o urmare a aceloraşi presiuni germano-italiene. Bilanţul sfârtecării României Mari este cutremurător: **101.660 km^2** smulşi, pierderi de populaţie circa **6.888.000 locuitori,** într-un interval de câteva luni.

Faţă de situaţia din iunie 1940, România pierduse *peste o treime din teritoriul naţional, peste o treime din populaţie,* ea având în octombrie acelaşi an 193.193 km^2 şi 13.162.000 locuitori. Iată, din păcate, tabloul într-adevăr cutremurător al norilor grei ai istoriei, care se abătuse asupra României, în pragul celei de-a doua conflagraţii mondiale.

Aşadar, alături de *Germania fascistă, au acţionat Italia musolliniană,Ungaria hortystă, Slovacia şi Bulgaria* (state profasciste).

La cele amintite consemnăm şi alte fapte petrecute; **URSS** (în baza Pactului Molotov - Ribbentrop din 23 august 1939) ocupă un spaţiu vast de la Marea Baltică la Marea Neagră: un **teritoriu finlandez** între Golful Finic şi Lacul Ladoga, **Ţările Baltice** (Estonia, Letonia şi Lituania), mai mult de jumătate din **Polonia, Bucovina de Nord,** regiunea subcarpatică Tisa, *ciocul de porumbel* (unde se înnodau frontierele dintre România, Polonia şi Cehoslovacia), **Ţinutul Herţei şi Basarabia** (de la România) ajungând astfel la Delta şi gurile Dunării.

Germania, la rându-i, anexase (invadase) jumătate din Polonia, Cehia, Austria şi Țările de Jos, iar **Italia** anexează unele teritorii de pe coasta Dalmației. La începutul războiului, în campaniile din 1939 - primăvara lui 1941, se deschid mai multe fronturi între țările fasciste şi țările aliate: *primul front germano-polonez* care duce la cotropirea Poloniei 1939, *al doilea front, spre țările* nordice determină cucerirea Danemarcei şi Norvegiei - aprilie 1940. Al treilea front şi cel mai vast, este *frontul vestic* prin care Germania cotropeşte pe rând Olanda, Belgia, Luxembourg şi aproape două treimi din Franța, (mai - iunie 1940), *al patrulea front* în Balcani, îndreptat împotriva Iugoslaviei şi Greciei (care ulterior vor fi înfrânte, atacurile venind atât din partea Germaniei, dar şi a Italiei, Ungariei şi Bulgariei). Deja la jumătatea anului 1941, harta politică a Europei era sfârtecată de Germania şi aliații săi, câteva state şi-au păstrat neutralitatea (Elveția, Portugalia, Finlanda). Forțele aliate au intrat în derută, doar Marea Britanie continuă să reziste atacurilor aeriene germane, fiind sprijinită de SUA, care intră în vârtejul Celui de-al Doilea Război Mondial.

Credincioasă crezului său *Drang nach Osten (Drumul de Răsărit), Germania deschide un vast front pentru a ataca URSS, de la Marea Baltică până la arcul Carpaților,* astfel, la începutul lunii decembrie 1941, linia frontului era situată în Prusia Orientală, Polonia Centrală, Slovacia şi Moldova. După lupte crâncene, armata rusă se retrage în interior, astfel că, în noiembrie 1942, *linia frontului germano-sovietic* se găsea pe linia Krasnodar - Stalingrad - Voronej – Moscova - Leningrad - Lacul Onega şi Murmansk (la Oceanul Arctic). Bătălii aprige au marcat campania germană în Est (de pildă, *bătălia de la Moscova* (1941), sau *bătălia pentru Leningrad* (1942). Armata Roşie - sprijinită de aliați, îndeosebi cu materiale de război din SUA, dar şi de *generalul iarnă,* care l-a îngenuncheat şi pe Napoleon Bonaparte, - trece la o puternică contraofensivă (între anii 1942-1944, ajungând astfel pe linia frontului şi, ulterior, spre Germania - 1945).

Pe frontul de vest (susținut în primul rând de SUA, Marea Britanie şi Franța), contraatacă de la Marea Mânecii, până la Marea Mediterană, eliberând Țările de Jos, Franța ocupată contribuind la nimicirea Germaniei fasciste (1944-1945). Operații militare s-au desfăşurat şi în Africa de Nord şi sudul Italiei (1942-1943), când aliații (SUA, Marea Britanie) reuşesc, practic, scoaterea din luptă a Italiei şi eliberează țările nord-africane ocupate şi jumătate din Italia.

În regiunea **Asia-Pacific,** Japonia reprezenta principala **forță fascistă** şi acaparase mari spații geografice din Asia Continentală: atât din Manciuria până în Indochina, cât şi principalele arhipelaguri (Indonezia, Filipine şi altele).

Celebrul atac japonez de la **Pearl Harbour** (07.12.1941), duce la distrugerea în mare parte a flotei americane din Pacific şi are drept efect sensibilizarea Americii (SUA) şi contribuția concretă în sprijinul aliaților europeni. Operațiunile de război se desfăşoară mai ales la începutul şi la sfârşitul războiului, respectiv 1941-1942 şi 1945 - experiența nucleară nefastă !

Între 1942-1945, SUA pornesc contraofensiva în Pacific pe mai multe aliniamente (Arhipelagul Gilbert, Solomon, Insula Guam şi anul 1945 în Okinawa), iar prin participarea pe mai multe fronturi (Europa, Asia-Pacific), se afirmă ca o **mare putere mondială.**

Prinsă în cleşte, în urma apropierii fronturilor de vest şi de est, Germania este

înfrântă, practic, după **bătălia de la Berlin** (16 aprilie 1945).

Participarea României la această conflagrație mondială a fost excepțională, prin eforturile sale materiale şi pierderile umane, ţara noastră a fost ***a patra țară aliată*** care a contribuit la înfrângerea fascismului, deşi nu s-a bucurat de ***statutul de cobeligerant*** (datorită URSS şi miopiei politice a democrațiilor occidentale). Mai mult, ***România a fost tratată ca stat învins,*** fiind nevoită să plătească uriaşe despăgubiri de război către URSS, până în anul 1964 (aservire economică totală în valoare de câteva miliarde de dolari la paritatea de atunci).

Consecințele geopolitice au fost de o mare complexitate, din capul locului, trebuie să subliniem **aranjamentele** la care au participat Stalin, Roosvelt şi Churchill (după mai multe întâlniri la Moscova, Teheran şi mai ales, la Ialta în 1945).

Astfel, **Tratatul de pace de la Paris** (1947) consfințeşte noile realități geopolitice mondiale, după cum urmează.

În Europa, **Germania** *este împărțită în patru zone de ocupație militară:* americană, britanică, franceză şi sovietică. Regiunea Ruhr este sub control britanic, iar regiunea Saar sub cel francez. Berlinul are acelaşi regim cvadripartit. Germania retrocedează zona sudetă Cehoslovaciei; pierde Prusia Orientală (în favoarea Poloniei) şi abandonează teritoriile situate la est de Oder-Neisse. Italia retrocedează Greciei Dodecanezul şi Insula Rhodos, iar Albania devine stat independent. Regiunea Vale d`Aosta revine Franței, iar zona Trieste va fi - ocupată de americani şi iugoslavi. Austria redevine independentă, dar va fi ocupată militar până în anul 1955. Cehoslovacia revine la frontierele din anul 1938, dar pierde Rutenia (Ucraina Subcarpatică) în favoarea URSS, Finlanda pierde în favoarea URSS atât o regiune frontalieră din Carelia, portul Petsamo, cât şi oraşele Turku şi Parkalla (pentru puțin timp însă). Polonia redevine stat independent, observându-se o **basculare** a graniței de vest (pe linia Oder-Niesse, obținând o parte din Pomerania şi Silezia), obține sudul Prusiei Orientale, cordonul Danzig (Gdanskul actual), dar va ceda importante teritorii în est în favoarea URSS.

România pierde pentru a doua oară Basarabia, nordul Bucovinei şi Ținutul Herța în favoarea **URSS,** (respectându-se astfel anexa secretă a Pactului Molotov-Ribbentrop, cu acordul tacit al celorlalte puteri); de asemenea, *pierde Cadrilaterul* în favoarea Bulgariei, doar Transilvania de N-E, cedată prin Dictatul de la Viena, revine la teritoriul național. Iată de ce eforturile României, de țară cobeligerantă, nu au fost recunoscute nici după prăbuşirea comunismului (1989-1991).

Ungaria revine la granițele sale din 1938, retrocedând teritoriile luate de la vecinii săi (Cehoslovacia, România şi Iugoslavia), cedând, de asemenea Rutenia, care va fi încorporată Ucrainei.

Dar cele mai mari câştiguri teritoriale le obține URSS: **statele baltice** pe care le proclamă state sovietice încă din 1940, teritoriile **din Polonia şi Prusia Orientală** (pe care le include la Bielorusia şi Ucraina), **teritoriile româneşti Bucovina de Nord, Herța şi Basarabia de Sud** (încorporate la Ucraina), iar **cea mai mare parte a Basarabiei devine stat sovietic** (R. Moldova).

Iugoslavia revine la conturul antebelic, în plus, câştigă de la Italia Dalmația, Peninsula Istria şi Fiume. Bulgaria câştigă Cadrilaterul (de la România), cedează provincia Thracia Greciei şi Iugoslaviei, teritorii ocupate din Macedonia, Grecia revine la frontierele din 1940.

Sub aspect politic, cele mai spectaculoase modificări după Cel de-al Doilea Război Mondial se produc în Europa Centrală şi de Est, unde se *instaurează comunismul* de către URSS, cu complicitatea democraţiilor occidentale. Astfel, în ordine cronologică se formează republicile comuniste: **RSF Iugoslavia** (29.11.1945, stat federal compus din RS Serbia, RS Croaţia, RS Slovenia, RS Muntenegru, RS Bosnia şi Herţegovina şi RS Macedonia), **RP Albania** (11.01.1946), **RP Bulgaria** (15.09.1946), **RP Polonă** (19.02.1947), **RP Română** (30.12.1947), **RS Cehoslovacia** (14.07.1948), **RP Ungară** (18.08.1949) şi **RD Germană** (7.10.1949), prin transformarea teritoriului controlat de URSS, în stat comunist, cu capitala în Berlinul de Est.

În acest mod, se conturează în Europa apariţia celor **două blocuri politice, militare şi economice**: *sistemul comunist* (creat de URSS şi ţările satelitare) şi *sistemul capitalist* (vechile democraţii europene), despărţite de *Cortina de fier,* după celebra expresie lansată de W. Churchill în anul 1949.

În acelaşi timp, *creşte influenţa URSS în spaţiul Asiei de Est,* prin apariţia statelor comuniste: **RP Chineză** (1949), **RPD Coreeană** (în urma Războiului din Peninsula Coreea dintre anii 1950-1954) şi **RD Vietnam**. De asemenea, influenţa ideologică a URSS se resimte şi în *Peninsula Indochina* (Campuchia Democrată). Ulterior, în anul 1954, consemnăm apariţia unicului stat comunist din spaţiul american - **Cuba**. Ideologia comunistă promovată de URSS, a influenţat state din Africa şi America Latină, dar fără rezultate concrete.

Războiul rece a determinat şi constituirea celor două blocuri militare antagoniste (NATO şi Tratatul de la Varşovia) şi între acestea, o zonă-tampon constituită din Finlanda, Austria şi Iugoslavia.

O altă caracteristică a primilor ani postbelici, este legată de *creşterea rolului SUA* în *Europa de Vest (Planul Marshall* de ajutorare şi cooperare economică), dar şi în alte regiuni geografice (America Latină, Asia de Est-Pacific etc.).

Confruntarea dintre aceste două superputeri se acutizează *(zidul Berlinului* din 1961, sau *criza rachetelor* din Cuba din 1964), determinând o accentuată **cursă a înarmărilor,** cu efecte catastrofale pentru economia centralizată a blocului comunist, care de fapt va ceda în faţa „sfidării americane" a *războiului stelelor* în anii `80.

Competiţia de pe Terra se transferă în *spaţiul cosmic,* începe era *cuceririi spaţiului extraatmosferic,* cu rezultate deosebite şi pentru cunoaşterea umană (dar monopolizate de statele din clubul nuclear: SUA, URSS, Franţa, Marea Britanie şi China). Oricum *echilibrul terorii* a fost concepţia geopolitică care a dominat lumea postbelică, cel puţin până în anii 1990 - 1991.

O altă consecinţă directă a celei de-a doua conflagraţii mondiale a fost *decolonizarea,* ca urmare a prăbuşirii vechilor imperii coloniale, care au dominat timp de mai multe secole cea mai mare parte din Terra, dar şi în urma obţinerii independenţei a numeroase colonii din Africa (de pildă, 1960 a fost denumit de ONU *Anul Africii*), dar şi din Asia şi alte continente.

Decolonizarea a fost influenţată, pe de o parte, de SUA (care hotărâse acest lucru încă din deceniul IV al secolului XX) şi de URSS (prin acţiunile subversive de sprijinire a mişcărilor revoluţionare promarxiste). La aceste cauze se adaugă şi **noua ordine mondială,** în care marile puteri europene sunt dominate de SUA, iar eforturile de refacere economică, noile tendinţe geopolitice impun o nouă abordare. Desigur că, în urma

decolonizării, cele mai multe colonii şi-au obţinut independenţa politică, dar din punct de vedere economic continuau să depindă de vechile metropole (schimburile comerciale, deficitul de plăţi, datoria externă etc.).

Cronologic, situaţia poate fi sintetizată astfel: între 1946- 1950 obţin independenţa 13 state situate în **Asia** (Iordania, Filipine, Pakistan, India, Myanmar, Sri-Lanka, Israel, Coreea de Sud şi de Nord, Vietnam, Laos, Cambodgia şi Indonezia).

În deceniul 1950 - 1960, asistăm la decolonizarea a 25 de state, majoritatea din **Africa** (Libia, Sudan, Maroc, Tunisia, Ghana, Guineea, Camerun, Togo, Madagascar, Congo/Zair, Somalia, Dahomey/Benin, Niger, Volta Superioară/Burkina Fasso, Cote d`Ivoire, Ciad, Africa Centrală, Congo/Brazzaville, Gabon, Senegal, Mali, Nigeria şi Mauritania), **Asia** (Malaysia) şi **Europa** (Cipru).

În deceniul 1960-1970 se înregistrează numărul record de state (26) care obţin independenţa, situate îndeosebi în **Africa** (Sierra Leone, Tanganyka/Tanzania, Burundi, Rwanda, Algeria, Uganda, Kenya, Malawi, Zambia, Gambia, Botswana, Lesotho, Swaziland, Guineea Ecuatorială), **Asia** (Kuwait, Singapore, Yemenul de Sud, Mauritius), **Oceania** (Tonga, Fidji, Nauru), **America de Sud** (Trinidad-Tobago, Guyana), **America Centrală** (Jamaica, Barbados) şi **Europa** (Malta).

Între 1970-1980 decolonizarea cunoaşte, de asemenea, valori ridicate; 24 de state situate în **Asia** (Bahrain, Qatar, Emiratele Arabe Unite, Bangladesh, Papua-Noua Guinee), **Africa** (Guineea-Bissau, Mozambic, Capul Verde, Sao Tome şi Principe, Angola, Comore, Seychelles, Djibouti şi Zimbabwe), **America Centrală şi de Sud** (Bahamas, Grenada, Surinam, Dominica, Santa Lucia, Kiribati, Saint Vicent şi Grenadine) şi **Oceania** (Solomon, Tuvalu, Vanuatu). În sfârşit, în deceniul 1980-1990, cinci state obţin independenţa (Belize, Antigua şi Barbuda, Saint Kitts şi Nevis, Brunei-Darusalam şi Namibia).

În ultimul deceniu al secolului XX, doar câteva enclave revin la teritoriul de unde au fost cândva „smulse": Hong Kong (1997) şi Macao (1999) revenind la RP. Chineză şi obţinerea independenţei coloniei Timorul Oriental (2002), de sub dominaţia portugheză.

De altfel, analizând evoluţia statelor din punct de vedere numeric se remarcă că cele mai multe dintre state au apărut pe harta politică a lumii îndeosebi după Cel de-al Doilea Război Mondial, de la 74 de state în anul 1946, la 196 de state în anul 2002.

Aşadar, *decolonizarea* masivă s-a produs în deceniile 5 şi 6, în *Africa, Asia de Sud şi Sud-Est, Oceania şi Orientul Mijlociu,* când pe ruinele vechilor imperii apar noi state, multe dintre acestea revenind la vechile denumiri tradiţionale. În Orientul Apropiat, un fapt semnificativ, cu consecinţe deosebite în regiune, a fost *crearea statului* **Israel** (1948) pe teritoriul **Palestinei**, dar şi numeroase *conflicte* (concretizate în mai multe războaie între Israel şi ţările arabe). Tot în această zonă semnalăm existenţa unui popor fără un stat propriu: *kurzii* (un popor de circa 20 milioane de locuitori, răspândiţi în prezent pe teritoriul Turciei, Irakului, Iranului şi în regiunea Caucaz, în afara celor din emigraţie).

Interesantă este situaţia geopolitică postbelică din *Peninsula India,* când după prăbuşirea Imperiului Britanic al Indiilor Orientale, s-au format India şi Pakistan (1947, ultimul pe locul vechiului Belucistan), iar în estul peninsulei la gurile Gangelui şi Brahmaputrei - statul Bangladesh, în 1972 în locul fostului stat Pakistan de Est. Consemnăm de asemenea complexitatea liniei de frontieră, pe linia Munţilor Himalaya

dintre India şi China cu unele conflicte armate regionale între aceste ţări, dar şi unele probleme delicate: Tibetul în China şi Kashmirul în India, potenţiale surse de insecuritate regională, mai ales că statele aflate în dispută sunt şi puteri nucleare.

Dar perioada postbelică nu a fost scutită de numeroase conflicte locale (războaie regionale), în care au fost antrenate multe state. Cauzele acestora au fost complexe: eliberarea fostelor colonii, conflicte teritoriale tradiţionale, conflicte etnice şi religioase.

Astfel, harta conflictelor militare (1945-1995) este deosebit de complexă.

În **Africa,** consemnăm *războaiele* dintre Mozambic - Portugalia (1964-1975), Angola - Portugalia (1961-1975), Guineea Bissau - Portugalia (1959-1974), Algeria - Franţa (1954-1962), Maroc - Sahara Spaniolă (1957), Egipt - Marea Britanie (1956 - criza Suezului), Ciad - Franţa (Libia) în 1968, Zair - Belgia (1960-1971), Zair - Franţa (1978), Namibia - Africa de Sud (1966), Kenya - Marea Britanie (1952-1960), Tanzania - Uganda (1978-1979) sau numeroase *conflicte interetnice* din Rwanda, Burundi, Zimbabwe, Etiopia, Sudan, Somalia etc.

În **Orientul Mijlociu,** principalele *războaie locale* au fost: Palestina - Marea Britanie (1946-1947), Israel - Ţările Arabe (1948-1949; 1956; 1967; 1969-1970; 1973; 1978; 1982-1994), Liban (1958, 1975), Iordania - Siria (1970), Iran - Irak (1980 - 1989), Irak - Kuwait (1990), Irak - Naţiunile Unite (1990-1991).

În **Asia de Sud** cele mai *mari conflicte* s-au desfăşurat între India - Pakistan (1947-1949; 1965), Afganistan - URSS (1979-1989), China - Tibet (1950-1959), India - China (1962), India - Bangladesh (1971), sau alte războaie în Nepal (1950,1962), China (1945-1949), Sri Lanka (1971) etc.

În **Asia de Est şi Sud-Est** numeroase *războaie* au zguduit aceste regiuni geografice: Indochina - Franţa (1946-1954), Indonezia - Olanda (1962-1966), Laos - Franţa (Vietnam) în 1953-1973, Vietnamul de Nord - Vietnamul de Sud (SUA, 1959-1971), Coreea de Nord (China) - Coreea de Sud (SUA) în 1950 - 1954, China - Vietnam (1979), Cambodgia - Vietnam (1970-1975, 1978-1979); Malaysia - Marea Britanie (1948-1960) sau războaiele din Birma (1948-1958), Filipine (1945-1954, 1972-1974), Indonezia (1950-1965), Timor şi Noua Caledonie.

Nici **Europa** nu a fost scutită de *războaiele locale:* Cipru - Marea Britanie (1955-1960), Cipru (1974 - confruntarea între Grecia şi Turcia), conflictele din Grecia (1945-1949), iar după prăbuşirea comunismului, în urma dezintegrării unor state federale, consemnăm războiul din Iugoslavia (Bosnia-Herţegovina, Kosovo) şi din spatiul fostei URSS (Transnistria, Caucaz).

În emisfera **vestică,** conflictele armate s-au desfăşurat în majoritatea regiunilor geografice care compun America Latină. Astfel, menţionăm în Antile, războaiele dintre Cuba - SUA, în istmul american în Guatemala (1954, 1967-1980), Salvador (1979), Nicaragua (1977-1979), Costa Rica (1948, 1955) sau între statele Nicaragua - Honduras (1957), Honduras - Salvador (1969). În America de Sud menţionăm conflictele din Columbia (1948-1958), Venezuela (1945, 1961-1964), Peru (1946, 1980-1991), Brazilia (1980), Uruguay (1963-1972), Argentina (1974-1983), mai recent războiul dintre Peru - Ecuador (1995).

În sfârşit în Atlanticul de Sud, menţionăm *conflictul Malvinelor,* care a opus Argentinei - Marea Britanie (1982).

Aşadar, numeroase conflicte au avut loc în perioada posteblică, având cauze

diverse de la *dispute teritoriale*, la *conflicte etnice*, de la *dispute religioase*, la cele *ecologice sau economice* (dreptul mării) sau chiar „războiul fotbalului" (Honduras/ Salvador).

Tabelul nr. 8

Pierderi umane în cele mai ample conflicte armate între 1945-1985

1	Războiul civil din China	1946.1950	1.000.000
2	Coreea	1950-1953	3.000.000
3	Vietnam	1960-1975	2.325.000
4	Biafra (Nigeria)	1967-1970	2.000.000
5	Cambodgia	1970-1989	1.220.000
6	Bangladesh	1971	1.000.000
7	Afganistan	1978-1992	1.500.000
8	Mozambic	1981-1994	1.050.000
9	Sudan/Eritreea	1984	15.000.000

Sursa: World Military and Social Expenditures, 1991

VI.3. HARTA POLITICĂ A LUMII CONTEMPORANE DUPĂ IMPLOZIA COMUNISMULUI (1989/1991)

Germenii prăbuşirii comunismului erau evidenți încă de la începutul instaurării „ciumei roşii" în Europa Centrală, de Est şi Balcanică. Dezvoltarea economică în sistem centralizat, inversarea legilor economice, redistribuirea bunurilor şi prăbuşirea nivelului de trai, aberanta cursă a înarmărilor (vezi programele nucleare, aventura cosmică culminând cu „războiul stelelor"), generează pe termen mediu şi lung falimentul sistemului comunist.

În acest context se acumulează grave tensiuni sociale, care izbucnesc în revolte reprimate cu cruzime de forțele de represiune naționale sau internaționale (în numele „internaționalismului proletar" manevrat de oculta sovietică). Astfel, menționăm din lungul şir de mişcări anticomuniste evenimentele tragice de la Berlin (1953), Revoluția maghiară (1956), „Primăvara de la Praga" (1968), revoltele poloneze şi înființarea sindicatului „Solidaritatea" sau revoltele din România (1987) etc. În acelaşi timp, subliniem faptul că democrațiile occidentale şi nord-americane, deşi cunoşteau realitățile de dincolo de „*Cortina de fier"*, nu au reacționat corespunzător, prin multe fapte au „cauționat" puterea sovietică şi a „lagărului de democrație populară". De asemenea, pe plan intern, elitele burgheze au fost decimate, iar „societatea civilă" practic nu a contat în multe state, îndeosebi cele din fosta URSS sau din apropiere, pentru că „inteligheția" a colaborat din oportunism sau din frică cu autoritățile comuniste, iar biserica mai ales cea ortodoxă, a fost subordonată în totalitate puterii de atunci ca şi acum.

Semnele prăbuşirii sistemului comunist european şi parțial asiatic se multiplică în deceniul al IX-lea; mai mult, la Kremlin ajunge la putere M. Gorbaciov care, prin politica sa de „perestroika şi glasnosti", facilitează schimbarea sistemului comunist din interior. Astfel s-a produs implozia sistemului de la vârf, iar „***dezintegrarea care a urmat a depăşit orice s-ar fi putut imagina. Nimeni nu prevăzuse cu adevărat prăbuşirea sistemului socialist"*** (P. Claval, 2001). Prăbuşirea într-un ritm alert a comunismului a

determinat pe cei mai avizaţi geopoliticieni să invoce „**teoria dominoului**”, început cu prăbuşirea „zidului Berlinului” (noiembrie 1989), revoluţiile, de la cea de „catifea” din Cehoslovacia, până la revoluţia sângeroasă din România, până la dezintegrarea URSS în 1992. Consecinţele geopolitice ale acestui proces sunt excepţionale, iar secolul XX este cel mai complex, tulburător şi important veac din evoluţia omenirii din perioada modernă (două mari conflagraţii mondiale, mişcări de extremă care se aseamănă în esenţă, fascismul şi comunismul, decolonizarea planetei şi „era nucleară”, liberalismul economic şi globalizarea).

Pe harta politică a Europei consemnăm **dezintegrarea unor state federale** şi apariţia unor noi entităţi statale fie pe cale paşnică, fie în urma unor conflicte sângeroase cu participarea internaţională. Astfel consemnăm apariţia statelor independente: **Cehia şi Slovacia** (1.1.1993) după o desprindere amiabilă „de catifea”; dar, din păcate, nu la fel se vor desfăşura evenimentele pe „ruinele fumegânde” ale Iugoslaviei. Astfel, forţe interne şi mai ales' externe destabilizează Federaţia iugoslavă, folosind cu abilitate naţionalismul, diferenţierile religioase, culturale şi etnice, provocând cele mai mari confruntări armate din Europa postbelică. Prin dezintegrarea Iugoslaviei, după războaie aprige se formează **Slovenia, Croaţia şi Bosnia-Herţegovina** (1991) şi **Iugoslavia** (formată din Serbia şi Muntenegru în 1992). Dar confruntările şi tensiunile nu au putut fi stinse, au urmat confruntări serioase în Kosovo, care au culminat cu intervenţia statelor NATO (leadership SUA) în anul 2000 asupra Iugoslaviei, cu pagube şi victime incomensurabile: astăzi, **fragilul** echilibru geopolitic balcanic fiind menţinut de trupele ONU (NATO), refacerea echilibrului geopolitic în zonă fiind extrem de dificil de realizat, mai ales după bombardarea Iugoslaviei de către SUA/aliaţi în 1999.

Dar mai interesantă este situaţia geopolitică apărută după dezintegrarea **URSS (1992)**, cu consecinţe încă imprevizibile. Astfel, din fosta URSS se formează 15 noi state independente (inclusiv Federaţia Rusă), în Europa (**statele baltice**: Estonia, Letonia şi Lituania, la care se adaugă statele din estul Europei: Belarus, Ucraina şi Moldova şi în (**statele caucaziene**: Georgia, Armenia şi Azerbaidjan; statele din **Asia Centrală**: Kazahstan, Tadjikistan, Kârghistan şi Uzbekistan). Dar aceste desprinderi, de multe ori au fost însoţite de confruntări armate în **Caucaz-Transcaucazia**, o zonă extrem de sensibilă geopolitic, unde se confruntă de fapt marile puteri, au avut loc războaie interetnice, religioase, economice, fie între Rusia şi enclavele din nordul Caucazului, culminând cu războiul din Cecenia, fie între statele caucaziene cu enclave şi probleme nesoluţionate niciodată. În **Asia Centrală** (miza fiind petrolul şi gazele naturale, fundamentalismul islamic, rolul puterilor regionale Turcia şi Iran) şi în **Transnistria** (enclavizarea estului Moldovei - sediul Armatei a XIV-a, cu valoare strategică), în timp ce **statele baltice** s-au desprins definitiv din „orbita sovietică”. Dar pe plan geopolitic major, dezintegrarea URSS (în subsidiar, dezintegrarea Pactului de la Varşovia, a CAER etc.), **transformă fosta superputere planetară într-una regională**, rolul SUA fiind unic în prezent (probabil pentru o generaţie!), trecând astfel după sfârşitul „Războiului rece” de la **o lume bipolară, la o lume multipolară,** unde alături de SUA, coexistă mai multe puteri regionale (Europa Occidentală, Rusia, China etc.).

Se retrasează astfel în prezent o nouă *arhitectură geopolitică,* influenţată mai ales de sfidarea *terorismului internaţional* (mai ales după evenimentele din SUA din 2001).

Extinderea organizaţiilor euroatlantice, economice (UE) sau militare (NATO)

spre centrul şi estul Europei constituie un factor important în geopolitica „post Războiului rece", care va include şi România, scoțând-o poate pentru totdeauna din sfera de influență „panslavă" şi garantând dezvoltarea spre prosperitate şi civilizație occidentală.

Desigur că se produc mutații semnificative în economia mondială (globalizarea, economia postindustrială/informațională, mutarea centrului de greutate al lumii în Asia Pacific, rolul Chinei, devenită a doua putere a lumii, dar şi sfidările începutului de mileniu, de la „bomba demografică" cu explozie întârziată, la terorism, de la subdezvoltare la maladiile lumii moderne) (T. Simion, 2003).

Puține modificări au apărut concret pe harta politică a lumii în ultimii ani, în alte regiuni geografi ce, *micile enclave* care au revenit Chinei: *Hong Kong* - 1997 şi *Macao* - 1999 sau *Timorul Oriental* din sfera de influență a Portugaliei), devenind cel mai recent stat independent din lume - 2002. Dar pe harta politică a lumii contemporane, pe lângă cele 196 de state independente, se mai află 67 **teritorii dependente** (cu circa 10,5 mii. km^2 - 8 % din suprafața uscatului şi circa 15 mil. loc. - 0,25 % din populația Terrei), ca o reminiscență a vechilor imperii coloniale - T. Simion, 1997).

Oricum, după evenimentele teroriste din septembrie 2001 din SUA, când simbolurile democrației şi prosperității au fost afectate, omenirea a intrat într-o **nouă etapă istorică**. Pericolul terorismului abia a început, iar comunitatea internațională trebuie să găsească noi răspunsuri la noile provocări.

Extinderea NATO şi a UE, includerea României la aceste noi organizații, creează premisele unei mari favorabilități pentru România, care trebuie să joace un rol important prin poziția geopolitică în NATO, dar şi ca un stat de frontieră în UE.

În acelaşi timp ONU, trebuie să-şi reconsidere statutul şi să-şi îmbunătățească strategiile pentru a putea răspunde noilor cerințe şi sfidări specifice începutului secolului al XXI-lea.

Anexa nr. 1
MARILE ANSAMBLURI GEOPOLITICE MONDIALE

I. AFRICA
- 1.MAGREB
- 2.AFRICA SAHELIANĂ
- 3.AFRICA OCCIDENTALĂ
- 4.GOLFUL GUINEEA
- 5.AFRICA CENTRALĂ
- 6.AFRICA DE EST
- 7.AFRICA DE NORD-EST
- 8.VALEA NILULUI
- 9.AFRICA SUD-TROPICALĂ
- 10.AFRICA AUSTRALĂ
- 11.OCEANUL INDIAN

II. ORIENTUL APROPIAT SI MIJLOCIU
- 12.ORIENTUL APROPIAT
- 13.PENINSULA ARABICĂ
- 14.ORIENTUL MIJLOCIU

III. ASIA DE SUD SI DE EST
- 15.INDIA ŞI PERIFERIA(PENINSULA INDIA)
- 16.ASIA DE NORD-EST
- 17.PENINSULA INDOCHINA
- 18.ASIA DE SUD-EST INSULARĂ

IV. 19.PACIFICUL DE SUD

V. 20.AMERICA DE NORD

VI. AMERICA CENTRALA SI DE SUD
- 21.AMERICA CENTRALĂ
- 22.ANTILELE MARI
- 23.ANTILELE MICI
- 24.VENEZUELA SI GUYANELE
- 25.AMERICA ANDINĂ
- 26.SUDUL AMERICII

VII. EUROPA
- 27.EUROPA GERMANICĂ
- 28.BENELUX
- 29.EUROPA DE NORD
- 30.INSULELE BRITANICE
- 31.EUROPA LATINĂ
- 32.EUROPA CENTRALĂ
- 33.BALCANI
- 34.MEDITERANA DE EST

VIII. SPATIUL POST-SOVIETIC
- 35.ŢĂRILE BALTICE
- 36.EUROPA DE EST
- 37TRANSCAUCAZIA
- 38.ASIA CENTRALA EX-SOVIETICĂ

Sursa : Y. Lacoste, 2005

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. **Anghel N**. – *Geopolitica de la ideologie la strategie politică*. Editura Politică, Bucureşti, 1985
2. **Baczwarow M., Karastojanov S**. – *Geografia – geopolytica,* Sofia, 1992
3. **Badie B.** – *La Fin des territories*. Editura Fayard, Paris, 1995
4. **Bakis H**. – *Geopolitique de l`information*. PUF, Paris, 1987
5. **Bodocan V**. – *Geografie politică*. Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj, 1998
6. **Boesler K**. – *Politsche Geographie*, Editura Trűbner, Stűttgart, 1983.
7. **Brunet R., Rey V**. – *Europes Orientales, Russie, Asie Centrale*. Editura Belin/Reclus, Paris, 1996
8. **Brzezinski Z**. – *Marea tablă de şah. Supremația americană şi impративele sale geostrategice*. Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1999
9. **Celerier P**. – *Geopolitique et Geostrategie*. PUF, Paris, 1955
10. **Cahuprade A.** – *Géopolitique*. Editura Ellipses, Paris, 2001.
11. **Claval P**. – *Geopolitică şi Geostrategie*. Editura Corint, Bucureşti, 2001
12. **Conea I.** – *Geopolitica.* Editura Ramuri, Craiova, 1940
13. **Daudel Ch**. – *La Geopolitique*. Editura Fayard, Paris, 1990
14. **Defarges Ph**. – *La Mondialisation. Vers la fin de frontieres*. Editura Dunod, Paris, 1992
15. **Di Meo G**. – *Géographie sociale et teriitoires*. Editura Nathhan,Paris, 1998.
16. **Durand M.F. şi colaboratori** – *Le Monde, Espace et Systemes*. Editura Fayard, Paris, 1993
17. **Emandi E. şi colaboratori** – *Geopolitica, vol. I* . Editura Glasul Bucovinei, Iaşi, 1994.
18. **Foucher M**. – *Fronts et frontiers*. Editura Fayard. Paris, 1991.
19. **Gallois P.** – *Geopolitique*: Editura Plon, Paris, 1990.
20. **George P**. – *Géopolitique des minorités*. P.U.F., Paris, 1984.
21. **Glassner M.** – *Political Geography* Editura John Willey, New York, 1995.
22. **Guenon R.** – *Crizalumii moderne*, Editura Antet, Bucureşti 1993.
23. **Haushofer K.** – *De la gèopolitique*. Editura Fayard, Paris, 1986.
24. **Hungtington S**. – *Ciocnirea civilizațiilor şi refacerea ordinii moderne*. Editura Antet, Bucuresti 1998.
25. **Ilieş Al.** – *Elemente de geografie politică*. Editura Universității Oradea, Oradea, 1999.
26. **Kleinschmager R**. – *Eléments de géographie politique*. Presses Univ. de Strasbourg, 1993.
27. **Kjellen R**. – *Der Staat als Lebensform*. Leipzig, 1917.
28. **Lacoste Y**. – *Dicționnaire de Géopolitique*. Editura Flammarion, Paris, 1993.
29. **Lorot P**. – *L`histoire de géopolitique*. Editura Economica, Paris, 1990.
30. **Mackinder H**. – *The Geographical Pivot of History*, Geography Journal, London, 1904.

31. **Mahan A,T**. – *The Influence of Sea Power upon History*, 1660-1783, Boston, 1890.
32. **Marenches Al**. – *Atlas géopolitique*. Editura Stock, Paris 1988.
33. **Naisbitt J**. – *Megatndințe. Zece noi direcții care ne trasformă lumea*. Editura Politică, Bucureşti, 1989.
34. **Negulescu P.P**. – *Partidele politice*. Editura Humanitas, Bucureşti, 1944.
35. **Otok S**. – *Geografia Polityczna*. Editura Wydawnictuo Naukowe, Varşovia, 1996.
36. **Prescott J.R.V**. – *The Political Geography of the Oceans*. Editura John Willey, New York, 1975.
37. **Raffestin Cl**. – *Pour une géographie du pouvoir*, Editura Litec, Paris, 1980.
38. **Ratzel Fr**. – *La Géographie Politique. Les concepts fundamentaux*. Editura Fayard, Paris 1988.
39. **Rider J**. – *La Mittelenusope*.P.U.F., Paris, 1994.
40. **Rosière St**. – *Géographie politique et Géopolitique*. Editura Ellipses, Paris 2002.
41. **Sanguin A.L**. – *Géographie politique, géopolitique, géostrategic*. Revue „ Strategique" , vol. 55, Paris, 1992.
42. **Simion T**. – *Introducere în geopolitică*. Editura Economică, Bucureşti, Bucureşti, 2003.
43. **Simion T**. – *Aventura unei ştiințe controversate: geopolitica*. Annals University of Târgovişte, nr 5/2005.
44. **Taylor P**. – *Political Geography, World Economy, National-State and locality*, Editura Longman, New York, 1985.
45. **Taylor P.& Flint C. R**. – *Political Geography*, Editura Prentice Hall, New York, 2000.
46. **Tămaş S**. – *Geopolitica*. Editura Noua Alternativă, Bucureşti, 1995
47. **Thual Fr**. – *Méthodes de la géopolitique*. Editura Ellipses, Pris, 1996.
48. **Toffer A**. – *Război şi antirăzboi*, Editura Antet, Bucureşti, 1996.
49. **Vigarié A**. – *Géopolitique des oceans*. Editura Paradigme Caen, 1990.
50. **Wackermann G**. – *Géopolituque de l`espace mondial, dynamiques et enjeux*, Editura Ellipses, Paris, 1997.
51. **Wallerstein I**. – *Geopolitics and geoculture*. Cambridge, 1991.

*****

*** ***

52.****Atlas de langues du monde* – Ed. Autrement, paris, 2005.
53.****Atlas de minorités en Europe* – Ed. Autrement. Paris, 2005.
54.****Atlaséco 2004* – Paris,2004.
56.****L`état du monde. Annuaire économique, géopolitique mondial*, Ed. Découverte, Paris, 2005.
55.****L`Atlas du Monde Diplomatique* – Paris, 2004.
57.****Bilan du monde* – Ed. „Le Monde" – Paris, 2004.

Harta politică a lumii

Sursa: Stéphane ROSIÈRE, 2003

Statele fără acces la Oceanul Planetar şi Statele Insulare

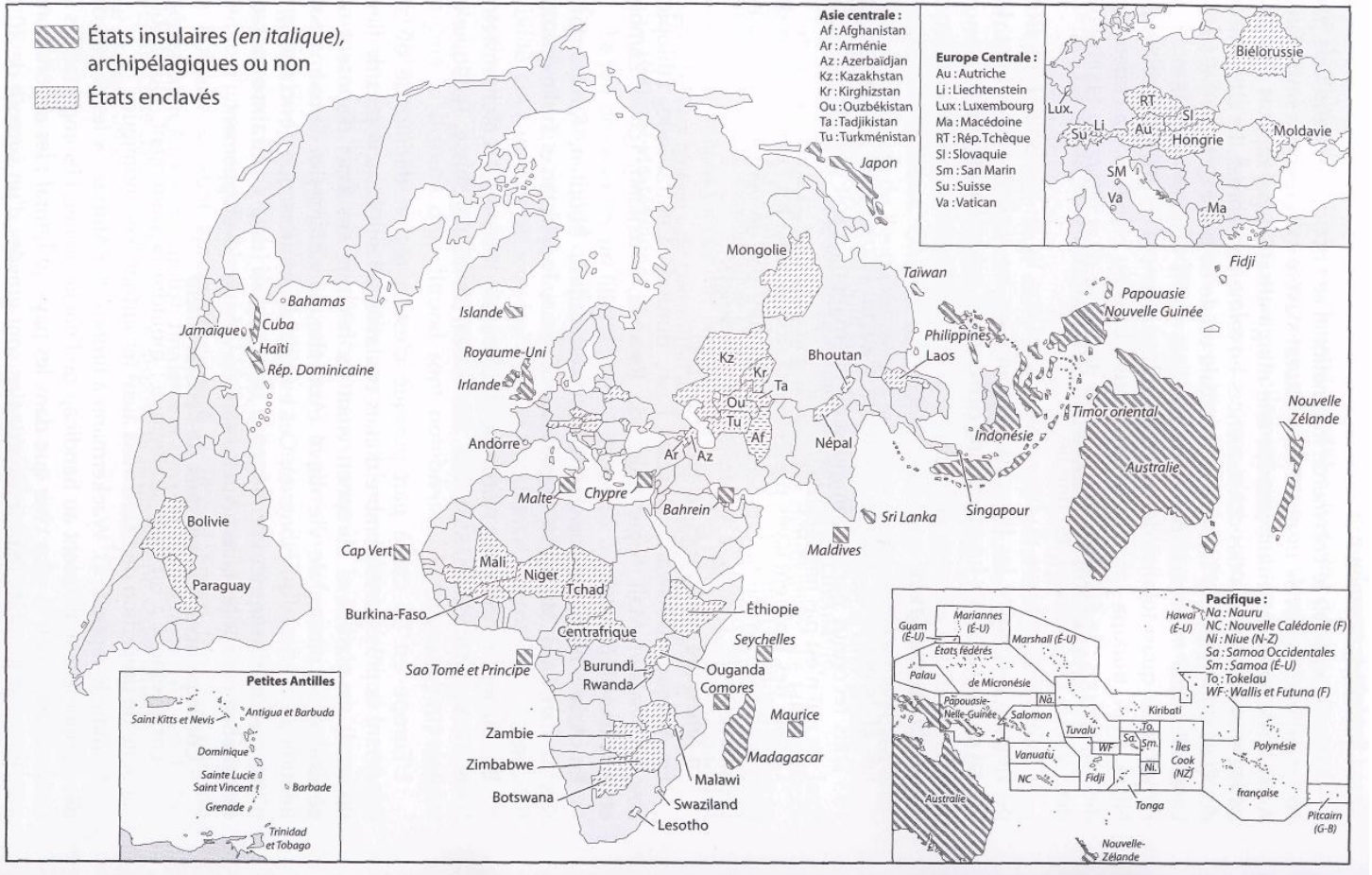

Sursa: Stéphane ROSIÈRE, 2003

Principalele O.N.G. (regionale)

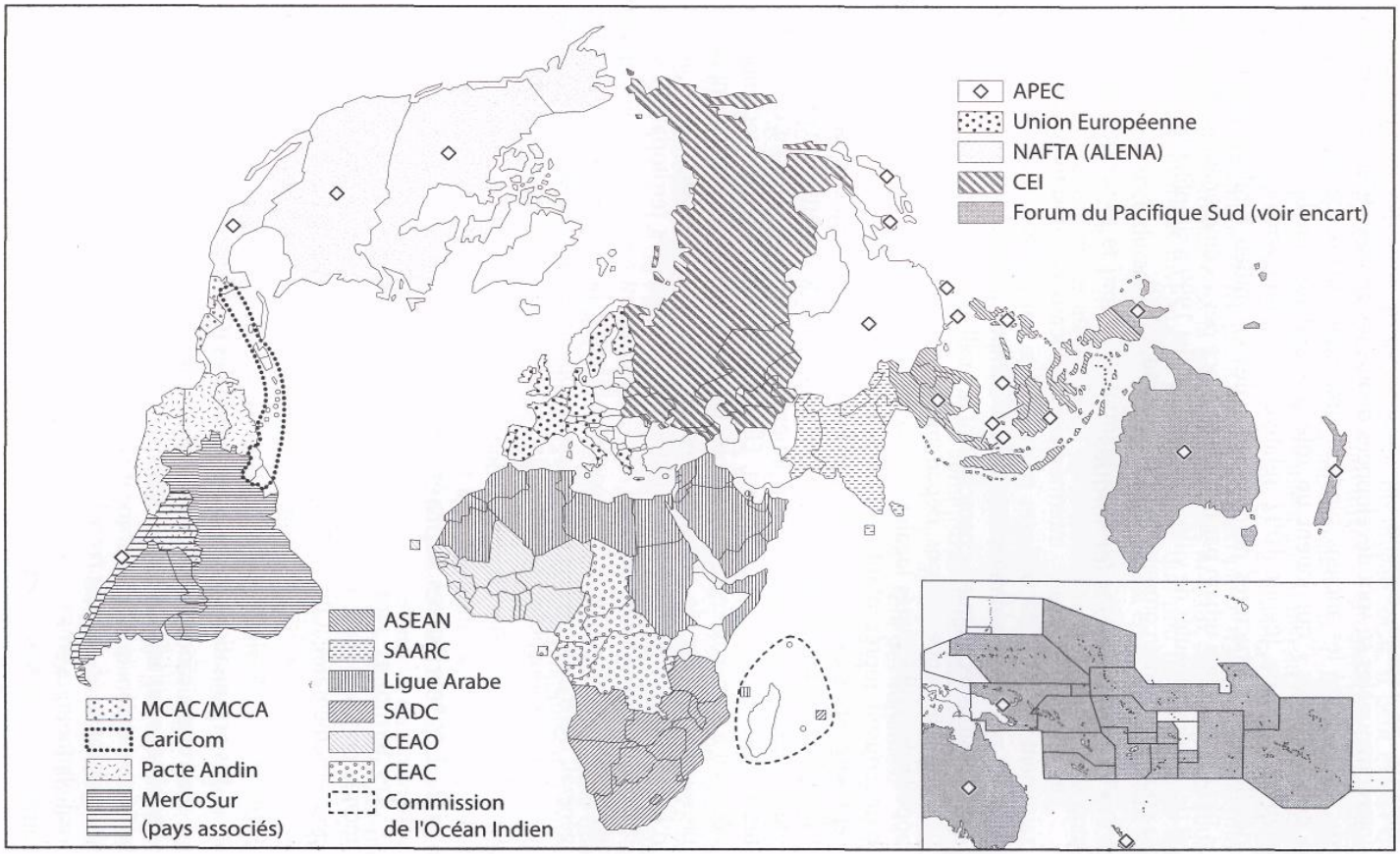

Sursa: *Stéphane ROSIÈRE, 2003*

Planisferul limbilor oficiale

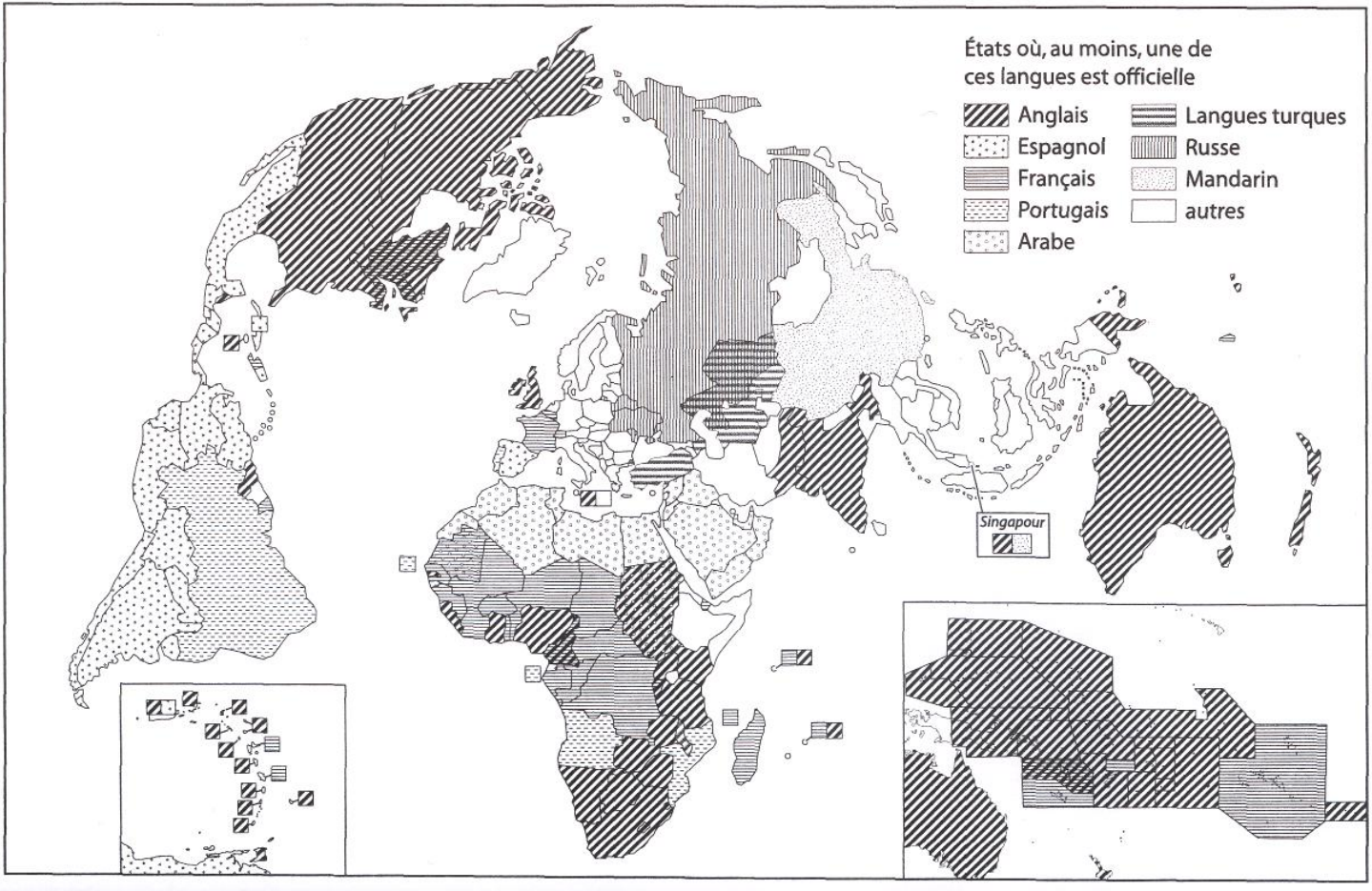

Sursa: Stéphane ROSIÈRE, 2003

Marile religii pe glob

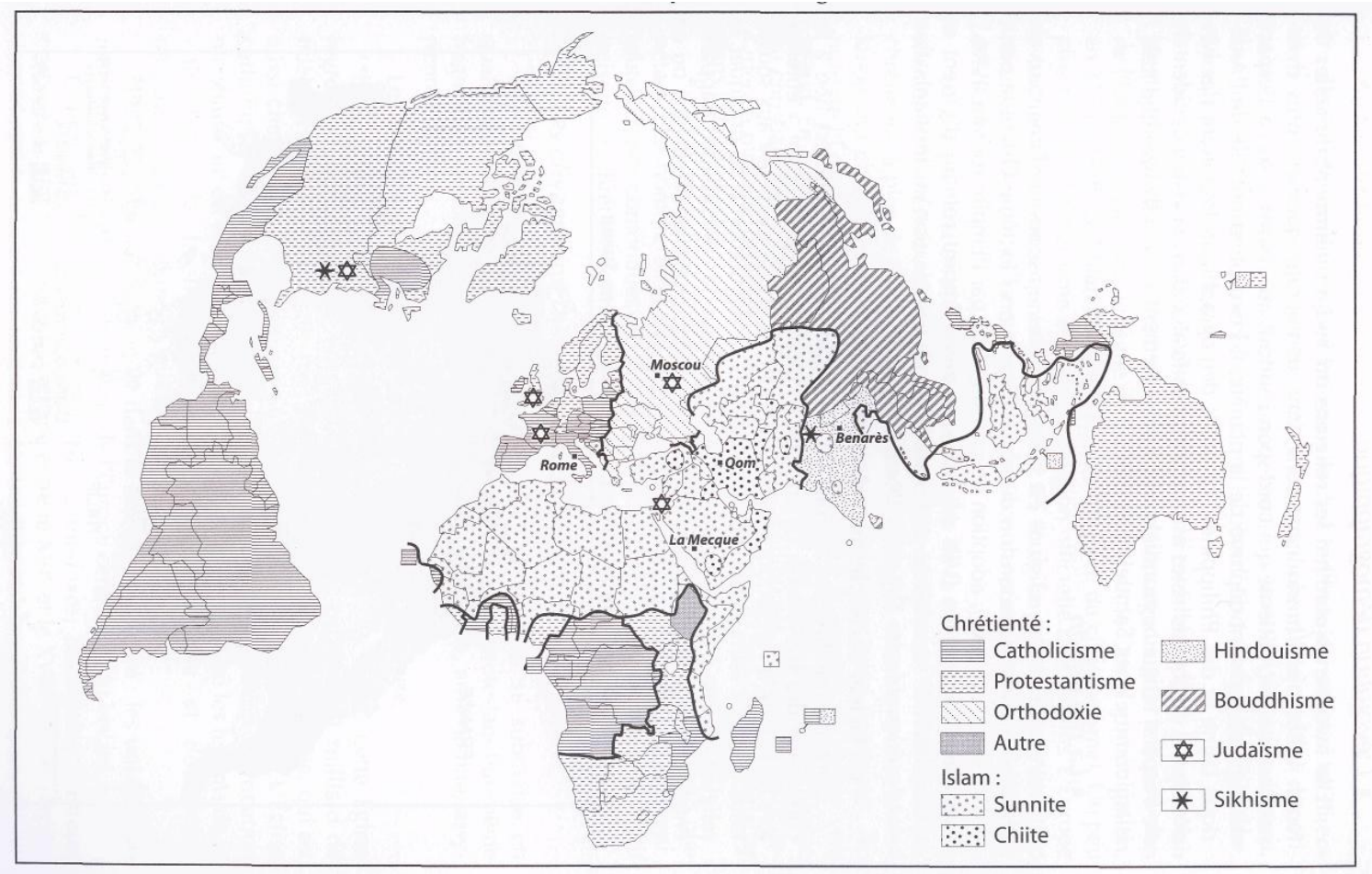

Sursa: Stéphane ROSIÈRE, 2003

Marile clivaje economice

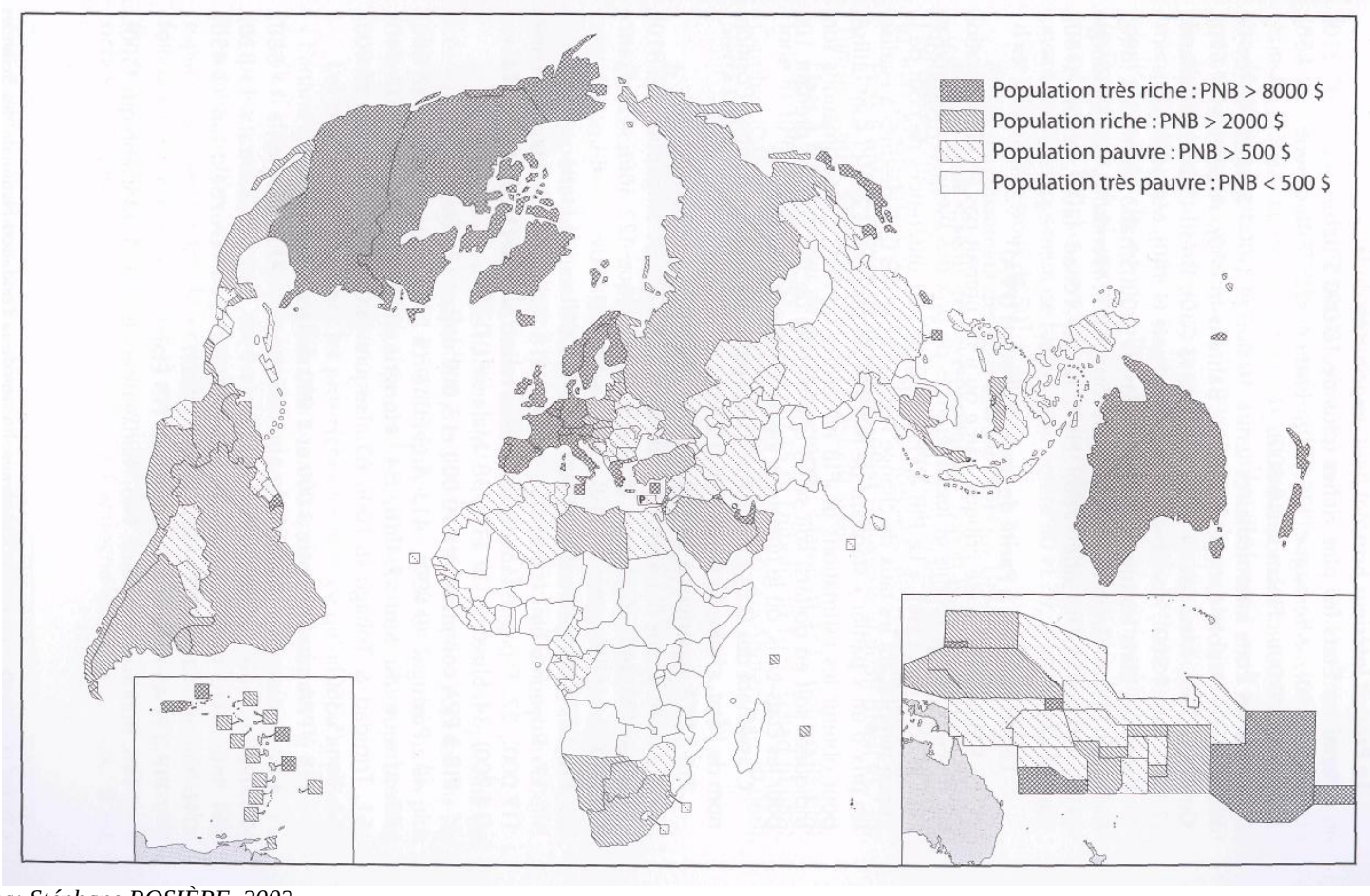

Sursa: Stéphane ROSIÈRE, 2003

„Balcanizarea” şi „Libanizarea” ex-U.R.S.S.

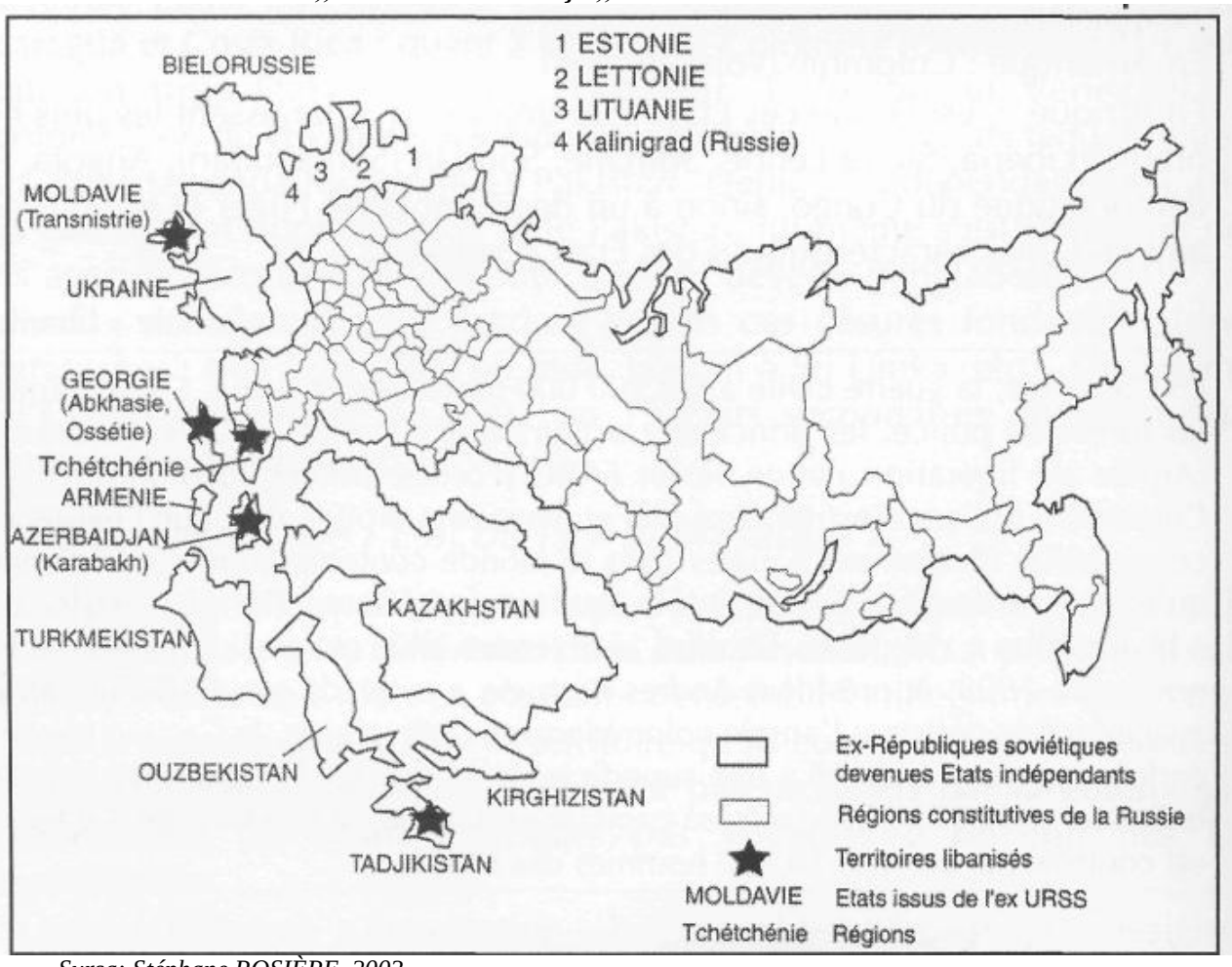

Sursa: Stéphane ROSIÈRE, 2003

Cronologia independenței statelor lumii

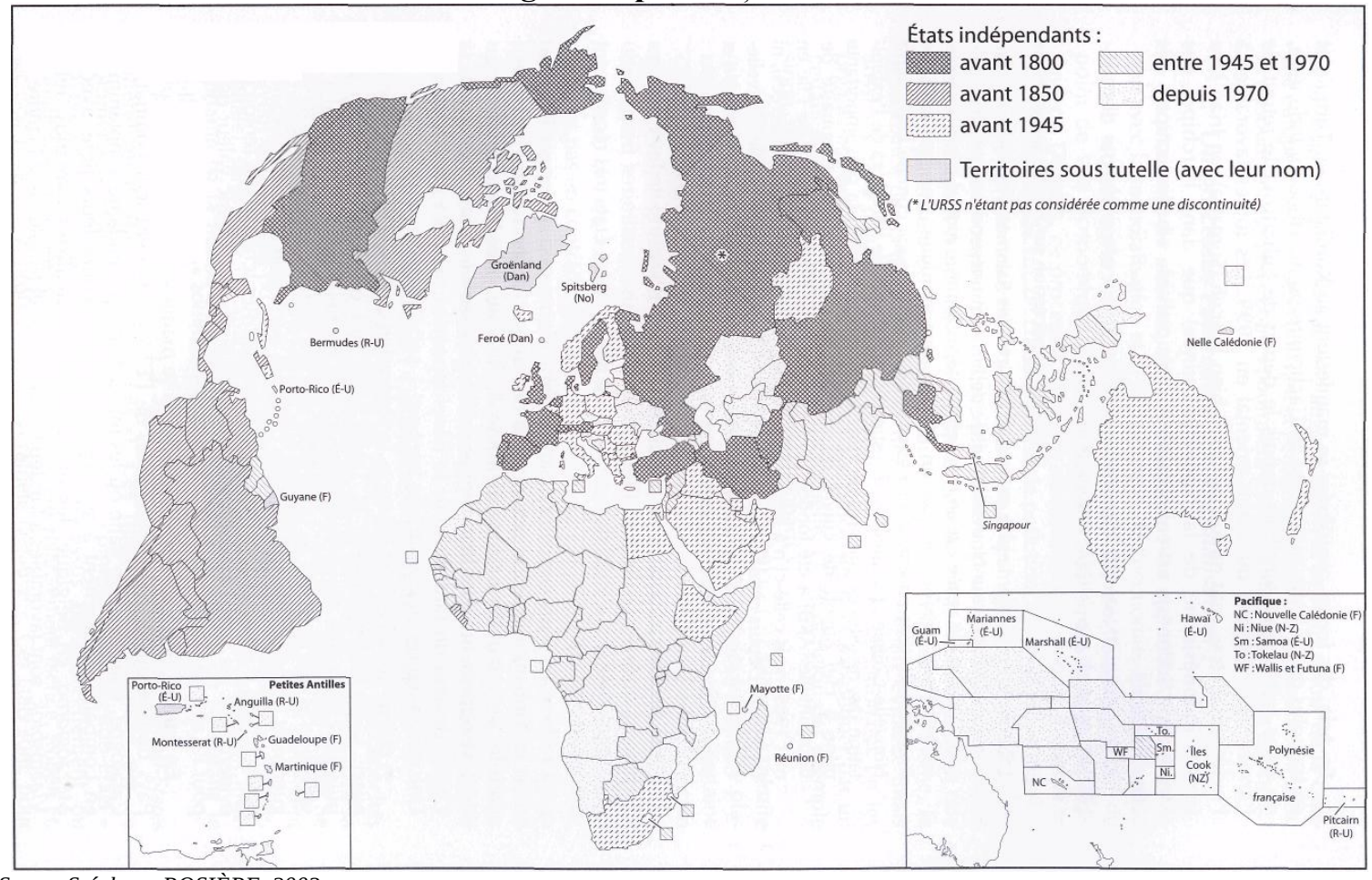

Sursa: Stéphane ROSIÈRE, 2003

Rețele şi puncte nevralgice maritime

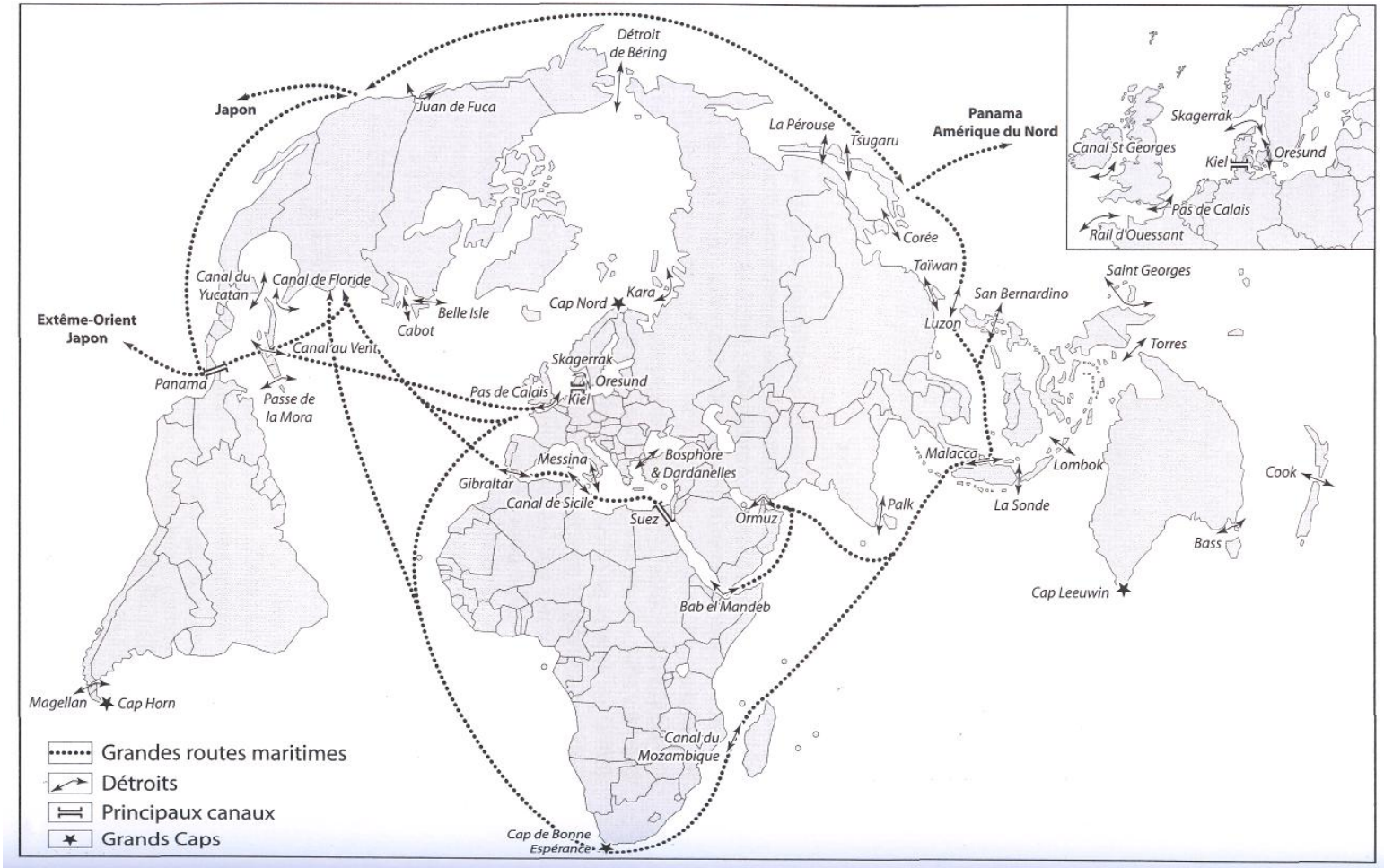

Sursa: Stéphane ROSIÈRE, 2003

Planisferul crizelor majore

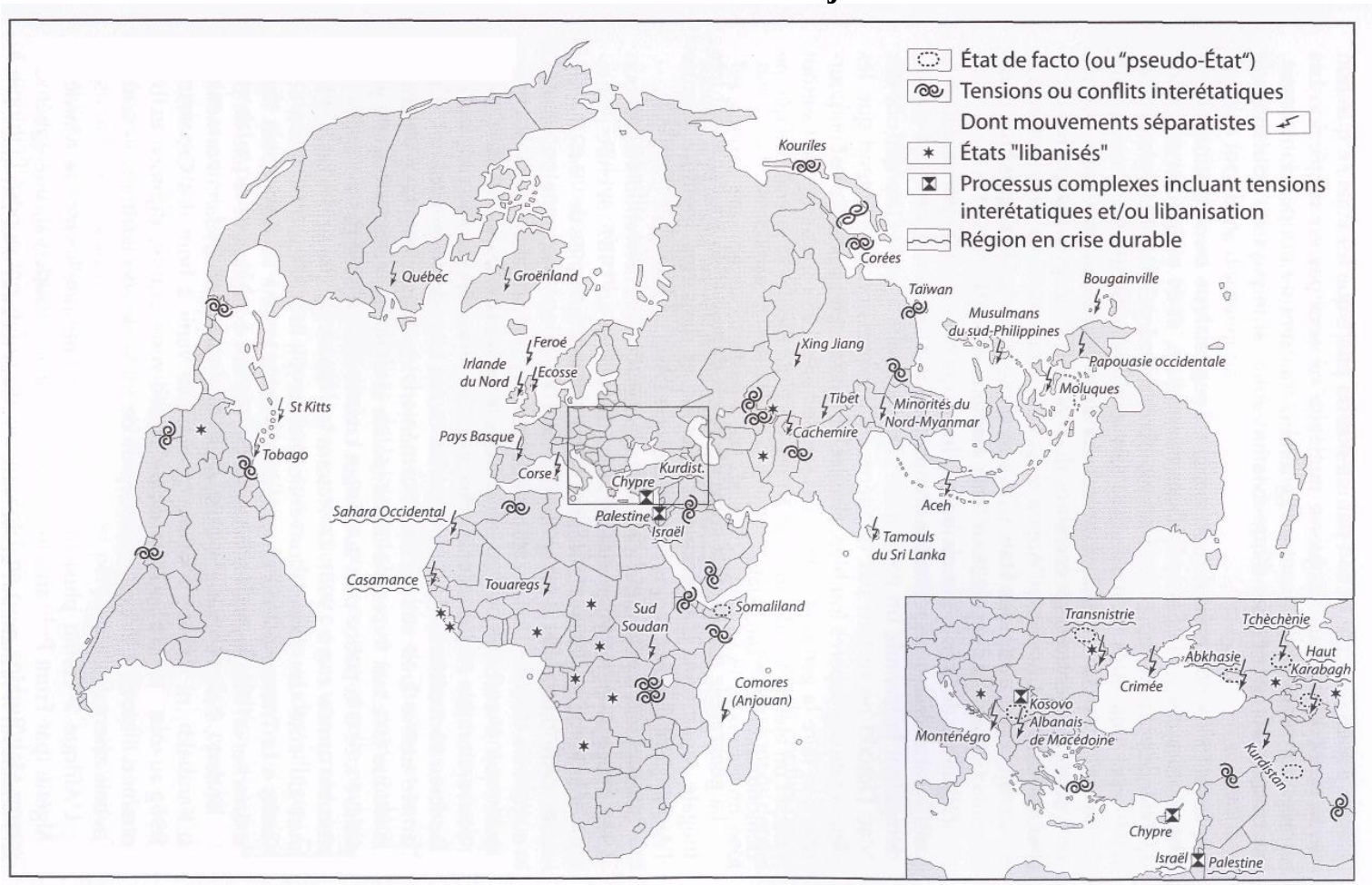

Sursa: Stéphane ROSIÈRE, 2003

Marile perioade de formare a traseelor actuale a frontierelor

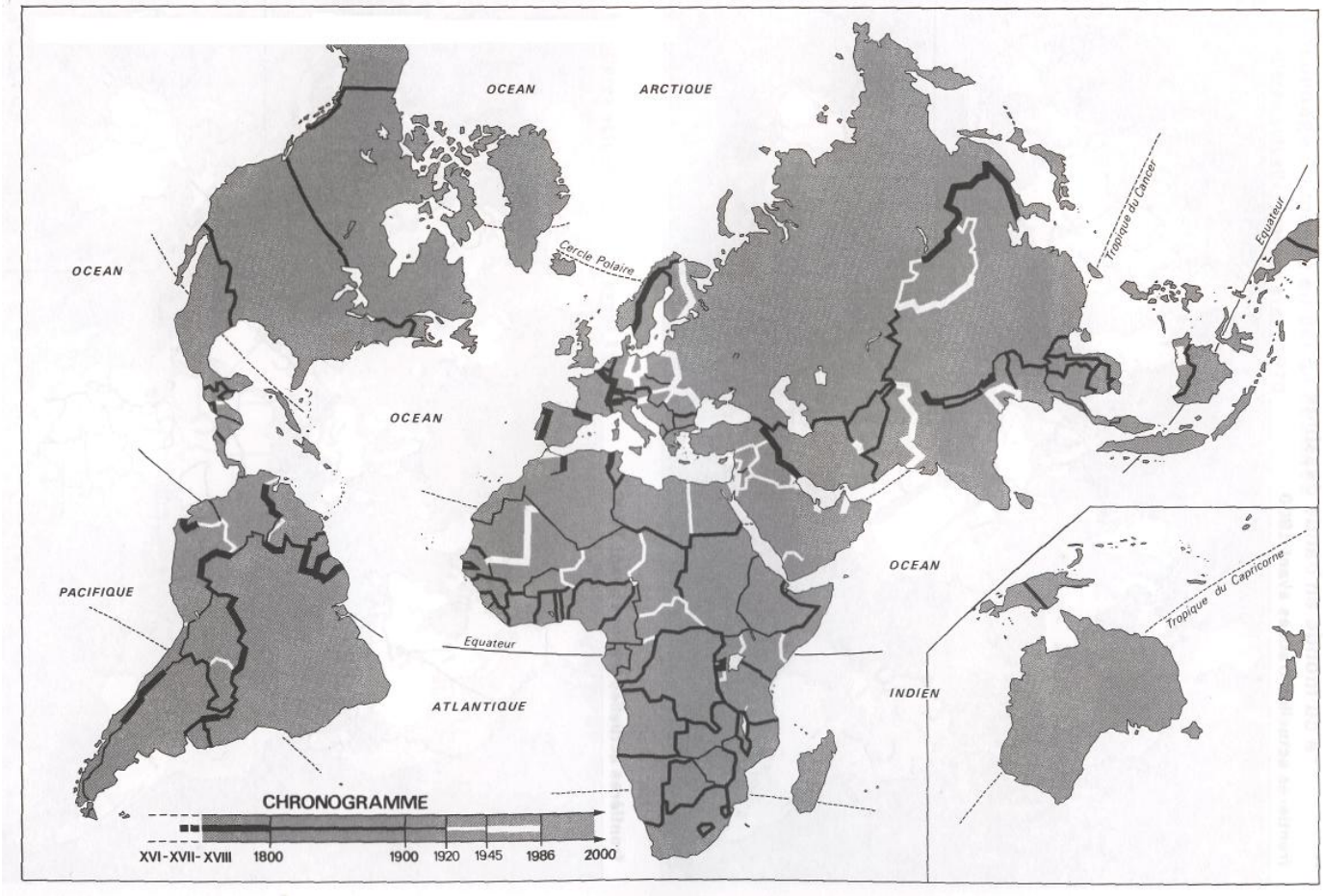

Sursa: Michel FOUCHER

Frontiere „produse”

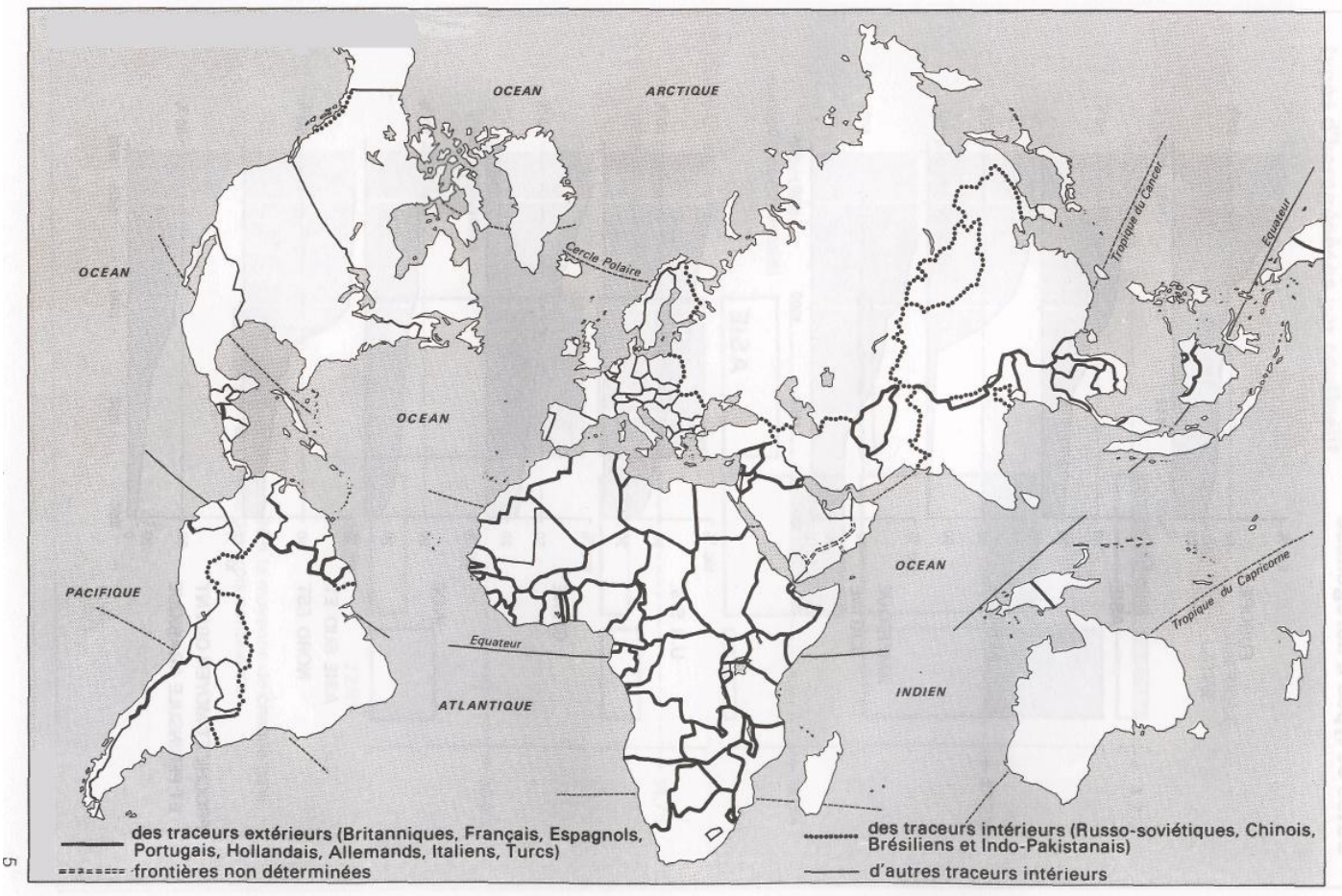

Sursa: Michel FOUCHER

Extinderea Rusiei începând cu secolul al XVI-lea

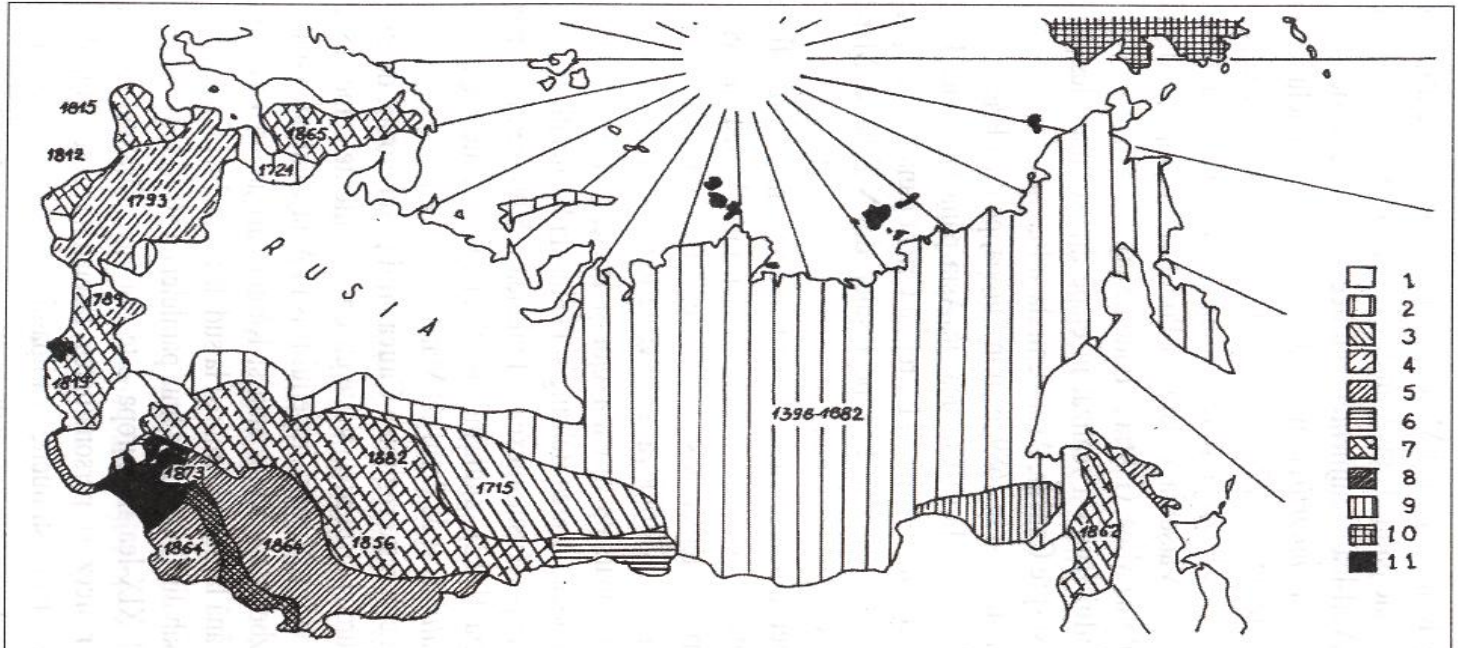

1. Rusia la sfârşitul sec. XVI; 2. Anexiuni la începutul sec. XVII; 3. Anexiuni la începutul sec. XVII şi începutul sec. XVIII; 4. Anexiuni la mijlocul sec. XVIII; 5. Anexiuni la sfârşitul sec. XVIII; 6. Teritorii anexate de la China; 7. Teritorii anexate până la 1861; 8. Teritorii anexate între 1861-1914; 9. Teritorii preluate de la China în 1858; 10. Alaska vândută SUA în 1867; 11. Teritorii dependente de Rusia între 1858-1873

Sursa: Teodor SIMION, 2000

Formarea Statelor Unite ale Americii

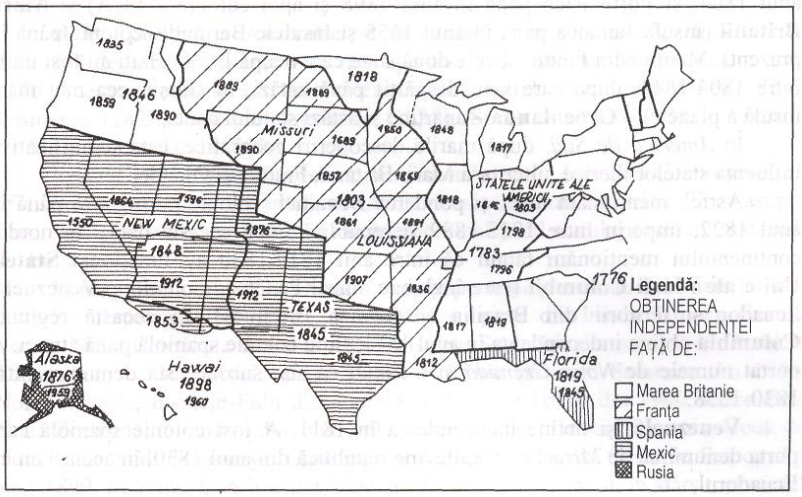

Sursa: Teodor SIMION, 2000

Europa: durabilitatea traseelor actuale

Sursa: Michel FOUCHER

Europa în 1919

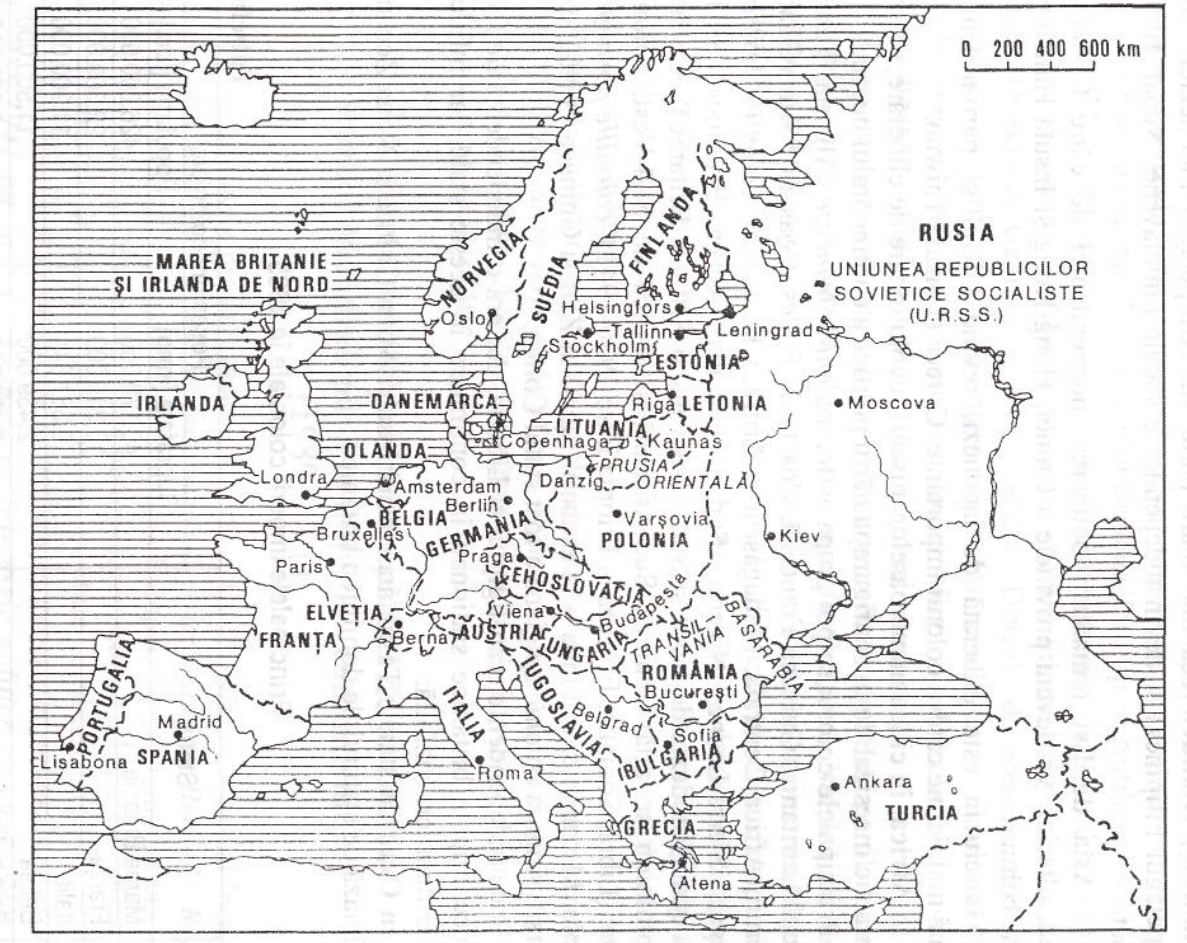

Sursa: Istoria Europei, 1992

Europa în 1947

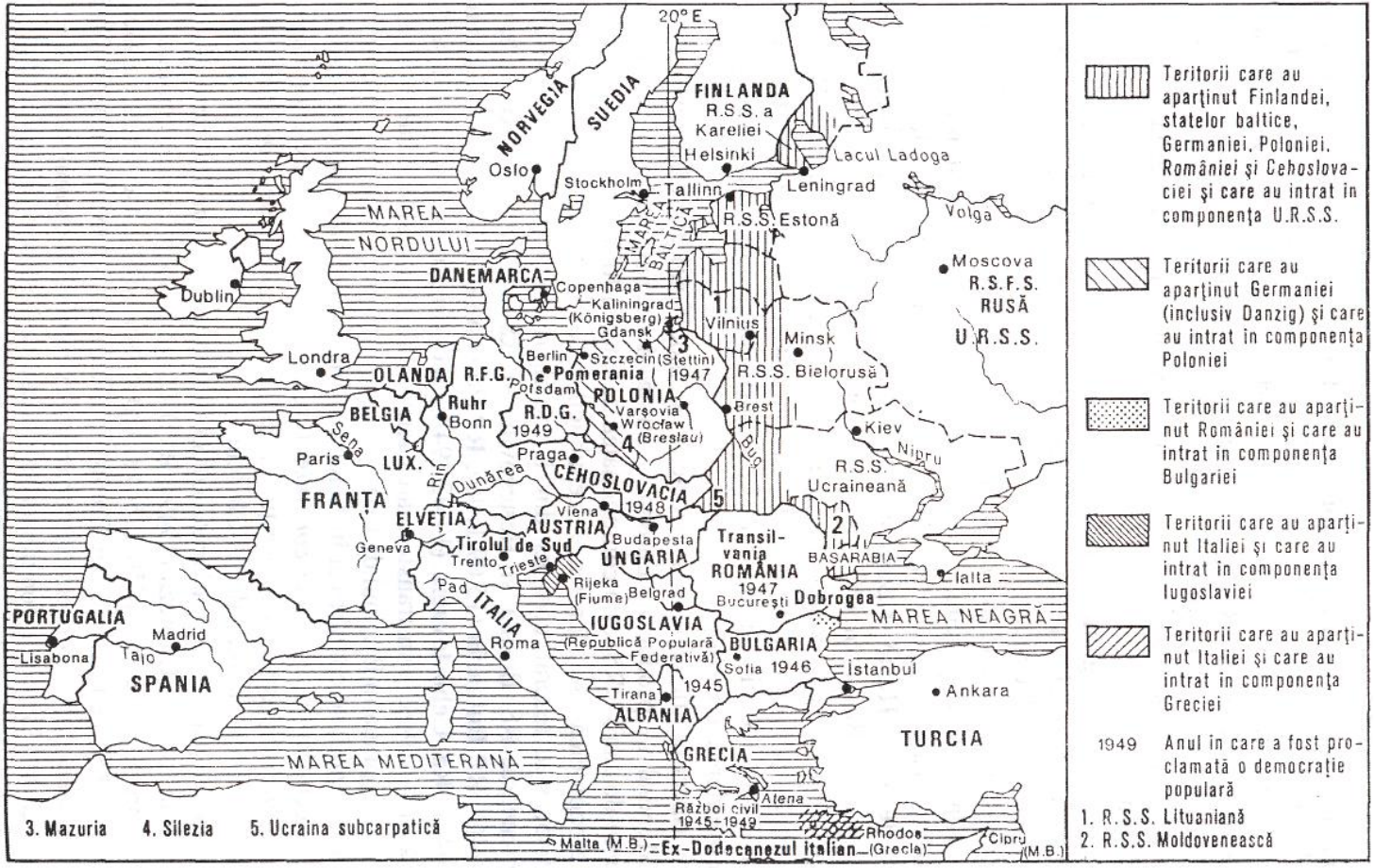

Sursa: Istoria Europei, 1992

Noile frontiere în Europa Centrala şi Orientală

Sursa: Michel FOUCHER, 1993

Tablă de şah eurasiatică

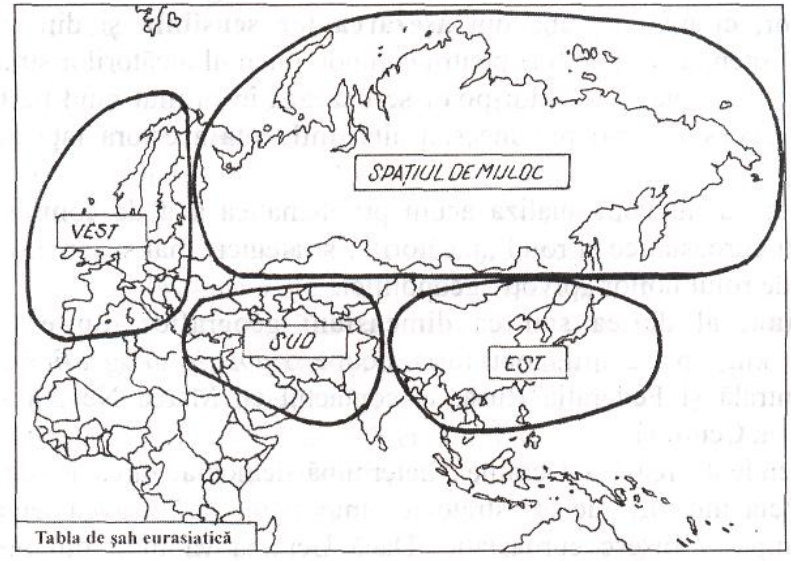

Sursă: Z. Brzezinski, 1999

ANSAMBLURILE GEOPOLITICE MONDIALE
(principalele state în cifre şi date esențiale)

I. AFRICA

1. MAGREB					
	ALGERIA	***LIBIA***	***MAROC***	***MAURITANISIA***	***TUNISIA***
Suprafață(km²)	2.381.741	1.759.540	446.550	1.025.520	163.610
Populația(loc)	31.800.000	5.551.000	30.556.000	2.893.000	9.832.000
Densitate medie (loc/ km²)	13,4	3,2	68,4	2,8	60,1
Populație urbană(%)	58,8	86,3	57,5	61,8	63,7
I.D.U.	0,704	0,794	0,620	0,465	0,745
P.I.B.(total) (mil. $)	197.206	52.091	120.648	5.256	70.114
P.I.B.($/loc)	6.199	9.206	3.889	1.849	7.076

2. AFRICA SAHELIANĂ				
	BURKINA FASO	***MALI***	***NIGER***	***CIAD***
Suprafață(km²)	274.200	1.240.190	1.267.000	1.284.000
Populația(loc)	13.002.000	13.007.000	11.972.000	8.598.000
Densitate medie (loc/ km²)	47,5	10,5	9,4	6,7
Populație urbană(%)	17,8	32,3	22,2	24,9
I.D.U.	0,302	0,326	0,292	0,379
P.I.B.(total) (mil. $)	14.120	10.141	9.644	9.297
P.I.B.($/loc)	1.163	850	816	1.151

3. AFRICA OCCIDENTALĂ							
	CAPUL-VERDE	***GAMBIA***	***GUINEEA***	***GUINEEA-BISSAU***	***LIBERIA***	***SENEGAL***	***SIERA LEONE***
Suprafață(km²)	4..30	11.300	245.860	36.120	111.370	196.720	71.740
Populația(loc)	463.000	1.426.000	8.480.000	1.493.000	3.367.000	10.095.000	4.971.000
Densitate medie (loc/ km²)	114,9	126,2	34,5	41,3	30,2	51,3	69,3
Populație urbană(%)	55,9	26,1	34,9	34,0	46,7	49,6	38,3
I.D.U.	0,717	0,452	0,425	0,350	-	0,437	0,273
P.I.B.(total) (mil. $)	2.385	2.540	16.905	1.018	3.600	16.988	2.909
P.I.B.($/loc)	5.200	1.772	1.876	782	1.161	1.618	562

4. GOLFUL GUINEEA					
	BENIN	***CÔTE D`IVOIRE***	***GHANA***	***NIGERIA***	***TOGO***
Suprafață(km²)	112.620	322.460	238.540	923.770	56.790
Populația(loc)	6.736.000	16.631.000	20.922.000	124.009.000	4.909.000
Densitate medie (loc/ km²)	59,8	51,6	87,7	134,2	86,4
Populație urbană(%)	44,6	44,9	45,4	46,7	35,1
I.D.U.	0,421	0,399	0,568	0,466	0,495
P.I.B.(total) (mil. $)	7.458	25.535	44.694	126.096	7.216
P.I.B.($/loc)	1.060	1.413	2.250	908	1.372

5. AFRICA CENTRALĂ							
	CAMERUN	***R.E.P. CENTRAFRICANĂ***	***CONGO (BRAZ)***	***CONGO (KINSH)***	***GABON***	***GUINEEA ECUATORIALĂ***	***SAO TOMÉ ŞI PRINCIPE***
Suprafață(km²)	475.440	622.980	342.000	2.344.860	267.670	28.050	960
Populația(loc)	16.018.000	3.865.000	3.724.000	52.771.000	1.329.000	494.000	161.000
Densitate medie (loc/ km²)	33,7	6,2	10,9	22,5	5,0	17,6	167,3
Populație urbană(%)	51,4	42,7	53,5	31,6	83,8	48,1	37,8
I.D.U.	0,501	0,361	0,494	0,365	0,648	0,703	0,645
P.I.B.(total) (mil. $)	29.879	4.561	3.352	32.894	8.315	14.695	225
P.I.B.($/loc)	1.770	1.156	1.059	581	6.406	19.209	1.420

6. AFRICA DE EST					
	BURUNDI	***KENYA***	***UGANDA***	***RWANDA***	***TANZANIA***
Suprafață(km²)	27.830	580.370	241.040	26.340	945.090
Populația(loc)	6.825.000	31.987.000	25.827.000	8.387.000	36.977.000
Densitate medie (loc/ km²)	245,2	55,1	107,1	318,4	39,1
Populație urbană(%)	9,9	39,4	12,2	18,3	35,4
I.D.U.	0,399	0,488	0,493	0,431	0,407
P.I.B.(total) (mil. $)	4.716	32.659	34.760	10.609	21.610
P.I.B.($/loc)	692	1.025	1.390	1.164	602

7. AFRICA DE NORD-EST				
	DJIBUTI	***ERITREEA***	***ETIOPIA***	***SOMALIA***
Suprafață(km²)	23.200	117.600	1.104.300	637.600
Populația(loc)	703.00	4.141.000	70.678.00	9.890.00
Densitate medie (loc/ km²)	30.3	35.2	64	15.5
Populație urbană(%)	83.7	19.9	15.6	34.8
I.D.U.	0.454	0.439	0.359	-
P.I.B.(total) (mil. $)	1.427	4.255	46.803	4.100
P.I.B.($/loc)	1.758	964	677	448

8. VALEA NILULUI		
	EGIPT	***SUDAN***
Suprafață(km²)	1.001.450	2.505.810
Populația(loc)	71.931.000	33.610.000
Densitate medie (loc/ km²)	71.8	13.4
I.D.U.	0.653	0.505
P.I.B.(total) (mil. $)	256.630	68.030
P.I.B.($/loc)	3.813	2.025

9. AFRICA SUD-TROPICALĂ					
	ANGOLA	***MALAWI***	***MOZAMBIC***	***ZAMBIA***	***ZIMBABWE***
Suprafață(km²)	1.246.700	118.480	801.590	752.610	390.760
Populația(loc)	13.625.000	12.105.000	18.863.000	10.812.000	12.891.000
Densitate medie (loc/ km²)	10,9	102,2	23,5	14,4	33
Populație urbană(%)	35,7	16,3	35,6	35,7	34,9

I.D.U.	0,381	0,388	0,354	0,389	0,491
P.I.B.(total) (mil. $)	32.021	6.754	22.243	9.177	23.514
P.I.B.($/loc)	2.201	616	1.200	830	2.043

10. AFRICA DE SUD					
	AFRICA DE SUD	***BOTSWANA***	***LESOTO***	***NAMIBIA***	***SWAZILAND***
Suprafață(km²)	1.221.040	581.730	30.350	824.290	17.360
Populația(loc)	45.026.000	1.785.000	1.802.000	1.987.000	1.077.000
Densitate medie (loc/ km²)	36,9	3,1	59,4	2,4	62,1
Populație urbană(%)	56,9	51,6	17,9	32,4	23,5
I.D.U.	0,666	0,589	0,493	0,607	0,519
P.I.B.(total) (mil. $)	466.373	14.931	4.798	12.603	5.033
P.I.B.($/loc)	10.045	9.382	1.999	6.270	4.938

11. OCEANUL INDIAN					
	COMORE	***MADAGASCAR***	***MAURIȚIUS***	***REUNION***	***SEYCHEL***
Suprafață(km²)	2.230	587.040	2.040	-	450
Populația(loc)	768.000	17.404.000	1.221.000	756.000	81.000
Densitate medie (loc/ km²)	344,5	29,6	598,7	301,3	180,0
Populație urbană(%)	35,0	26,5	43,3	91,5	49,9
I.D.U.	0,530	0,469	0,785	-	0,853
P.I.B.(total) (mil. $)	1.008	13.129	13.692	3.400	969
P.I.B.($/loc)	1.638	778	11.233	4.800	11.847

II. ORIENTUL MIJLOCIU ŞI APROPIAT

12 ORIENTUL APROPRIAT						
	AUTORITATEA PALESTINIANĂ	***IRAK***	***ISRAEL***	***IORDANIA***	***LIBAN***	***SIRIA***
Suprafață(km²)	6.257	438.320	21.060	89.210	10.400	185.180
Populația(loc)	3.557.000	25.175.000	6.433.000	5.473.000	3.653.000	17.800.000
Densitate medie (loc/ km²)	550,7	57,4	305,5	61,3	351,2	96,1
Populație urbană(%)	71,1	67,2	91,6	79,0	87,5	50,1
I.D.U.	0,726	-	0,908	0,750	0,758	0,710
P.I.B.(total) (mil. $)	2.850	59.000	133.895	22.500	20.066.	63.368
P.I.B.($/loc)	861	2.502	20.782	4.108	5.480	3.585

13 PENINSULA ARABICĂ							
	ARABIA SAUDITĂ	***BAHRAIN***	***EMIRATELE ARABE UNITE***	***KUWAIT***	***OMAN***	***QATAR***	***YEMEN***
Suprafață(km²)	2.149.960	710	83.600	17.820	212.460	11.000	572.970
Populația(loc)	24.217.000	724.000	2.995.000	2.521.000	2.851.000	610.000	20.010.000
Densitate medie (loc/ km²)	11,3	1.020,2	35,8	141,5	9,2	55,5	37,9
Populație urbană(%)	87,7	90,0	85,1	96,3	77,6	92,0	25,6
I.D.U.	0,768	0,843	0,824	0,838	0,77	0,833	0,482
P.I.B.(total) (mil. $)	270.523	12.608	81.695	34.930	35.976	18.731	16.502
P.I.B.($/loc)	11.849	16.722	21.642	14.142	15.434	29.777	690

14 ORIENTUL MIJLOCIU			
	AFGHANISTAN	**IRAN**	**PAKISTAN**
Suprafață(km²)	652.090	1.648.200	796.100
Populația(loc)	23.897.000	68.920.000	153.578.000
Densitate medie (loc/ km²)	36,6	41,1	192,9
Populație urbană(%)	23,3	66,7	34,1
I.D.U.	-	0,732	0,497
P.I.B.(total) (mil. $)	4.048	463.299	323.945
P.I.B.($/loc)	186	6.897	2.174

III. ASIA DE SUD ŞI DE EST

15 PENINSULA INDIA						
	BANGLADESH	***BUTAN***	***INDIA***	***MALDIVE***	***NEPAL***	***SRI LANKA***
Suprafață(km²)	144.000	47.000	3.287.260	300	147.180	65.610
Populația(loc)	14.736.000	2.257.000	1.065.462.000	316.000	25.164.000	19.065.000
Densitate medie (loc/ km²)	1019,0	48,0	324,1	1.060,0	171,0	290,6
Populație urbană(%)	24,2	8,5	28,3	28,8	15,0	21,0
I.D.U.	0,509	0,536	0,595	0,752	0,504	0,74
P.I.B.(total) (mil. $)	254.757	2.410	2.889.759	2.140	33.361	72.288
P.I.B.($/loc)	1.743	2.902	2.704	6.790	1.291	3.585

16. ASIA DE NORD-EST						
	CHINA	***COREEA DE NORD***	***COREEA DE SUD***	***JAPONIA***	***MONGOLIA***	***TAIIWAN***
Suprafață(km²)	9.598.050	120.540	99.260	377.800	1.566.500	35.980
Populația(loc)	1.304.196.000	22.664.000	47.700.000	127.000.000	2.594.000	22.605.000
Densitate medie (loc/ km²)	135.9	188	480	337.9	1.7	628.3

Populație urbană(%)	38.6	61.1	80.3	65.4	56.7	74.7
I.D.U.	0.745	-	0.888	0.938	0.668	-
P.I.B.(total) (mil. $)	6.353.807	-	836.905	3.517.796	4.358	537.393
P.I.B.($/loc)	4.900	-	17.280	27.574	1.756	23.558

17.PENINSULA INDOCHINA

	CAMBODGIA	***LAOS***	***MYANMAR***	***THAILANDA***	***VIETNAM***
Suprafață(km²)	181.040	236.800	676.580	513.120	331.690
Populația(loc)	14.144.000	5.657.000	49.585.000	62.833.000	81.377.000
Densitate medie (loc/ km²)	72.1	23.9	73.1	122.5	245.3
Populație urbană(%)	18.6	20.7	29.4	31.9	25.7
I.D.U.	0.568	0.534	0.551	0.768	0.691
P.I.B.(total) (mil. $)	22.221	10.184	73.019	453.933	188.692
P.I.B.($/loc)	1.616	1.787	1.371	7.070	2.337

18.ASIA DE SUD-EST, INSULARĂ

	BRUNEI	***INDONEZIA***	***FED.MALAYEZĂ***	***FILIPINE***	***SINGAPORE***	***TIMORUL ORIENTAL***
Suprafață(km²)	5.770	1.904.570	329.750	300.000	620	14.870
Populația(loc)	358.000	219.883.000	24.425.000	79.999.000	4.253.000	778.000
Densitate medie (loc/ km²)	62,1	115,5	74,1	266,7	6,859	52,3
Populație urbană(%)	75,2	45,6	63,9	61	100	7,6
I.D.U.	0,867	0,692	0,793	0,753	0,902	0,436
P.I.B.(total) (mil. $)	5.522	730.083	236.716	352.072	99.953	415
P.I.B.($/loc)	15.407	3.342	9.471	4.345	23.552	553

IV.PACIFICUL DE SUD

19.PACIFICUL DE SUD										
	AUSTRALIA	***FIDJI***	***NOUA CALEDONIE***	***NOUA ZEELANDA***	***PAPUA NOUA-GUINEE***	***SOLOMON***	***KIRIBATI***	***MARSHAL***	***MICRONEZIA***	***NAURU***
Suprafață(km²)	7.741.220	18.270	-	270.530	462.840	28.900				
Populația(loc)	19.731.000	839.000	228.000	3.875.000	5.711.000	477.000	88.000	53.000	109.000	13.000
Densitate medie (loc/ km²)	2,5	45,9	12,3	14,3	12,3	16,5	120,2	249,3	156,2	653,2
Populație urbană(%)	92	51,7	61,2	85,9	13,2	16,5	47,3	66,3	29,3	100
I.D.U.	0,946	0,758	-	0,926	0,542	0,624	-	-	-	-
P.I.B.(total) (mil. $)	555.974	4.772	5.361	83.485	12.213	764	222	102	266	60
P.I.B.($/loc)	27.818	5.581	25.200	21.038	2.185	1.517	2.461	1.970	2.110	4.615

V.AMERICA DE NORD

20.AMERICA DE NORD			
	CANADA	***STATELE UNITE***	***MEXIC***
Suprafață(km²)	*9.970.610*	*9.629.090*	*1.958.200*
Populația(loc)	*31.510.000*	*294.043.000*	*103.457.000*
Densitate medie (loc/ km²)	*3,2*	*30,5*	*52,8*
Populație urbană(%)	*80,4*	*80,1*	*75,5*
I.D.U.	*0,943*	*0,939*	*0,802*
P.I.B.(total) (mil. $)	*977.292*	*10.625.691*	*929.075*
P.I.B.($/loc)	*30.936*	*36.520*	*9.070*

VI.AMERICA CENTRALĂ ŞI DE SUD

21.AMERICA CENTRALĂ							
	BELIZE	***COSTA RICA***	***GUATEMALA***	***HONDURAS***	***NICARAGUA***	***PANAMA***	***EL SALVADOR***
Suprafață(km²)	22.960	51.100	108.890	112.090	130.000	75.520	24.040
Populația(loc)	256.000	4.173.000	12.347.000	6.941.000	5.466.000	3.120.000	6.515.000
Densitate medie (loc/ km²)	11,1	81,7	113,4	61,9	42	41,3	309,7
Populație urbană(%)	48,3	60,6	46,3	45,6	57,3	57,1	59,6
I.D.U.	0,737	0,834	0,649	0,672	0,667	0,791	0,720
P.I.B.(total) (mil. $)	1.59	37.672	50.034	17.941	13.311	19.085	27.983
P.I.B.($/loc)	6.164	9.035	3.838	2.562	2.427	6.362	4.210

22.ANTILELE MARI							
	BAHAMAS	***CAYMAN***	***CUBA***	***HAITI***	***JAMAICA***	***PORTO RICO***	***REPUBLICA DOMIMICANĂ***
Suprafață(km²)	13.880	--	110.860	27.750	10.990	-	48.745
Populația(loc)	314.000	40.000	11.300.000	8.326.000	2.651.000	3.879.000	8.745.000
Densitate medie (loc/ km²)	22,6	155,2	101,9	300	241,1	433,4	179,5
Populație urbană(%)	89,5	100	75,6	37,5	52,1	96,7	59,3
I.D.U.	0,815	-	0,809	0,463	0,764	-	0,738
P.I.B.(total) (mil. $)	5.394	1.180	-	13.585	10.446	43.900	53.970
P.I.B.($/loc)	17.374	24.474	-	1.613	3.917	11.200	6.168

23.ANTILELE MICI									
	ANTIGUA ŞI BARBUDA	***BARBAROS***	***REPUBLICA DOMINICANĂ***	***GRENADE***	***GUADELUPA***	***MARTINICA***	***SANTA LUCIA***	***SAINT VINCENT***	***TRINIDAD TOBAGO***
Suprafață(km²)	440	430	750	340	-	-	620	390	5.130
Populația(loc)	73.000	270.000	79.000	80.000	440.000	393.000	149.000	120.000	1.303.00
Densitate medie (loc/ km²)	165	628,8	104,8	236,2	257,0	356,9	240	307,3	253,9
Populație urbană(%)	37,7	51,7	72	40,7	99,7	95,7	30,5	58,3	75,4
I.D.U.	0,800	0,888	0,743	0,745	-	-	0,777	0,751	0,801
P.I.B.(total) (mil. $)	790	4.072	407	757	3.700	4.390	859	678	13.562
P.I.B.($/loc)	11.668	15.518	5.863	7.404	8.894	11.6114	4.916	6.043	10.578

24.VENEZUELA ŞI GUYANELE				
	GUYANA	***GUYANA FRANCEZĂ***	***SURINAM***	***VENEZUELA***
Suprafață(km²)	214.970	-	163.270	910.050
Populația(loc)	765.000	178.000	436.000	25.699.000
Densitate medie (loc/ km²)	3,6	2	2,7	28,2
Populație urbană(%)	37,6	75,4	76,1	87,7
I.D.U.	0,719	-	0,780	0,778
P.I.B.(total) (mil. $)	3.304	1.000	2.469	110.817
P.I.B.($/loc)	4.283	6.711	5.425	4.363

25.AMERICA ANDINĂ				
	BOLIVIA	***COLUMBIA***	***ECUADOR***	***PERU***
Suprafață(km²)	1.098.580	1.138.910	283.580	1.285.220
Populația(loc)	8.808.000	44.222.000	13.003.000	27.187.000
Densitate medie (loc/ km²)	8	38,8	45,9	21,1
Populație urbană(%)	63,4	76,5	61,8	73,9
I.D.U.	0,681	0,773	0,735	0,752
P.I.B.(total) (mil. $)	22.103	281.974	49.448	141.915
P.I.B.($/loc)	2.714	6.776	3.611	4.990

26.SUDUL AMERICII					
	ARGENTINA	***BRAZILIA***	***CHILE***	***PARAGUAY***	***URUGUAY***
Suprafață(km²)	2.780.400	8.547.400	756.630	406.750	176.220
Populația(loc)	38.428.000	178.470.000	15.805.000	5.878.000	3.415.00
Densitate medie (loc/ km²)	13,8	20,9	20,9	14,5	19,4
Populație urbană(%)	90,1	83,1	87	57,2	92,6
I.D.U.	0,853	0,775	0,839	0,751	0,833
P.I.B.(total) (mil. $)	421.565	1.390.599	157.997	24.889	38.917
P.I.B.($/loc)	11.013	8.015	9.992	4.221	11513

VII.EUROPA

27.EUROPA GERMANICĂ				
	GERMANIA	***AUSTRIA***	***LIECHTENSTEIN***	***ELVETIA***
Suprafață(km²)	357.030	83.860	160	41.290
Populația(loc)	82.476.000	8.116.000	34.000	7.169.000
Densitate medie (loc/ km²)	231	96,8	209,7	173,6
Populație urbană(%)	88,1	65,8	21,6	67,5
I.D.U.	0,925	0,934	-	0,936
P.I.B.(total) (mil. $)	2.256.000	244.698	730	211.394
P.I.B.($/loc)	27.351	29.996	23.000	28.695

28.BENELUX			
	BELGIA	***LUXEMBURG***	***OLANDA***
Suprafață(km²)	*30.500*	*2.586*	*41.530*
Populația(loc)	*10.318.000*	*453.000*	*16.149*
Densitate medie (loc/ km²)	*314,4*	*175,2*	*388,9*
Populație urbană(%)	*97,2*	*91,9*	*65,8*
I.D.U.	*0,942*	*0,933*	*0,942*
P.I.B.(total) (mil. $)	*285.698*	*26.730*	*454.583*

29.EUROPA DE NORD						
	DANEMARCA	***FINLANDA***	***GROENLANDA***	***ISLANDA***	***NORVEGIA***	***SUEDIA***
Suprafață(km²)	43.090	338.150	2.186.000	103.000	323.860	449.960
Populația(loc)	5.364.000	5.207.000	57.000	290.000	4.533.000	8.876.000
Densitate medie	124,5	15,4	0,2	2,8	14	19,7

(loc/ km²)						
Populație urbană(%)	85,3	60,9	82,4	92,8	78,6	83,4
I.D.U.	0,932	0,935	-	0,941	0,956	0,946
P.I.B.(total) (mil. $)	168.240	140.556	1.100	8.679	175.437	247.490
P.I.B.($/loc)	31.267	26.972	19.642	29.852	38.397	27.576

30.INSULELE BRITANICE		
	IRLANDA	***MAREA BRITANIE***
Suprafață(km²)	70.270	242.910
Populația(loc)	3.956.000	59.251.000
Densitate medie (loc/ km²)	56,3	243,9
I.D.U.	59,9	89,1
P.I.B.(total) (mil. $)	0,936	0,936
P.I.B.($/loc)	137.422	1.606.144
	34.845	26.929

31.EUROPA LATINĂ						
	SPANIA	***FRANȚA***	***ITALIA***	***PORTUGALIA***	***ROMÂNIA***	***MOLDOVA***
Suprafață(km²)	505.590	551.500	301.340	91.980	328.502	33.840
Populația(loc)	41.060.000	60.144.000	57.423.000	10.062.000	22.344.00	4.267.000
Densitate medie (loc/ km²)	81,1	109,1	190,6	109,4	93,7	12,6
Populație urbană(%)	76,5	76,3	67,4	54,6	54,5	46
I.D.U.	0,922	0,932	0,920	0,897	0,895	0,681
P.I.B.(total) (mil. $)	903.00	1.619.591	1.537.688	17.940	155,548	6.297
P.I.B.($/loc)	22.403	26.345	26.751	17.940	6.974	1.906

32.EUROPA CENTRALĂ				
	UNGARIA	***POLONIA***	***CEHIA***	***SLOVACIA***
Suprafață(km²)	93.030	323.250	78.870	49.010
Populația(loc)	9.877.000	38.587.000	10.236.000	5.402.000
Densitate medie (loc/ km²)	106,2	119,4	129,8	110,2
Populație urbană(%)	65,1%	61,9	74,3	57,4
I.D.U.	0,848	0,850	0,868	0,842
P.I.B.(total) (mil. $)	143.666	421.173	159.995	72.172
P.I.B.($/loc)	14.574	10.854	15.669	13.363

33.BALCANI							
	ALBANIA	***BOSNIA HERȚEGOVINA***	***BULGARIA***	***CROAȚIA***	***MACEDONIA***	***SLOVENIA***	***SERBIA MUNTENEGRU***
Suprafață(km²)	28.750	51.130	110.910	56.540	25.710	20.250	102.200
Populația(loc)	3.166.000	4.161.000	7.897.000	4.428.000	2.056.000	1.984.000	10.527.000
Densitate medie (loc/ km²)	110,1	81,4	71,2	78,3	80,0	98,0	103,0
Populație urbană(%)	43,8	44,3	69,8	59,0	59,5	50,8	52,0
I.D.U.	0,781	0,781	0,796	0,830	0,793	0,895	-
P.I.B.(total) (mil. $)	14.093	24.104	60.310	47.213	13.726	39.119	37.953
P.I.B.($/loc)	4.547	6.240	7.274	10.492	6.675	19.618	4.555

34.MEDITERANA DE EST				
	CIPRU	***GRECIA***	***MALTA***	***TURCIA***
Suprafață(km²)	9.250	131.960	320	774.820
Populația(loc)	802.000	10.976.000	394.000	71.325.000

Densitate medie (loc/ km²)	86,7	83,2	1232,2	92,1
Populație urbană(%)	69,2	60,8	91,7	66,3
I.D.U.	0,883	0,902	0,875	0,751
P.I.B.(total) (mil. $)	14.694	205.493	7.514	461.773
P.I.B.($/loc)	18.974	18.733	19.283	6.882

VIII.SPAȚIUL FOST-SOVIETIC

35.STATELE BALTICE			
	ESTONIA	***LETONIA***	***LITUANIA***
Suprafață(km²)	*45.100*	*64.600*	*65.200*
Populația(loc)	*1.323.000*	*2.307.000*	*3.444.000*
Densitate medie (loc/ km²)	*29,3*	*35,7*	*52,8*
Populație urbană(%)	*69,4*	*66,2*	*66,7*
I.D.U.	*0,853*	*0,823*	*0,842*
P.I.B.(total) (mil. $)	*17.097*	*22.713*	*38.247*
P.I.B.($/loc)	12.190	9.683	11.036

36.EUROPA DE EST			
	BELARUS	***RUSIA***	***UCRAINA***
Suprafață(km²)	*207.600*	*17.075.400*	*603.700*
Populația(loc)	*9.895.000*	*143.246.000*	*48.523.000*
Densitate medie (loc/ km²)	*47,7*	*8,4*	*80,4*
Populație urbană(%)	*70,9*	*73,3*	*67,2*

I.D.U.	*0,790*	*0,795*	*0,777*
P.I.B.(total) (mil. $)	*57.125*	*1.289.986*	*255.014*
P.I.B.($/loc)	6.432	9.001	5.312

37.TRASCAUCAZIA			
	ARMENIA	***AZERBAIDJAN***	***GEORGIA***
Suprafață(km²)	*29.800*	*86.600*	*69.700*
Populația(loc)	*3.061.000*	*8.370.000*	*5.126.000*
Densitate medie (loc/ km²)	*102,7*	*96,7*	*73,5*
Populație urbană(%)	*64,4*	*50,0*	*51,2*
I.D.U.	*0,754*	*0,746*	*0,739*
P.I.B.(total) (mil. $)	*10.133*	*28.887*	*12.345*
P.I.B.($/loc)	2.663	3.491	2.384

38.ASIA CENTRALĂ					
	KAZAHSTAN	***KÂRHISTAN***	***UZBEKISTAN***	***TADJIKISTAN***	***TURKMENISTAN***
Suprafață(km²)	2.724.900	199.900	447.400	143.100	488.100
Populația(loc)	15.433.000	5.138.000	26.093.000	6.245.000	4.867.100
Densitate medie (loc/ km²)	5,7	25,7	58,3	43,6	10,0
Populație urbană(%)	55,8	33,9	36,6	24,7	45,3
I.D.U.	0,766	0,701	0,709	0,671	0,752
P.I.B.(total) (mil. $)	97.846	8.837	42.068	6.593	28.483
P.I.B.($/loc)	6.583	1.741	1.645	996	5.836

Sursa: Annuaire Économique Géopolitique Mondial – 2005, Paris, Ed. Découverte